

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

Кафедра психології

ПОГОДЖЕНО:

Начальник кафедри психології,
кандидат психологічних наук, доцент
Мірошниченко О.М.

«___»_____2021 р.

СИЛАБУС

**навчального курсу «Пенітенціарна психологія»
спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»
форма навчання: денна**

РОЗРОБНИК:

доцент кафедри психології,
кандидат психологічних наук

Борець Ю.В. _____

ЗАТВЕРДЖЕНО:

на засіданні кафедри психології

Протокол № __ від «__»_____2021 р.

Кредити та кількість
годин:

6 кредитів ECTS; години: 26 лекційних, 30
семінарських, 34 практичних та 90 самостійна
робота.

Чернігів – 2021

Анотація курсу

Сучасний фахівець пенітенціарної системи, а також практичний психолог, працюючий в цій сфері, для успішної професійної діяльності в умовах пенітенціарних закладів повинен мати необхідну психологічну підготовку.

Важливість психологічної підготовки майбутніх фахівців обумовлена тим, що на сучасному етапі у зв'язку з членством України в Раді Європи пенітенціарна система в нашій країні повинна відповідати міжнародним стандартам. Актуальна насамперед реорганізація діяльності пенітенціарних закладів на сучасних принципах демократизації суспільства, інтенсифікація процесу виправлення засуджених і дотримання прав людини. Вирішення цих проблем в повній мірі дають знання основ пенітенціарної психології. Ця дисципліна, наряду з іншими проблемами, вивчає психологічні аспекти ресоціалізації - відновлення втрачених соціальних зв'язків і якостей особистості, необхідних для нормальної життєдіяльності в суспільстві.

Взаємодіючи з кримінально-виконавчим правом, пенітенціарна психологія розробляє практичні рекомендації щодо ресоціалізації засуджених, використання засобів і методів психологічної психопрофілактики та психокорекції особистості правопорушника.

Мета курсу

Метою викладання навчальної дисципліни «Пенітенціарна психологія» є підготовка майбутніх фахівців органів виконання покарань до професійної діяльності.

Організація навчання

Тематичний план

№ тем и	Назви розділів і тем	Кількість годин									
		Денна форма					Заочна форма				
		Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
			Л	СЗ	ПЗ	СР		Л	СЗ	ПЗ	СР
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	Розділ 1. Теоретичні та методологічні основи пенітенціарної психології.										
1.	Предмет і завдання пенітенціарної психології.	12	2	2	2	5					
2.	Принципи та методи вивчення особистості та	12	2	2	2	5					

	середовища засуджених.										
3.	Природничо-наукові основи пенітенціарної психології.	10	-	2	2	5					
Розділ 2. Індивідуально – психологічні та соціально-психологічні властивості особистості засудженого.											
4.	Особистість засудженого та її характеристика.	13	-	2	4	5					
5.	Психологічні особливості засуджених обумовлені віком та статтю.	13	2	2	2	5					
6.	Психічні стани та процеси особистості засудженого.	15	2	2	4	5					
7.	Індивідуально-психологічні властивості особистості засуджених.	15	2	2	4	5					
8.	Характеристика здібностей засуджених та їх спрямованість.	11	2	-	2	5					
9.	Класифікація та типологія засуджених, її врахування у соціально-виховній роботі.	13	2	2	2	5					
Розділ 3. Психологія мікросередовища засуджених											
10.	Субкультура у середовищі засуджених.	9	2	2	-	5					
11.	Характеристика криміногенного спілкування у середовищі засуджених.	11	2	2	2	5					
12.	Психологія груп та колективу засуджених.	7	-	2	-	7					
13.	Особливості роботи із засудженими, які потребують посиленої	11	2	2	2	5					

	психологічної уваги.										
14.	Конфлікти та групові ексцеси у середовищі засуджених.	9	2	2	-	5					
15.	Психологічна характеристика адаптації засуджених до життя в нових умовах.	9	2	2	-	5					
16.	Психологічні основи режиму відбування покарання та праці засуджених.	9	2	2	-	5					
17.	Психодіагностика основних властивостей та якостей засуджених	14	-	-	6	8					
	Усього годин за курс	180	26	30	34	90					

Завдання до семінарів та практичних занять

Семінарські заняття

Готуючись до семінарського заняття Ви маєте підготувати конспект питань, що містяться в плані відповідної теми. Наявність конспекту всіх (!) питань та ваша присутність на занятті є запорукою успішної роботи та отримання балів (їх кількість залежить від вашої активності та якості підготовки). Відсутність конспекту або неповний конспект, навіть за умови вашої присутності на семінарі, оцінюється в 0 балів.

Плани семінарських занять

РОЗДІЛ 1

«ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ»

Семінарське заняття №1

Тема № 1 «Предмет і завдання пенітенціарної психології»

Навчальні питання:

1. Загальне поняття про психологію як науку.
2. Предмет і завдання пенітенціарної психології.
3. Місце пенітенціарної психології в системі наук.

Теми для реферативних доповідей:

«Історія виникнення і розвитку пенітенціарної психології»,

«Матеріалістичний та ідеалістичний підхід у розумінні психіки людини»

«Зв'язок пенітенціарної психології з іншими науками»

Контрольні запитання :

I. Загальне поняття про психологію як науку.

1. Основні етапи розвитку психологічної науки.
2. Вчення Аристотеля про психічну діяльність людини.
3. Поняття про психологію як науку
4. Предмет, об'єкт, суб'єкт та основні завдання психології.
5. Характеристика психічних процесів (пізнавальних, емоційно-вольових), психічних станів та властивостей особистості.

II. Предмет і завдання пенітенціарної психології.

1. Поняття про пенітенціарну психологію як науку.
2. Предмет, об'єкт та суб'єкт пенітенціарної психології.
3. Специфіка завдань, що вирішує пенітенціарна психологія.
4. Особливості прояву психіки засуджених.

III. Місце пенітенціарної психології в системі наук.

1. Зв'язок пенітенціарної психології з галузями психологічної науки.
2. Зв'язок пенітенціарної психології з правовими науками.
3. Зв'язок пенітенціарної психології з пенітенціарною педагогікою.
4. Зв'язок пенітенціарної психології з економікою установ виконання покарань.
5. Зв'язок пенітенціарної психології з кримінальною статистикою, математикою, та іншими науками.
6. Умови здійснення психологічної роботи із засудженими до позбавлення волі.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитриев Ю. А. Пенитенциарная психология. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
2. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
3. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
4. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
5. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
6. Ярошевский М. Г. История психологии. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Семінарське заняття №2

Тема № 2. «Принципи та методи вивчення особистості та середовища засуджених»

Навчальні питання:

1. Характеристика принципів пенітенціарної психології

2. Вимоги до методів наукового дослідження в пенітенціарній психології

3. Характеристика методів пенітенціарної психології

Теми для реферативних доповідей:

«Особливості застосування методу спостереження в місцях позбавлення волі»

«Метод тестування у вивченні особистості засудженого»

Контрольні запитання:

I. Характеристика принципів пенітенціарної психології.

1. Дайте визначення поняттю принцип?
2. В чому полягає сутність принципу об'єктивного вивчення особистості засудженого?
3. В чому полягає сутність принципу всебічного вивчення особистості засудженого?
4. Розкрийте принцип цілеспрямованого і активного вивчення особистості засудженого.
5. В чому специфіка застосування принципу комплексного підходу до вивчення особистості засудженого?
6. Поясніть дію принципу єдності процесів вивчення і ресоціалізації особистості засудженого.

II. Базові категорії пенітенціарної психології.

1. Дайте визначення поняттю «методологія».
2. Перерахуйте основні категорії пенітенціарної психології.
3. Розкрийте зміст таких категорії пенітенціарної психології, як: категорія свідомості категорія правосвідомості, категорія особистості.
4. Надайте характеристику таким категоріям пенітенціарної психології, як: категорія спілкування, категорія протиправної діяльності, категорія діяльності.

III. Характеристика методів пенітенціарної психології.

1. Дайте визначення поняттям «метод» та «методи пенітенціарної психології».
2. Надайте класифікацію психологічних методів дослідження за Б. Г. Ананьєвим.
3. Визначте вимоги до застосування методів пенітенціарної психології.
4. Охарактеризуйте метод спостереження. В чому специфіка застосування цього методу в місцях позбавлення волі.
5. Психологічний експеримент та його характеристика.
6. Охарактеризуйте особливості взаємодії із засудженими з використанням методів опитування.
7. Надайте характеристику методу бесіди.
8. Дайте оцінку методам аналізу продуктів діяльності та узагальнення незалежних характеристик.
9. Сутність методу соціометрії та особливості його застосування в соціально-виховній роботі із засудженими.

10. Дайте оцінку тесту - як інструменту психодіагностики. Психологічне тестування

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академія МВД СРСР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенітенціарна психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
7. Ярошевский М. Г. История психологи. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Семінарське заняття №3

Тема № 3. «Природничо-наукові основи пенітенціарної психології»

Навчальні питання:

1. Будова нервової системи людини. Вчення про рефлекс.
2. Основні закономірності вищої нервової діяльності людини та їх врахування в соціально виховній роботі із засудженими.
3. Свідомість та психічне життя людини. Головний мозок та його будова.

Теми для реферативних доповідей :

«Центральна нервова система людини та психічні прояви особистості»

«Роль рефлексів у формуванні поведінки людини».

Контрольні запитання:

I. Будова нервової системи людини. Вчення про рефлекс.

1. Які функції виконує нервова система людини?
2. Опишіть будову нервової системи.
3. Намалюйте та охарактеризуйте будову нервової клітини – нейрона.
4. Які види нейронів Ви знаєте? Дайте визначення кожній категорії
5. Що становить основу діяльності нервової системи? Поняття рефлексу.
6. Що таке рефлексорна дуга та з яких структурних компонентів вона складається?
7. Яку функцію у рефлексорній дузі виконує аналізатор?
8. Надайте характеристику умовним та безумовним рефлексам.
9. Охарактеризуйте першу та другу сигнальні системи. Яке їх значення у життєдіяльності людини?
10. Опишіть процеси збудження та гальмування, які відбуваються у центральній нервовій системі.
11. Розкрийте сутність теорії Павлова І.П. про динамічний стереотип.
12. Визначте особливості формування динамічного стереотипу злочинця.

II. Основні закономірності вищої нервової діяльності людини та їх врахування в соціально виховній роботі із засудженими.

1. Назвіть структурні компоненти нервової системи людини?
2. Які головні функції виконує периферійна нервова система?
3. Вегетативна нервова система: структура та значення.
4. Опишіть устрій центральної нервової системи.
5. Будова спинного мозку.
6. Розкрийте сутність основних закономірностей вищої нервової діяльності людини.

III. Свідомість та психічне життя людини. Головний мозок та його будова.

1. Які функції виконує головний мозок?
2. Будова головного мозку.
3. Розкрийте поняття «асиметрія головного мозку».
4. Дайте визначення поняттю «свідомість».
5. Розкрийте особливості структурних компонентів свідомості.
6. Який взаємозв'язок між свідомістю та діяльністю особистості? Відповідь обґрунтуйте.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академія МВД СРСР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенітенціарна психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
7. Ярошевский М. Г. История психологи. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

РОЗДІЛ 2.

«ІНДИВІДУАЛЬНО - ПСИХОЛОГІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЗАСУДЖЕНОГО»

Семінарське заняття № 4

Тема № 4 «Особистість засудженого та її характеристика»

Навчальні питання:

1. Поняття особистості у психологічній науці.
2. Психологічні теорії вивчення особистості злочинця та основні детермінанти її формування.
3. Психологічна структура особистості злочинця.
4. Злочинна поведінка та механізми її формування.

Теми для реферативних доповідей :

«Поняття «індивідуальність» з психологічної точки зору»,
 «Теорія розвитку людини Шарлоти Бюлер»,
 «Основна ідея терапії, центрованої на клієнті К. Роджерса»,
 «Поняття «інтенціональність (інтенція)».

Контрольні запитання:

I. Поняття особистості у психологічній науці.

1. Охарактеризуйте структуру особистості.
2. Розмежуйте поняття «індивід» та «особистість».
3. Назвіть та охарактеризуйте істотні ознаки поняття «людина».
4. Наведіть приклад ,коли поява особистості можлива тоді, коли поза її структурою немає реального індивіда.

II. Психологічні теорії вивчення особистості злочинця на основі детермінанти її формування.

1. Охарактеризуйте поняття «теорія». Назвіть основні її компоненти.
2. Назвіть та охарактеризуйте теорії особистісних рис.
3. Визначте біхевіористичний підхід (Б.Скіннера).
4. Визначте когнітивний підхід (Дж. Роттера).
5. Визначте психодинамічні підходи (З. Фрейда, К. Юнга та ін.).
6. Визначте гуманістичний підхід (К. Роджерса, А. Маслоу та ін.).
7. Визначте системно-діяльнісний, історико-еволюційний підходи (Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський та ін.)

III. Психологічна структура особистості злочинця.

1. Назвіть та охарактеризуйте основні рівні особистості злочинця.
2. Охарактеризуйте поняття «поведінка», «злочинна поведінка», «злочин» та «вчинок».
3. Охарактеризуйте теорію субкультур (Чикагська школа соціології та психології).
4. Охарактеризуйте концепцію нейтралізації С. Сайкса та Х. Матзи).
5. Охарактеризуйте теорію стигматизації.
6. Назвіть основні ознаки процесу стигматизації.
7. Розмежуйте поняття антисуспільної спрямованості: асоціальна, антисоціальна та суспільно-небезпечна.
8. Охарактеризуйте основний зміст біологізаторських концепцій особистості злочинця.
9. Охарактеризуйте основний зміст соціологізаторських концепцій особистості злочинця.

IV. Злочинна поведінка та механізми її формування.

1. Розмежуйте поняття «поведінка» та «злочинна поведінка».
2. Назвіть та охарактеризуйте основні етапи формування злочинної поведінки.
3. Надайте характеристику психологічної структури злочинної поведінки.
4. Визначте поняття «потреби». Поясніть, за якими ознаками потреби злочинця відрізняються від звичайної людини.

5. Визначте поняття «інтерес».
6. Охарактеризуйте поняття «прагнення» та поділіть його на чотири групи.
7. Охарактеризуйте поняття «мотиви» та поділіть його на чотири групи.
8. Розмежуйте поняття «мотивація» та «мотив».

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академія МВД СРСР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенітенціарна психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
7. Ярошевский М. Г. История психологии. 3-е изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Семінарське заняття № 5

Тема № 5 «Психологічні особливості засуджених обумовлені віком та статтю»

Навчальні питання:

1. Вікові та індивідуальні особливості розвитку особистості.
2. Психологічні особливості засуджених.
3. Психологічні особливості мікросередовища засуджених.
4. Ознайомлення з психодіагностичним інструментарієм.

Теми для реферативних доповідей :

*«Виховна робота із жінками, які мають дітей в «Будинку дитини»;
«Моральне та естетичне виховання із засудженими жінками».*

Контрольні запитання:

I. Вікові та індивідуальні особливості розвитку особистості.

1. Кримінально-правова характеристика засуджених жінок.
2. Проаналізуйте ст. 141 Кримінально-виконавчого Кодексу.
3. Визначте поняття «вік», «стать», «гендер».
4. Охарактеризуйте основний зміст статево – рольової соціалізації особистості.
5. В чому полягає соціально-демографічна характеристика?
6. Анатомо-фізіологічні особливості, які враховуються у виховній роботі із засудженими жінками.
7. Морально-психологічні особливості засуджених жінок.

II. Психологічні особливості засуджених.

1. Особливості трудового та морального виховання.
2. Методика проведення психологічної роботи із засудженими жінками.

3. Естетичне та статеве виховання засуджених.
4. Методика роботи з групами засуджених (формальної та неформальної спрямованості).
5. Підготовка до звільнення засуджених до позбавлення волі.

III Психологічні особливості мікросередовища засуджених

1. Поняття малої неформальної групи.
2. Психологічні механізми утворення малих неформальних груп засуджених в УВП.
3. Що таке стратифікація?
4. Які стратифікаційні касти Ви знаєте?
5. Дайте характеристику лідеру МНГ.
6. Психологічні особливості лідерів з різною спрямованістю
7. Визначте поняття конформізму.
8. Які риси характеру є типовими для лідерів МНГ?
9. Вкажіть на особливість роботи з лідерами МНГ з негативною спрямованістю.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академія МВД СРСР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенітенціарна психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
7. Ярошевский М. Г. История психологии. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Семінарське заняття № 6

Тема №6 «Психічні стани та процеси особистості засудженого»

Час – 2 години

Навчальні питання

1. Характеристика пізнавальних процесів у засуджених.
2. Особливості емоційно-вольової сфери особистості засуджених.
3. Візуальна діагностика основних психічних станів та намірів засуджених.
4. Вольова сфера особистості засудженого.
5. Підведення підсумків шляхом написання самостійної роботи.

Контрольні питання

1. Характеристика пізнавальних процесів у засуджених:

- Дати визначення та охарактеризувати пізнавальний процес – відчуття;

- Дати визначення та охарактеризувати пізнавальний процес – сприйняття;
- Дати визначення та охарактеризувати пізнавальний процес – уява та уявлення;
- Дати визначення та охарактеризувати пізнавальний процес – пам'ять;
- Дати визначення та охарактеризувати пізнавальний процес – мислення;

2. Особливості емоційно – почуттєвої сфери особистості засуджених:

- Дати визначення поняттю «почуття» та визначити його основні види;
- Однією із форм переживання почуттів є емоції. Охарактеризуйте дану форму та визначте її класифікацію;
- Дайте характеристику основним формам переживання і прояву почуттів;
- Охарактеризуйте різновиди стресу;
- Визначте поняття «фрустрація» та «пристрасть».

3. Візуальна діагностика основних психічних станів та намірів засудженого:

- Охарактеризуйте основні ознаки зовнішності та манери поведінки у засуджених;
- Визначте фізіологічні реакції в різних психічних станах;
- Визначте такі психічні стани у засуджених як: стан агресії та наміри заподіяти шкоду; стан психічного програшу та наміри підкоритися; сором, почуття вини; дистрес;
- Охарактеризуйте зовнішні ознаки та манери поведінки засудженого.

4. Волева сфера особистості засудженого:

- Дайте визначення поняттю «воля». Охарактеризуйте джерела волевої активності;
- Визначте класифікацію волевих якостей особистості;
- Охарактеризуйте сильні і слабкі якості особистості;
- Визначте характеристику засуджених, залежно від сфери волевого прояву;
- Перерахуйте найбільш ефективні форми зміцнення волі у засуджених, виховання сильної волі;

Завдання для індивідуальної роботи

Реферативні повідомлення

- *Розвиток спостережливості у персоналу пенітенціарних закладів*
- *Візуальна культура та сприймання: як людина бачить світ*
- *Мовлення як пізнавальний психічний процес. Розвиток мовлення людини.*
- *Вчення про інтелект Дж. Гілфорда та Д.Векслера.*
- *Штучний інтелект: проблема створення та функціонування.*

- *Особистісні властивості творчої людини: творче мислення.*
- *Порушення пам'яті та психокорекція.*
- *Методи вивчення пам'яті.*
- *Запам'ятовування та умови його ефективності.*
- *Поняття „інсайт”, особливості його виникнення та вияву.*
- *Уява та індивідуальна творчість.*
- *Психологічні механізми фантазії.*
- *Психологічні прийоми розвитку уваги.*

Рекомендована література:

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академія МВД СРСР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенітенціарна психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладна психологія в практиці правоохоронительної діяльності : в схемах и таблицях : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
12. Ярошевский М. Г. История психологии. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Семінарське заняття №7

Тема № 7. «Індивідуально - психологічні властивості особистості засудженого»

Навчальні питання:

1. Загальне поняття про темперамент. Використання даних про темперамент у соціально-виховній роботі із засудженими.
2. Загальне поняття про характер. Особливості формування характеру у

засуджених.

3. Акцентуації характеру та шляхи її подолання.

Теми для реферативних доповідей :

«Темперамент і особливості його впливу на професійну діяльність»

«Типологія характерів за Е. Кречмером»

«Класифікація акцентуацій характеру за А.Є. Личко»

Контрольні запитання:

I. Загальне поняття про темперамент. Використання даних про темперамент у соціально-виховній роботі із засудженими.

1. Вчення Гіппократа про темперамент.
2. Фізіологічна основа темпераменту. Вчення І.П.Павлова про темперамент.
3. Намалюйте схему типів нервової системи і пов'яжіть її з типами темпераменту.
4. Дайте визначення темпераменту.
5. Охарактеризуйте засуджених холеричного та сангвінічного типів темпераменту.
6. Дайте характеристику засудженим флегматичного та меланхолічного типів темпераменту.
7. Як треба враховувати особливості типів темпераменту при проведенні виховної роботи із засудженими?

II. Загальне поняття про характер. Особливості формування характеру у засуджених.

1. Що таке характер особистості?
2. Які риси характеру визначають його види?
3. Що є фізіологічною основою характеру? Відповідь обґрунтуйте.
4. Надайте класифікацію характеру за змістом.
5. Охарактеризуйте характер за повнотою та цільністю.
6. Класифікуйте характер за силою визначеності.
7. Визначте особливості прояву характеру засуджених в місцях позбавлення волі.
8. Які умови в УВП сприяють розвитку позитивних рис характеру засудженого?

III. Акцентуації характеру та шляхи її подолання.

1. Що таке акцентуації?
2. Типологія акцентуацій характеру за К.Леонгардом.
3. Охарактеризуйте гіпертимний, дистимічний та циклоїдний тип акцентуацій характеру.
4. Надайте характеристику збудливому, нерівноваженому та педантичному типу акцентуацій характеру.
5. Визначте основні риси прояву тривожного, демонстративного, емотивного та екзальтованого типу акцентуацій характеру.
6. Як визначається акцентуація характеру засудженого?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академія МВД СРСР, 1974. 426 с.
2. Дмитрієв Ю. А. Пенітенціарна психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейдю Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Изд. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладна психологія в практиці правоохоронительної діяльності : в схемах и таблицях : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
12. Ярошевский М. Г. История психологии. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Семінарське заняття № 8

Тема № 9. «Класифікація та типологія засуджених, її врахування у соціально-виховній роботі»

Навчальні питання:

1. Кримінально-правова класифікація засуджених та її врахування у соціально-виховній роботі
2. Психолого-педагогічна класифікація засуджених. Особливості роботи із різними класифікаційними групами засуджених.

Теми для реферативних доповідей:

1. Використання психологічних результатів вивчення особистості в процесі індивідуальної роботи.
2. Індивідуально-психологічні особливості особистості в залежності від вікової категорії»

Контрольні запитання:

1. Кримінально-правова класифікація засуджених та її врахування у соціально-виховній роботі.

1. Охарактеризуйте основні класифікаційні групи засуджених.
2. Поясніть, яка відмінність між класифікаційними групами засуджених (зобразіть на дошці схематично).
3. Визначте та охарактеризуйте групи засуджених залежно від характеру скоєного злочину.
4. Визначте та охарактеризуйте групи засуджених залежно від криміногенної зараженості особистості.
5. Проаналізуйте з власної точки зору, чому саме за такими критеріями проведено класифікацію засуджених в місцях позбавлення волі.

2. ПСИХОЛОГО - ПЕДАГОГІЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ІЗ РІЗНИМИ КЛАСИФІКАЦІЙНИМИ ГРУПАМИ ЗАСУДЖЕНИХ

1. Поясніть, які основні критерії враховуються при проведенні класифікації засуджених.
2. Охарактеризуйте першу класифікаційну групу засуджених.
3. Охарактеризуйте другу класифікаційну групу засуджених.
4. Охарактеризуйте третю класифікаційну групу засуджених.
5. Охарактеризуйте четверту класифікаційну групу засуджених.
6. Охарактеризуйте п'яту класифікаційну групу засуджених.
7. Охарактеризуйте шосту класифікаційну групу засуджених.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академія МВД СРСР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенітенціарна психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладна психологія в практиці правоохоронительної діяльності : в схемах и таблицях : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник.

Чернігів, 2011. 219 с.

12. Ярошевский М. Г. История психологи. 3-е изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

РОЗДІЛ 3.

«ПСИХОЛОГІЯ МІКРОСЕРЕДОВИЩА ЗАСУДЖЕНИХ»

Семінарське заняття № 9

Тема № 10. «Субкультура у середовищі засуджених»

Навчальні питання:

1. Поняття про мікросередовище та його структура.
2. Особливості мікросередовища засуджених.
3. Характеристика субкультури засуджених.

Теми для реферативних доповідей:

1. «Поняття «субкультура» за визначення різних вчених»
2. «Тюремний та злочинський закони».

Контрольні запитання:

I. Поняття про мікросередовище та його структура.

1. Охарактеризуйте основні напрямки роботи в мікросередовищі засуджених.
2. Визначте поняття «мікросередовище засуджених». Охарактеризуйте основний зміст.

II. Особливості мікросередовища засуджених.

1. Особливості неформальних груп засуджених.
2. Охарактеризуйте якості, якими наділені лідери серед засуджених.
3. Поясніть, хто такі «посередники» між керівниками та іншими засудженими.
4. Поясніть, хто такі «нейтралі» в середовищі засуджених та охарактеризуйте основні якості, якими вони наділені.
5. Охарактеризуйте засуджених, які відносяться до «знехтуваних».

III. Характеристика субкультури засуджених.

1. Назвіть особливості неформальних груп засуджених.
2. Охарактеризуйте основні форми взаємовідносин в середовищі засуджених.
3. Дайте визначення поняттю «проекція» та охарактеризуйте його.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академія МВД СРСР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенитенціарна психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенитенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.

7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладная психология в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
12. Ярошевский М. Г. История психологи. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Семінарське заняття № 10

Тема № 11. «Характеристика криміногенного спілкування у середовищі засуджених»

Навчальні питання:

1. Поняття спілкування та його функції.
2. Засоби і бар'єри спілкування.
3. Спілкування з окремими категоріями засуджених.

Теми для реферативних доповідей:

1. *«Визначте особливості застосування консультативно-методичної роботи з працівниками соціально-психологічної служби пенітенціарної установи».*
2. *«Дайте характеристику та особливості застосування психологічних прийомів встановлення психологічного контакту під час індивідуальної взаємодії із засудженим».*

Контрольні питання:

I. Поняття спілкування та його функції.

1. Визначте поняття «спілкування», «комунікація», «взаємодія», «інтеракція».
2. Визначте поняття «перцепція» та «соціальна перцепція». Поясніть, чим вони різняться між собою.
3. Визначте, які ви знаєте види жестів та міміки, за допомогою яких можна охарактеризувати людину як особистість.

II. Засоби і бар'єри спілкування.

1. Визначте поняття «психологічний контакт» та «психологічний бар'єр». Назвіть основні види психологічних бар'єрів.
2. Охарактеризуйте естетичний психологічний бар'єр. Визначте основні шляхи попередження та подолання.
3. Охарактеризуйте інтелектуальний психологічний бар'єр. Визначте основні шляхи попередження та подолання.

4. Охарактеризуйте мотиваційний психологічний бар'єр. Визначте основні шляхи попередження та подолання.
5. Охарактеризуйте емоційний психологічний бар'єр. Визначте основні шляхи попередження та подолання.
6. Визначте психолого-педагогічні вимоги до проведення бесіди.

III. Спілкування з окремими категоріями засуджених.

1. Визначте поняття «психологічний прийом». Поясніть, в яких випадках його доречно використовувати.
2. Назвіть та охарактеризуйте психологічні прийоми вербального контакту із засудженими.
3. Назвіть та охарактеризуйте прийоми ефективного слухання.
4. Визначте типові помилки, що зустрічаються у вихователів в процесі проведення індивідуальних бесід із засудженими.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академія МВД СРСР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенітенціарна психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладная психологія в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
12. Ярошевский М. Г. История психологи. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Семінарське заняття № 11

Тема № 12. «Психологія груп та колективу засуджених»

Навчальні питання:

1. Поняття, структура мікросередовища засуджених та його психологічні особливості.
2. Малі неформальні групи - їх ознаки, особливості, класифікація та структура
3. Специфіка соціально-виховної роботи в малих неформальних групах засуджених.

Теми для реферативних доповідей :

«Особливості формування малих неформальних груп засуджених в місцях позбавлення волі»

«Психологічні аспекти стратифікації засуджених»

Контрольні запитання:

I. Поняття, структура мікросередовища засуджених та його психологічні особливості:

1. Дайте визначення поняттю «мікросередовище».
2. Перерахуйте характерні ознаки середовища засуджених.
3. Що означає стратифікація середовища засуджених?
4. Визначте основні принципи стратифікації засуджених.
5. Які позитивні та негативні традиції притаманні середовищу засуджених?
6. Що таке злочинна субкультура?
7. Розкрийте татуювання та жаргонізм як невід'ємні елементи субкультури.

II. Малі неформальні групи - їх ознаки, особливості, класифікація та структура:

1. Що собою представляє мала неформальна група засуджених?
2. Яким чином позбавлення волі впливає на особистість і чому це сприяє утворенню малих груп?
3. Визначте загальні ознаки малої неформальної групи засуджених.
4. Перерахуйте особливості малих неформальних груп.
5. Які типи малих груп можна виділити в колективі засуджених?
6. Охарактеризуйте кожний тип малих неформальних груп засуджених.
7. Яка структура групи залежно від ступені її організованості та лідерства?
8. З'ясуйте основні функції лідера МНГ в УВП та їх особливості.

III. Специфіка соціально-виховної роботи в малих неформальних групах засуджених:

1. Які соціально-психологічні фактори визначають характер взаємовідносин в групі і впливають на проведення соціально-виховної роботи?
2. Охарактеризуйте напрямки роботи начальника відділення СПС з проявами тюремної субкультури.
3. Які види соціально-виховної роботи запроваджуються в роботі з членами малих неформальних груп та їх лідерами?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудовая психология. Москва : Академия МВД СССР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенитенциарная психология. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.

3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладная психология в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
12. Ярошевский М. Г. История психологии. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Семінарське заняття № 12

Тема № 13. «Особливості роботи із засудженими, які потребують посиленої психологічної уваги»

Навчальні питання:

1. Психологічна характеристика осіб «групи ризику».
2. Методика роботи із засудженими схильними до суїциду.
3. Особливості осіб, які хворіють на алкоголізм.
4. Особливості осіб, які хворіють на наркоманію.

Теми для реферативних доповідей :

«Особливості роботи пенітенціарного персоналу з засудженими, які відносяться до «групи ризику»

«Візуальна діагностика людини, що знаходиться в стані наркотичного сп'яніння»

Контрольні запитання:

I. Психологічна характеристика осіб «групи ризику».

1. Розкрийте поняття «група ризику».
2. Назвіть категорії засуджених, яких відносять до «групи ризику».
3. З яких джерел можна отримати інформацію про осіб, які схильні до «ризикованої поведінки»?

II. Методика роботи із засудженими схильними до суїциду.

1. Дайте визначення поняттю «самогубство».

2. Які існують джерела отримання інформації про схильність особи засудженого до вчинення самогубства?
3. Перерахуйте ознаки та симптоми можливого самогубства.
4. Визначте категорії засуджених, які схильні до самогубства.
5. Надайте класифікацію засуджених схильних до самогубств.
6. За якими напрямками проводиться зниження ризику самогубств серед засуджених?
7. Окресліть напрямки роботи з особами, схильними до самогубства.
8. Які методи співпраці повинні використовувати психолог та начальник відділення СПС для попередження суїцидальної поведінки засуджених?

ІІІ. Особливості осіб, які хворіють на алкоголізм.

1. Дайте визначення алкоголізму з медичної точки зору.
2. Назвіть характерні ознаки засудженого, хворого на алкоголізм.
3. Які наслідки тривалого вживання алкоголю?
4. Перерахуйте групи засуджених хворих на алкоголізм.
5. Визначте основні напрямки роботи з хворими на алкоголізм.

ІV. Особливості осіб, які хворіють на наркоманію.

1. Визначте психологічні типи наркоманів.
2. Назвіть характерні ознаки людини, яка вживає наркотики.
3. Візуальна діагностика засуджених, які вживають наркотики.
4. Визначте основні напрямки роботи з хворими на наркоманію.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академія МВД СРСР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенітенціарна психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладная психология в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009.

540 с.

11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.

12. Ярошевский М. Г. История психологии. 3-е изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Семінарське заняття № 13

Тема № 14. «Конфлікти та групові ексцеси у середовищі засуджених»

Навчальні питання:

1. Поняття конфлікту: його структурні елементи.
2. Типи та класифікація конфліктів в УВП.

Теми для реферативних доповідей:

1. Визначення конфліктної поведінки особистості за методикою К.Томаса.
2. Оцінка агресивності у відносинах за методикою А. Ассінгера.

Контрольні запитання:

1. Дайте визначення поняттю «конфлікт» та його структурним компонентам.
2. Визначте предмет конфлікту та фактори, що його викликають.
3. Визначте психологічні основи конфлікту.
4. Розгляньте детально види конфліктів та їх класифікацію.
5. Виділіть групи основних причин конфліктів в місцях позбавлення волі.
6. Назвіть методи профілактики конфліктної поведінки засуджених в місцях позбавленні волі згідно методичних рекомендацій.
7. Надайте рекомендації персоналу щодо виходу із конфліктної ситуації.
8. Яким чином здійснюється робота з основними категоріями засуджених в місцях позбавлення волі з метою профілактики конфлікту.
9. Запропонуйте схему розв'язання конфліктів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академия МВД СССР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенитенциарная психология. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладная психология в практике правоохранительной

деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с

10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.

11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.

12. Ярошевский М. Г. История психологи. 3-е изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Семінарське заняття № 14

Тема № 15. «Психологічна характеристика адаптації засуджених до життя в нових умовах»

Навчальні питання

1. Соціально-психологічна адаптація засуджених в УВП
2. Динаміка адаптації засуджених на різних етапах відбування покарання

Теми для реферативних доповідей :

1. *«Психологічна допомога в адаптації засуджених до нових умов»;*
2. *«Динаміка адаптації засуджених на різних етапах відбування покарання».*

Контрольні запитання:

I. Соціально-психологічна адаптація засуджених в УВП.

1. Дайте визначення поняттю «адаптація».
2. Що таке «соціальна» та «психологічна» адаптація?
3. Дайте визначення поняттю «соціально-психологічна адаптація».
4. Розкрийте аспекти психологічної адаптації засуджених.
5. Які існують періоди соціальної адаптації засуджених?
6. За якими ознаками оцінюється здатність засудженого до адаптації?
7. Визначте фактори адаптації засудженого.

II. Динаміка адаптації засуджених на різних етапах відбування покарання.

1. Які існують види адаптації засуджених?
2. Що ускладнює процес адаптації?
3. Які психічні стани супроводжують процес адаптації засуджених?
4. Розкрийте динаміку особистості засудженого під час відбування покарання.
5. Дайте визначення поняттю «психологічна підготовка».
6. Визначте види психологічної підготовки засуджених.
7. Які існують види підготовки засуджених до життя на волі?
8. Яким аспектам необхідно приділити увагу готуючи засуджених до життя на волі?
9. Які існують форми підготовки засуджених до звільнення?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академия МВД СССР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенитенциарная психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007.

688 с.

3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методика и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладная психология в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
12. Ярошевский М. Г. История психологи. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Семінарське заняття № 15

Тема № 16. «Психологічні основи режиму відбування покарання засуджених»

Навчальні питання:

1. Психологічна сутність режиму УВП.
2. Умови ефективного психологічного впливу режиму на засуджених.
3. Психологія праці засуджених та її особливості в УВП.

Теми для реферативних доповідей :

*«Функції режиму та їх реалізація в установах з різним рівнем безпеки»;
«Праця засуджених та її зв'язок з потребами особистості».*

Контрольні запитання:

I. Психологічна сутність режиму УВП.

2. Дайте визначення поняттю «режим».
3. Визначте умови ефективного впливу режиму на засудженого.
4. Які функції виконує режим в УВП?

II. Умови ефективного психологічного впливу режиму на засуджених.

1. Які існують види готовності до сприйняття режимних вимог?
2. Перерахуйте групи засуджених за ступенем сформованості готовності до сприйняття режимних вимог.
3. Визначте внутрішні індивідуально-психологічні фактори готовності

засуджених до сприйняття режиму.

4. Розгляньте зовнішні індивідуально-психологічні фактори готовності засуджених до сприйняття режиму.

5. Визначте етапи формування психологічної готовності засуджених до сприйняття режимних вимог.

III. Психологія праці засуджених та її особливості в УВП.

1. Визначте особливості праці засуджених в УВП.

2. Як здійснюється трудова експертиза?

3. Що необхідно враховувати при залученні засудженого до праці?

4. Які існують рівні готовності засуджених до праці?

5. Від чого залежить рівень готовності засудженого до праці?

6. Які існують способи ухилень засуджених від праці?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудовая психология. Москва : Академия МВД СССР, 1974. 426 с.

2. Дмитриев Ю. А. Пенитенциарная психология. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.

3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.

4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.

5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.

6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.

7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.

8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).

9. Тимченко А. В. Прикладная психология в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с

10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.

11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.

12. Ярошевский М. Г. История психологи. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Практичні заняття

Підготовка до практичного заняття передбачає опрацювання матеріалів (текстів) необхідних для успішного виконання практичних завдань. Отже, ваші бали залежать від вашої попередньої підготовки.

Розділ 1. Теоретичні та методологічні основи пенітенціарної психології.

Практичне заняття № 1

Тема № 1 Предмет і завдання пенітенціарної психології

Навчальні питання

1. Контрольне опитування курсантів.
2. Прослуховування реферативних повідомлень та доповідей.
3. Тренінг. Вправа на знайомство у групі.

Контрольні питання

I. Загальне поняття про психологію як науку.

1. Основні етапи розвитку психологічної науки.
2. Вчення Аристотеля про психічну діяльність людини.
3. Поняття про психологію як науку
4. Предмет, об'єкт, суб'єкт та основні завдання психології.
5. Характеристика психічних процесів (пізнавальних, емоційно-вольових), психічних станів та властивостей особистості.

II. Предмет і завдання пенітенціарної психології.

1. Поняття про пенітенціарну психологію як науку.
2. Предмет, об'єкт та суб'єкт пенітенціарної психології.
3. Специфіка завдань, що вирішує пенітенціарна психологія.
4. Особливості прояву психіки засуджених.

III. Місце пенітенціарної психології в системі наук.

1. Зв'язок пенітенціарної психології з галузями психологічної науки.
2. Зв'язок пенітенціарної психології з правовими науками.
3. Зв'язок пенітенціарної психології з пенітенціарною педагогікою.
4. Зв'язок пенітенціарної психології з економікою установ виконання покарань.
5. Зв'язок пенітенціарної психології з кримінальною статистикою, математикою, та іншими науками.
6. Умови здійснення психологічної роботи із засудженими до позбавлення волі.

Теми для реферативних доповідей:

«Історія виникнення і розвитку пенітенціарної психології»,

«Матеріалістичний та ідеалістичний підхід у розумінні психіки людини»

«Зв'язок пенітенціарної психології з іншими науками»

Вправа. Знайомство. Знайомство — це одна з ключових вправ. Її проводять не лише із незнайомою групою людей, а й з тими, хто давно знає одне одного. Ця вправа розвиває креативність, сприяє самоусвідомленню і підвищенню самооцінки. Запишіть свої імена у стовпчик і навпроти кожної

літери — слово, яке починається з неї і характеризує вас з кращого боку.

Наприклад, ВІКТОР:

В — вольовий

І – ініціативний

К — красномовний

Т – терплячий

О — оригінальний

Р— рішучий.

По черзі зачитайте написане. Під час виконання цієї вправи пам'ятайте правило «Не критикувати». Навіть якщо не надто старанний учень назвав себе працьовитим, не критикуйте його і не дозволяйте сміятися з нього іншим.

Через деякий час, коли в колективі запанує доброзичлива атмосфера, ви можете запропонувати учасникам відкрити себе з іншого боку. Для цього пограйте у гру «Кошик ля сміття». Скажіть, що люди є неповторними особистостями. Але не досконалими. Кожен хотів би щось змінити у собі: рису характеру, звичку, іншу ваду. Запропонуйте учасникам продовжити фразу: «Я хотів би викинути у кошик для сміття...»

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академія МВД СРСР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенітенціарна психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладная психологія в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.

12. Ярошевский М. Г. История психологи. 3-е изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Практичне заняття №2

Тема № 2 Принципи та методи вивчення особистості та середовища засуджених.

Навчальні питання

1. Правила побудови інтерв'ю. Проведення інтерв'ю за визначеною темою у групі.
2. Біографічний метод дослідження особистості. Складання біографічної анкети.
3. Експериментальний метод дослідження.
4. Перегляд відеофільму про жорстокі психологічні експерименти.

Контрольні питання

1. Характеристика принципів пенітенціарної психології
2. Вимоги до методів наукового дослідження в пенітенціарній психології
3. Характеристика методів пенітенціарної психології
4. Вимоги до застосування методів пенітенціарної психології. Використання психологічних результатів вивчення особистості в процесі індивідуальної роботи.
5. Значення особової справи засудженого у створенні психолого-педагогічного портрету його особистості.
6. Методологічні основи вивчення документації.

Завдання для індивідуальної роботи реферати на теми :

1. Особливості застосування методу спостереження в місцях позбавлення волі.
2. Метод тестування у вивченні особистості засудженого.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психология. Москва : Академия МВД СССР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенитенциарная психология. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.

8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладная психология в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
12. Ярошевский М. Г. История психологи. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Практичне заняття №3

Тема № 3. Природничо-наукові основи пенітенціарної психології

Навчальні питання

1. Вивчення властивостей нервової системи за допомогою методики Темпінг-тесту Ільїна.
2. Визначення коефіцієнту функціональної асиметрії головного мозку. Визначення ведучої півкулі головного мозку.
3. Визначення коефіцієнту функціональної асиметрії та властивостей нервової системи за психомоторними показниками.

Контрольні питання

1. Характеристика функцій нервової системи людини.
2. Будова нервової системи людини.
3. Будова нервової клітини - нейрона.
4. Центральна нервова система, її будова та функції.
5. Головний мозок людини та його функції.
6. Функції спинного мозку людини.
7. Периферична нервова система та її функції.
8. Вегетативна нервова система та її функції.
9. Принципи діяльності рефлекторної дуги
10. Вчення про рефлекс.
11. Безумовні рефлекси та їх характеристика.
12. Умовні рефлекси та їх характеристика.
13. Поняття сигнальної системи людини.
14. Перша сигнальна система та її характеристика.
15. Друга сигнальна система та її характеристика.
16. Основні закономірності вищої нервової діяльності.
20. Поняття динамічного стереотипу.
21. Вчення І.П. Павлова про динамічний стереотип поведінки людини.

Завдання для індивідуальної роботи реферати на теми :

1. Центральна нервова система людини та психічні прояви особистості.
2. Роль рефлексів у формуванні поведінки людини.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академія МВД СРСР, 1974. 426 с.
2. Дмитрієв Ю. А. Пенітенціарна психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейдю Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладна психологія в практиці правоохоронительної діяльності : в схемах и таблицях : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
12. Ярошевский М. Г. История психологии. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Розділ 2. Індивідуально - психологічні властивості особистості засудженого

Практичне заняття № 4

Тема № 4 «Особистість засудженого та її характеристика»

Навчальні питання:

5. Поняття особистості у психологічній науці.
6. Психологічні теорії вивчення особистості злочинця та основні детермінанти її формування.
7. Психологічна структура особистості злочинця.
8. Злочинна поведінка та механізми її формування.
9. Виконання практичних завдань
10. Робота з психодіагностичним інструментарієм.

Теми для реферативних доповідей :

- «Поняття «індивідуальність» з психологічної точки зору»,
«Теорія розвитку людини Шарлоти Бюлер»,
«Основна ідея терапії, центрованої на клієнті К. Роджерса»,*

«Поняття «інтенціональність (інтенція)».

Контрольні запитання:

I. Поняття особистості у психологічній науці.

5. Охарактеризуйте структуру особистості.
5. Розмежуйте поняття «індивід» та «особистість».
6. Назвіть та охарактеризуйте істотні ознаки поняття «людина».
7. Наведіть приклад, коли поява особистості можлива тоді, коли поза її структурою немає реального індивіда.

II. Психологічні теорії вивчення особистості злочинця на основі детермінанти її формування.

2. Охарактеризуйте поняття «теорія». Назвіть основні її компоненти.
3. Назвіть та охарактеризуйте теорії особистісних рис.
4. Визначте біхевіористичний підхід (Б.Скіннера).
5. Визначте когнітивний підхід (Дж. Роттера).
6. Визначте психодинамічні підходи (З. Фрейда, К. Юнга та ін.).
7. Визначте гуманістичний підхід (К. Роджерса, А. Маслоу та ін.).
8. Визначте системно-діяльнісний, історико-еволюційний підходи (Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський та ін.)

III. Психологічна структура особистості злочинця.

9. Назвіть та охарактеризуйте основні рівні особистості злочинця.
10. Охарактеризуйте поняття «поведінка», «злочинна поведінка», «злочин» та «вчинок».
11. Охарактеризуйте теорію субкультур (Чикагська школа соціології та психології).
12. Охарактеризуйте концепцію нейтралізації С. Сайкса та Х. Матзи).
13. Охарактеризуйте теорію стигматизації.
14. Назвіть основні ознаки процесу стигматизації.
15. Розмежуйте поняття антисупільної спрямованості: асоціальна, антисоціальна та суспільно-небезпечна.
16. Охарактеризуйте основний зміст біологізаторських концепцій особистості злочинця.
17. Охарактеризуйте основний зміст соціологізаторських концепцій особистості злочинця.

IV. Злочинна поведінка та механізми її формування.

2. Розмежуйте поняття «поведінка» та «злочинна поведінка».
9. Назвіть та охарактеризуйте основні етапи формування злочинної поведінки.
10. Надайте характеристику психологічної структури злочинної поведінки.
11. Визначте поняття «потреби». Поясніть, за якими ознаками потреби злочинця відрізняються від звичайної людини.
12. Визначте поняття «інтерес».
13. Охарактеризуйте поняття «прагнення» та поділіть його на чотири групи.
14. Охарактеризуйте поняття «мотиви» та поділіть його на чотири групи.

15. Розмежуйте поняття «мотивація» та «мотив».

Завдання 1. Прокоментуйте наступні вислови. З якими ви погоджуєтесь (не погоджуєтесь) і чому? Які з цих висловів можна використовувати визначення сутності особистості?

1. Людина є тією мірою суб'єктом, якою мірою вона є особистістю; організм — не суб'єкт.
2. Особистістю є лише той, хто має яскраву індивідуальність.
3. Особистість — це людина, яка у процесі спілкування виділила своє «Я» із «не-Я»..., активно впливаючи на «не-Я» у процесі власної свідомої цілеспрямованої діяльності.
4. Людина стає особистістю завдяки самосвідомості, яка дозволяє їй вільно підкорювати своє «Я» моральному закону.
5. Особистість — це суб'єкт і об'єкт суспільних відносин.
6. Людина в її соціальному значенні є особистістю.

Завдання 2. Які з перерахованих характеристик належать до людини як до особистості, а які — як до індивіда?

Цілеспрямованість, упертість, вдумливість, висока емоційність, старанність, цілісність, приємний голос, суспільна активність, критичність розуму, прекрасна дикція, середній зріст, музикальність, запальність, мовлення, моральна вихованість, низька адаптація до темноти, ригідність, працелюбність, погана просторова орієнтація, голубі очі, хороший слух, ідейна переконаність, уважність, рухливість, чесність, віра, страх, шляхетність, лінощі, стрес, меланхолія, авторитет, мова, темперамент, інстинкт, переконання, знання, задатки, ідеали, вікові особливості почуттів, механічна пам'ять, мислення, мовлення, музичний слух, гуманність.

Завдання 3. Вставте пропущені слова в наступні вислови.

1. Особистість — це людина в сукупності її... якостей, які формуються у різних видах ... і відношеннях.
2. Особистість — це не лише продукт, але й ...суспільних відносин.
3. Поняття ... виражає неподільність, цілісність і генотипічні особливості людини як представника роду.
4. Особливості індивіда утворюють ... обумовлену підструктуру
5. Вступаючи у ... систему відносин, суб'єкт набуває системних якостей, які утворюють ... структуру...

Завдання 4. Із вказаних у дужках слів виберіть ті, які знаходяться до даного слова у тому ж відношенні, що і наведені у прикладі. Вкажіть принцип побудови аналогії.

1. Приклад: людина: *рушій суспільного розвитку*.

Особистість: ... (організм, індивідуальність, свідомо істота, суб'єкт суспільних відносин, об'єкт досліджень у психології)

2. Приклад: тварина: *особина (видовий представник)*.

Людина: ... (біосоціальність, суб'єкт, індивід, особистість, індивідуальність) 3. Приклад: людина: *неповторність*. Особистість: ... (темперамент, унікальність, активність, індивідуальність, здібності).

Завдання 5. Наведені нижче особливості поведінки людини характеризують її або як індивіда, або як особистість.

1. Виділіть окремо ті особливості, які характеризують індивіда, а як — особистість.

2. Дайте обґрунтування свого вибору.

Сумлінність, несміливість, висока швидкість рухових реакцій, висока швидкість засвоєння навичок, скромність, правдивість, пластичність, упертість, реактивність, мала чутливість до громадської оцінки, рухливість, швидкий темп діяльності.

**Анкетування «Виявлення типологічних особливостей особистості»
(за К. Г. Юнгом)**

Інструкція: «На кожне запитання дається два варіанти відповідей. Необхідно вибрати відповідь, яка підходить вам найбільше. Відповідний номер та літеру потрібно записати».

1. Кому ви надаєте перевагу? а) невеликій компанії близьких друзів; б) великій товариській компанії.

2. Яким книгам ви надаєте перевагу? а) з цікавим сюжетом; б) з розкриттям переживань героїв.

3. Що ви скоріше всього можете допустити у своїй роботі? а) запізнення; б) помилку.

4. Якщо ви здійснюєте поганий вчинок, то: а) гостро переживаєте; б) гострих переживань немає.

5. Як ви сходитеся з людьми? а) швидко, легко; б) повільно, обережно.

6. Чи вважаєте ви себе людиною вразливою? а) так; б) ні.

7. Чи схильні ви сміятися від душі? а) так; б) ні.

8. Чи вважаєте ви себе: а) мовчазним; б) говірким?

9. Ви відверті чи скритні? а) відвертий; б) скритний.

10. Чи любите ви займатися аналізом власних переживань? а) так; б) ні.

11. Коли буваєте у компанії, то надаєте перевагу тому, щоб:

а) говорити; б) слухати?

12. Чи часто відчуваєте незадоволення собою?

а) так; б) ні.

13. Чи любите ви що-небудь організовувати? а) так; б) ні.

14. Чи хотілося б вам вести інтимний щоденник? а) так; б) ні.

15. Чи швидко ви переходите від рішення до виконання? а) так; б) ні.

16. Чи легко змінюється ваш настрій? а) так; б) ні.

17. Чи любите ви переконувати інших, нав'язувати свою думку? а) так; б) ні.

18. Ваші рухи: а) швидкі; б) повільні?

19. Ви сильно хвилюєтеся через можливі неприємності? а) часто; б) рідко.

20. У складних випадках: а) звертаєтесь за допомогою до інших; б) не любите звертатися.

Опрацювання результатів тесту Показники екстраверсії: **16, 2а, 36,46, 5а, 66, 7а, 86, 9а, 106, 11а, 126,13а, 146,15а, 16а, 17а, 18а, 196, 20а.** Порахуйте кількість Ваших відповідей, що збігаються з ключем і помножте на 5. Бали: 0-35 — інтроверсія; 36-65 — амброверсія; 66-100 — екстраверсія.

Екстраверти (вивернутий назовні) — легкі у спілкуванні, у них високий рівень агресивності, мають тенденцію до лідерства, люблять бути у центрі уваги, легко зав'язують контакти, імпульсивні, відкриті, контактні (оскільки серед контактів можуть бути і корисні), судять людей за зовнішнім виглядом, не заглядають усередину; холерики, сангвініки.

Інтроверти (звернений всередину): спрямовані на світ власних переживань, малокоунктні, мовчазні, важко заводять нові знайомства, не люблять ризик, переживають розрив старих зв'язків, не розглядають варіантів програшу і виграшу, мають високий рівень тривожності і ригідності; флегматики, меланхоліки.

Амброверти (поєднання): володіють обома якостями, домінування якоїсь залежить від того, наскільки сильний вплив із-зовні (екстраверсія) або настроїв (інтроверсія).

Оцінка рівня реактивної тривожності

Опитувальник Тейлора призначений для вимірювання проявів тривожності, який був опублікований в 1953р. Дана методика складається з 50 тверджень, на які обстежуваний повинний відповісти «так» чи «ні». Тестування продовжується 15-30 хв.

Інструкція обстежуваним

Необхідно дати відповідь на всі твердження, які містить опитувальник. Якщо вони відповідають Вашому уявленню про себе, напишіть «Так», у протилежному разі – «Ні». Якщо Вам важко дати певну відповідь, напишіть «Не знаю». Працювати бажано швидко, не пропускати запитань, ніяких додаткових записів не робити.

Тестовий матеріал

1. Часто я працюю з великим напруженням.
2. Вночі мені важко заснути.
3. Для мене приємні несподівані зміни у звичних обставинах.
4. Мені часто сняться страшні сни.
5. Мені важко зосередитися на якомусь завданні чи роботі.
6. У мене дуже неспокійний і переривчастий сон.
7. Я хотів би бути таким щасливим, як, на мій погляд, інші.
8. Безперечно, мені не вистачає впевненості в собі.
9. Моє здоров'я дуже турбує мене.
10. Часто я відчуваю себе нікому не потрібним.
11. Я часто плачу, у мене «очі на мокрому місці».
12. Я помічаю, що мої руки починають тремтіти, коли я намагаюся зробити щось складне чи небезпечне.

13. Часом, коли я збентежений, у мене виникає сильна пітливість і це дуже турбує мене.
14. Я часто ловлю себе на думці, що мене щось тривожить.
15. Нерідко я думаю про такі речі, про які не хотілося б говорити.
16. Навіть у холодні дні я легко пітнію.
17. У мене бувають періоди такого занепокоєння, Що я не можу всидіти на місці.
18. Життя для мене майже завжди пов'язане з надзвичайною напруженістю.
19. Я набагато чутливіший, ніж більшість людей.
20. Я легко бентежусь.
21. Моє місце серед оточуючих дуже мене турбує.
22. Мені дуже важко зосередитися на чомусь.
23. Майже весь час я відчуваю тривогу через когось або через щось.
24. Часто я стаю надто збудженим і мені важко заснути.
25. Мені доводилося відчувати страх навіть тоді, коли я точно знав, що мені нічого не загрожує.
26. Я схильний сприймати все дуже серйозно.
27. Мені часом здається, що переді мною постають такі труднощі, які я не здолаю.
28. Я майже завжди відчуваю невпевненість у собі.
29. Мене дуже тривожать можливі невдачі.
30. Чекання завжди нервує мене.
31. Часом мені здається, що я ні на що не здатний.
32. Бували періоди, коли через тривогу я не міг заснути.
33. Іноді я засмучуюся через дрібниці.
34. Я легко збудлива людина.
35. Я часто боюся, що ось-ось почервонію.
36. У мене не вистачить духу пережити всі майбутні труднощі.
37. Часом мені здається, що моя нервова система розхитана, і я ось-ось втрачу розум.
38. Найчастіше мої ноги і руки досить теплі.
39. У мене рівний і добрий настрій.
40. Я майже завжди відчуваю себе зовсім щасливим.
41. Коли потрібно на щось довго чекати, я можу бути спокійним.
42. У мене рідко буває головний біль.
43. У мене не буває серцебиття під час очікування на щось нове або тяжке.
44. Мої нерви розхитані не більше ніж у інших людей.
45. Я впевнений у собі.
46. Порівняно з іншими людьми я вважаю себе сміливим.
47. Я сором'язливий не більше ніж інші.
48. Часто я спокійний і вивести мене з рівноваги нелегко.
49. Практично я ніколи не червонію.
50. Я можу спокійно спати після будь-яких неприємностей.

Обробка результатів.

У твердженнях 1-37 підраховується кількість відповідей «Так», у твердженнях 38-50 - кількість відповідей «Ні». Відповіді «Не знаю» підраховуються в усіх твердженнях і кількість їх ділиться на 2. Рівень тривожності визначається сумою цих трьох показників.

До 15 балів - низький рівень.

16-20 балів - нижче середнього.

21-23 бали - середній.

24-27 балів - вище середнього.

28-50 балів - високий.

Шкала реактивної та особистісної тривожності (Спілбергер – Ханін)

Підвищена тривога є основним механізмом не адаптивної поведінки, однак, певний рівень тривожності – природна й обов'язкова особливість продуктивної активності людини. Кожний має свій рівень тривоги і тривожності. Самоконтроль і самооцінка цього стану є істотним компонентом адаптивної саморегуляції, тому що підвищений рівень тривожності є провідним «облігатним механізмом» дезадаптивних розладів.

Особистісна тривожність – це стійка індивідуальна особливість людини, що характеризує її тенденцію сприймати певний діапазон ситуацій як загрозливих, небезпечних для самооцінки і самоповаги.

Реактивна тривожність як стан характеризується суб'єктивно пережитими емоціями: напругою, занепокоєнням, заклопотаністю, нервозністю. Цей стан виникає як емоційна реакція на стресову ситуацію.

Високотривожні особистості схильні сприймати загрозу самооцінці і життєдіяльності і реагувати вираженим станом тривоги. Якщо результати тесту виявляють високий рівень особистісної тривожності, то це дає підставу прогнозувати виникнення станів тривожного ряду в різноманітних ситуаціях, пов'язаних з оцінкою компетенції і престижу.

Шкала ситуативної тривожності (СТ)

Інструкція. Прочитайте уважно кожне з наведених тверджень і закресліть цифру у відповідній графі праворуч залежно від того, як Ви почуваетесь на даний момент. Над запитаннями довго не задумуйтеся, оскільки правильних і неправильних відповідей немає.

№ n/n	Судження	Ні, це не так	Мабуть, так	Правильно	Зовсім правильно
1.	Я спокійний	1	2	3	4
2.	Мені ніщо не загрожує	1	2	3	4
3.	Я знаходжуся в напрузі	1	2	3	4
4.	Я внутрішньо скутий	1	2	3	4
5.	Я почуваюся вільно	1	2	3	4

6.	Я розстроєний	1	2	3	4
7.	Мене хвилюють можливі невдачі	1	2	3	4
8.	Я відчуваю душевний спокій	1	2	3	4
9.	Я стривожений	1	2	3	4
10.	Я відчуваю почуття внутрішнього задоволення	1	2	3	4
11.	Я упевнений у собі	1	2	3	4
12.	Я нервую	1	2	3	4
13.	Я не знаходжу собі місця	1	2	3	4
14.	Я напружений	1	2	3	4
15.	Я не почуваю скутості, напруги	1	2	3	4
16.	Я задоволений	1	2	3	4
17.	Я заклопотаний	1	2	3	4
18.	Я занадто збуджений і мені не по собі	1	2	3	4
19.	Мені радісно	1	2	3	4
20.	Мені приємно	1	2	3	4

Шкала особистісної тривожності (ОТ)

Інструкція. Прочитайте уважно кожне з наведених тверджень і закресліть цифру у відповідній графі праворуч залежно від того, як Ви почуваетесь на даний момент. Над запитаннями довго не задумуйтеся, оскільки правильних і неправильних відповідей немає.

<i>№ n/n</i>	<i>Судження</i>	<i>Ні, це не так</i>	<i>Мабуть, так</i>	<i>Правильно</i>	<i>Зовсім правильно</i>
1.	У мене буває піднесений настрій	1	2	3	4
2.	Я буваю дратівливим	1	2	3	4
3.	Я легко розстроююся	1	2	3	4
4.	Я хотів би бути таким же щасливим, як інші	1	2	3	4
5.	Я сильно переживаю неприємності і довго не можу про них забути	1	2	3	4
6.	Я відчуваю прилив сил і бажання працювати	1	2	3	4
7.	Я спокійний, холонокровний і зібраний	1	2	3	4
8.	Мене тривожать можливі труднощі	1	2	3	4
9.	Я занадто переживаю через дрібниці	1	2	3	4
10.	Я буваю цілком щасливий	1	2	3	4
11.	Я все приймаю близько до серця	1	2	3	4
12.	Мені не вистачає впевненості в собі	1	2	3	4
13.	Я почуваюся беззахисним	1	2	3	4
14.	Я намагаюся уникати критичних ситу-	1	2	3	4

	ацій і труднощів				
15.	У мене буває нудьга	1	2	3	4
16.	Я буваю задоволений	1	2	3	4
17.	Будь-які дрібниці відволікають і хвилюють мене	1	2	3	4
18.	Буває, що я почуваюся невдахою	1	2	3	4
19.	Я врівноважена людина	1	2	3	4
20.	Мене охоплює занепокоєння, коли я думаю про свої справи і турботи	1	2	3	4

Обробка та інтерпретація

Результати тесту обробляються за допомогою ключа.

Ключ

<i>Ситуативна тривожність</i>					<i>Особистісна тривожність</i>				
<i>№ з/п</i>	<i>Ні, це не так</i>	<i>Мабуть, так</i>	<i>Правильно</i>	<i>Зовсім правильно</i>	<i>№ з/п</i>	<i>Ніколи</i>	<i>Іноді</i>	<i>Часто</i>	<i>Майже завжди</i>
1	4	1	3	2	21	4	3	2	1
2	4	1	3	2	22	1	2	3	4
3	1	4	2	3	23	1	2	3	4
4	1	4	2	3	24	1	2	3	4
5	4	1	3	2	25	1	2	3	4
6	1	4	2	3	26	4	3	2	1
7	1	4	2	3	27	4	3	2	1
8	4	1	3	2	28	1	2	3	4
9	1	4	2	3	29	1	2	3	4
10	4	1	3	2	30	4	3	2	1
11	4	1	3	2	31	1	2	3	4
12	1	4	2	3	32	1	2	3	4
13	1	4	2	3	33	1	2	3	4
14	1	4	2	3	34	1	2	3	4
15	4	1	3	2	35	1	2	3	4
16	4	1	3	2	36	4	3	2	1
17	1	4	2	3	37	1	2	3	4
18	1	2	3	4	38	1	2	3	4
19	4	1	3	2	39	4	3	2	1
20	4	1	3	2	40	1	2	3	4

Під час аналізу результатів самооцінки треба мати на увазі, що загальний підсумковий показник за шкалами ситуативної й особистісної тривожності може знаходитися в діапазоні від 20 до 80 балів. При цьому чим вищий підсумковий показник, тим вищий рівень тривожності (ситуативної чи особистісної).

Орієнтовні оцінки рівня тривожності:

- Від 0 до 30 балів – низька тривожність;
- Від 31 до 44 балів – помірна тривожність;
- Від 45 і більше – висока тривожність.

Опитувальник Келлермана - Плутчика

За допомогою даного опитувальника виявляються характерні для випробуваного механізми психологічного захисту.

Текст опитувальника

Інструкція: Прочитайте наведені нижче висловлювання. Ті з них, які відповідають вашому поведінки і станом, відзначте в бланку для відповідей знаком «+».

1. Зі мною дуже легко домовитися.
2. Я сплю більше, ніж інші мої знайомі.
3. Я завжди знаходжу людини, на якого хочу походити.
4. Якщо мене лікують, я намагаюся дізнатися, чому мені це все роблять.
5. Якщо я чогось захочу, не можу дочекатися, поки не отримаю.
6. Я часто червонію.
7. Одне з найбільших моїх достоїнств - стриманість.
8. Іноді у мене з'являється спонукання пробити стіну кулаком.
9. Я нестриманий.
10. Якщо мене хто-небудь затягне в натовп людей, я готовий його вбити.
11. Я рідко запам'ятовую свої сни.
12. Мене злять люди, які командують іншими.
13. Мені часто буває погано.
14. Я - високоморальна людина, як мало хто інший.
15. Чим більше здобуваю майна, тим щасливіше себе почуваю.
16. Я завжди перебуваю в центрі своїх мрій.
17. Мені робиться ніяково навіть від думки, що члени моєї родини ходили б голими.
18. Люди вже мені говорили, що я часто хвалюся.
19. Якщо мене хто-небудь відкидає, у мене іноді навіть виникає бажання покінчити з життям.
20. Люди мною часто милуються.
21. Я іноді бував так запеклий, що навіть ламав речі.
22. Мене дуже дратують люди, сочиняющие всякі плітки.
23. Я завжди бачу кращу сторону життя.
24. Я хочу і весь час намагаюся за допомогою фіззарядки змінити свій зовнішній вигляд.
25. Іноді мені хочеться, щоб атомна бомба зруйнувала б навколишній світ.
26. Я не забобонний.
27. Мені вже говорили, що я буваю занадто імпульсивним.
28. Мене дратують люди, які малюються перед іншими.
29. Ненавиджу недружніх.
30. Я дуже стараюся нікого не образити.

31. Я з тих людей, які не плачуть.
 32. Я дуже багато курю.
 33. Мені дуже важко розлучитися з тим, що мені належить.
 34. Я погано запам'ятовую обличчя.
 35. Я багато займаюся онанізмом.
 36. Я насилу запам'ятовую прізвища.
 37. Якщо мені хтось заважає, я йому нічого не кажу, а відразу ж скаржуся кому-небудь.
 38. Люблю вислуховувати різні думки з обговорюваного питання, навіть якщо знаю, як його треба вирішувати.
 39. Люди мені ніколи не набридають.
 40. Я не можу спокійно всидіти на місці.
 41. Я мало що пам'ятаю з свого дитинства.
 42. Я довго не помічаю негативні сторони своїх знайомих.
 43. Перш ніж сердитися, треба все добре обміркувати.
 44. Про мене говорять, що я довірливий.
 45. Мені неприємні люди, які одним стрибком досягають своєї мети.
- Діагностика в психосоматики
46. Неприємні думки я намагаюся викинути з голови.
 47. Я ніколи не втрачаю оптимізму.
 48. Перед подорожжю я обмірковую кожну дрібницю.
 49. Іноді я сам бачу, що серджуся на когось більше, ніж варто було б.
 50. Якщо справи йдуть не так, як мені хочеться, я іноді стаю похмурим.
 51. Під час суперечки я люблю вказувати іншим на помилки в їх міркуваннях.
 52. Якщо мені кидають виклик, у мене з'являється сильне бажання його прийняти.
 53. Неприємні фільми мене дратують.
 54. Я дратуюся, якщо на мене не звертають уваги.
 55. Люди кажуть про мене, що я не емоційний.
 56. Прийнявши якесь рішення, я навіть після цього обмірковую його.
 57. Якщо хто-небудь говорить, що моїх здібностей недостатньо, щоб зробити що-небудь, то я обов'язково намагаюся зробити це.
 58. Коли я вожу автомобіль, мені іноді хочеться розбити іншу машину.
 59. Багато людей мене дратують тому, що вони егоїсти.
 60. Їдучи у відпустку, я завжди беру з собою якусь роботу.
 61. Я гидую деякими харчовими продуктами.
 62. Я іноді гризу нігті.
 63. Кажуть, що я схильний обходити гострі питання.
 64. Я любитель випити.
 65. Я обурююся, коли чую вульгарні жарти.
 66. Мені іноді сняться речі, що викликають неприязнь.
 67. Кар'єристи мене дратують.
 68. Я багато брешу.
 69. Я гидую порнографією.
 70. Через свого характеру я мав неприємності по роботі.

71. Найбільше я ненавиджу нещасних людей.
72. Розчарування в чому-небудь приводить мене в поганий настрій.
73. Якщо я чую або читаю про який-небудь трагедії, це не змінює мого настрою.
74. Дотик до чогось слизистого викликає у мене огиду.
75. Коли я в піднесеному настрої, то починаю вести себе як дитина.
76. Я все-таки багато сперечаюся з людьми.
77. Я ніколи не відчуваю неприємних відчуттів на похоронах від того, що перебуваю в одному приміщенні з небіжчиком.
78. Не люблю людей, які намагаються бути в центрі уваги.
79. Багато людей мене дратують.
80. Митися не в своїй ванні для мене справжня мука.
81. Мені соромно вимовляти нецензурні слова.
82. Я дратуюся, коли відчуваю, що не можна довіряти людям.
83. Мені потрібно, щоб про мене говорили, що я сексуально привабливий.
84. Що б я не починав, я ніколи не закінчую розпочатої справи.
85. Я намагаюся одягатися так, щоб виглядати більш привабливим.
86. Я дотримуюся більш суворих моральних принципів, ніж мої знайомі.
87. У суперечці мої аргументи, як правило, бувають більш логічними, ніж у інших.
88. Люди аморальні мені неприємні.
89. Коли хтось мене штовхає, я здатний сказитися.
90. Я часто закохуюся.
91. Кажуть, що я людина об'єктивний.
92. Вид крові не викликає у мене ніякого хвилювання.

Діагностика в психосоматики

Опитувальник містить 8 шкал. Нижче наводиться ключ до опитувальника, в якому зазначені номери питань, що відносяться до відповідного механізму захисту.

Ключ до опитувальника

1. Реактивні освіти: 17, 53, 61, 65, 66, 69, 74, 80, 81, 86.
2. Заперечення реальності: 1, 20, 23, 26, 39, 42, 44, 46, 47, 63, 90.
3. Заміщення: 8, 10, 19, 21, 25, 37, 49, 58, 76, 89.
4. Регресія: 2, 5, 9, 13, 27, 32, 35, 40, 50, 54, 62, 64, 68, 70, 72, 75, 84.
5. Компенсація: 3, 15, 16, 18, 24, 33, 52, 57, 83, 85.
6. Проекція: 12, 22, 28, 29, 45, 59, 67, 71, 78, 82, 88.
7. Витіснення: 6, 11, 31, 34, 36, 41, 55, 73, 77, 92.
8. Раціоналізація: 4, 7, 14, 30, 38, 43, 48, 51, 56, 60, 87, 91.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академія МВД СРСР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенітенціарна психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.

4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методика и тесты. Самара : Изд. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладная психология в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
12. Ярошевский М. Г. История психологи. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Практичне заняття

Тема №5 «Психологічні особливості засуджених обумовлені віком та статтю»

Час - 2 години

Навчальні питання:

1. Психологічні особливості засуджених обумовлені їх віком.
2. Психологічні особливості засуджених обумовлені статтю.
3. Робота з психодіагностичним інструментарієм.

Контрольні запитання:

1. **Психологічні особливості засуджених обумовлені їх віком**
 - Періодизація життєвого циклу людини
 - А) Психологічними особливостями засуджених підліткового віку (14 - 15 років),
 - Б) Психологічними особливостями засуджених юнацького віку (16 - 18 років),
 - В) Психологічні особливості засуджених молодіжного віку (19 - 30 років).
 - Г) Психологічні особливості засуджених у зрілому віці (30 -40 років).
 - Д) Психологічні особливості засуджених літнього й старечого віку
2. **Психологічні особливості засуджених обумовлені статтю**
 - Особливості у груп засуджених жіночої статі

- враховування анатомо-фізіологічних особливостей засуджених осіб жіночої статі

Завдання для індивідуальної роботи

- *Особливості виправлення та перевиховання жінок, які вперше відбувають строк покарання*
- *Психологічна характеристика особистості жінки яка має алкогольну або наркотичну залежність*
- *Психологічні аспекти вивчення мотивації агресивної поведінки жінок засуджених до позбавлення волі*

Опитувальник Шмішека - особистісний опитувальник, який призначений для діагностики типу акцентуації особистості, є реалізацією типологічного підходу до її вивчення. Оpubліковано Р. Шмишеком в 1970 р. Методика складається з 88 питань, на які потрібно відповісти «так» або «ні». Розроблено також скорочений варіант опитувальника. З допомогою даної методики визначаються наступні 10 типів акцентуації особистості (за класифікацією [К. Леонгарда](#)):

- **Демонстративний тип.** Характеризується підвищеною здатністю до витіснення.
- **Педантичний тип.** Особи цього типу відрізняються підвищеною ригідністю, інертністю психічних процесів, нездатність до витіснення травмуючих переживань.
- **Застраючий тип.** Характерна надмірна стійкість афекту.
- **Збудливий тип.** Підвищена імпульсивність, ослаблення контролю над потягами і спонуканнями.
- **Гипертимический тип.** Підвищений фон настрою у поєднанні з оптимізмом і високою активністю.
- **Дистимический тип.** Знижений фон настрою, песимізм, фіксація тіньових сторін життя, загальмованість.
- **Тривожно-боязливий.** Схильність до страхів, боязкість і лякливність.
- **Циклотимический тип.** Зміна гипертимических і дистимических фаз.
- **Афективно-екзальтований.** Легкість переходу від стану до захоплення станом печалі. Захват і печаль - основні супутні цього типу стану.
- **Емотивний тип.** Споріднена афективно-екзальтованому, але прояви не настільки бурхливі. Особи цього типу відрізняються особливою вразливістю й чутливістю.

Максимальний показник по кожному типу акцентуації - 24 бали. Ознакою акцентуації вважається показник вище 12 балів. Отримані дані можуть бути представлені у вигляді «профілю особистісної акцентуації».

Існує два варіанти цієї методики:

- Дорослий варіант опитувальника Шмішека
- Дитячий варіант опитувальника Шмішека

Обидва варіанти складаються з однакової кількості питань, що мають однакові типи акцентуацій особистості і однакові методи обробки результатів. Відмінності полягають тільки у формулюванні питань, опис

опитувальника та визначення домінуючих акцентуацій характеру однаково як для дорослих, так і для дітей.

Питання

1. Чи є ваше настрій у загальному веселим і безтурботним?
2. Схильні ви до образ?
3. Чи траплялося вам іноді швидко заплакати?
4. Чи завжди ви вважаєте себе правим у тій справі, яку робите, і ви не заспокоїтеся, поки не переконаєтеся в цьому?
5. Вважаєте ви себе більш сміливим, ніж у дитячому віці?
6. Чи може ваш настрій змінюватися від глибокої радості до глибокої печалі?
7. Перебуваєте ви в компанії в центрі уваги?
8. Чи бувають у вас дні, коли ви без достатніх підстав знаходитеся у похмурому і дратівливий настрій і ні з ким не хочете розмовляти?
9. Серйозний ви людина?
10. Чи Можете ви сильно сповнитися натхнення?
11. Заповзятливі ви?
12. Чи швидко ви забуваєте, якщо вас хтось образить?
13. М'якосердий ви людина?
14. Чи намагаєтеся ви перевірити після того, як опустили лист у поштову скриньку, чи не залишилося воно висіти в прорізі?
15. Чи завжди ви прагнете бути сумлінним у роботі?
16. Чи відчували ви в дитинстві страх перед грозою або собаками?
17. Чи ви вважаєте інших людей недостатньо вимогливими один до одного?
18. Чи дуже залежить ваш настрій від життєвих подій і переживань?
19. Чи завжди ви прямодушны зі своїми знайомими?
20. Часто ваш настрій буває пригніченим?
21. Чи був у вас раніше істеричний припадок або виснаження нервової системи?
22. Чи схильні ви до стану сильного внутрішнього занепокоєння чи пристрасного прагнення?
23. Чи важко вам тривалий час просидіти на стільці?
24. Чи боретеся ви за свої інтереси, якщо хтось надходить з вами несправедливо?
25. Змогли б ви вбити людину?
26. Чи Сильно вам заважає криво висить гардина або нерівно настелена скатертину, настільки, що вам хочеться негайно усунути ці недоліки?
27. Чи відчували ви в дитинстві страх, коли залишалися одні в квартирі?
28. Чи Часто у вас без причини змінюється настрій?
29. Чи завжди ви старанно ставитеся до своєї діяльності?
30. Чи швидко ви можете прогніватися?
31. Чи Можете ви бути відчайдушно веселим?
32. Чи Можете ви іноді цілком перейнятися почуттям радості?
33. Чи підходите ви для проведення розважальних заходів?

34. Висловлюєте ви зазвичай людям своє відверте думку з того чи іншого питання?
35. Чи впливає на вас вид крові?
36. Чи охоче ви займаєтеся діяльністю, пов'язаною з великою відповідальністю?
37. Чи схильні ви заступитися за людину, з якою вчинили несправедливо?
38. Чи важко вам входити в темний підвал?
39. Чи виконуєте ви копітку чорну роботу так само повільно і ретельно, як і улюблене вами справу?
40. Чи ви товариською людиною?
41. Чи охоче ви в школі декламували вірші?
42. Тікали ви з дитиною вдома?
43. Чи важко ви сприймаєте життя?
44. Чи бували у вас конфлікти і неприємності, які так вимотували вам нерви, що ви не виходили на роботу?
45. Можна сказати, що ви при невдачах не втрачаєте почуття гумору?
46. Зробите ви першим крок до примирення, якщо вас хтось образить?
47. Чи ви Любите тварин?
48. Чи вийдете ви з роботи або з дому, якщо у вас там щось не в порядку?
49. Мучать вас невизначені думки, що з вами або з вашими родичами трапиться якесь нещастя?
50. Чи вважаєте ви, що настрій залежить від погоди?
51. Утруднить вас виступити на сцені перед великою кількістю глядачів?
52. Чи Можете ви вийти з себе і дати волю рукам, якщо вас хтось навмисне грубо розсердить?
53. Чи багато ви спілкуєтеся?
54. Якщо ви будете чим-небудь розчаровані, прийдете в розпач?
55. Чи подобається вам робота організаторського характеру?
56. Наполегливо ви прагнете до своєї мети, навіть якщо на шляху зустрічається багато перешкод?
57. Чи може вас захопити кінофільм, що сльози-виступлять на очах?
58. Чи важко вам буде заснути, якщо ви цілий день роздумували над своїм майбутнім або якою-небудь проблемою?
59. Чи доводилося вам у шкільні роки користуватися під-, казками або списувати у товаришів домашнє завдання?
60. Чи важко вам піти вночі на кладовищі?
61. Чи слідкуєте ви з великою увагою, щоб кожна річ у хаті лежала на своєму місці?
62. Чи доводилося вам лягти спати в гарному настрої, а прокинутися в пригніченому і кілька годин залишатися в ньому?
63. Чи Можете ви з легкістю пристосуватися до нової ситуації?
64. Чи є у вас схильність до головного болю?
65. Чи Часто ви смієтеся?

66. Чи Можете ви бути привітним з людьми, не відкриваючи свого справжнього ставлення до них?
67. Чи можна вас назвати жвавим і жвавим людиною?
68. Чи Сильно ви страждаєте через несправедливість?
69. Чи можна вас назвати пристрасним любителем природи?
70. Чи є у вас звичка перевіряти перед сном або перед тим, як піти, вимкнений газ і світло, чи закрита двері?
71. Полохливі ви?
72. Чи буває, що ви відчуваєте себе на сьомому небі, хоча об'єктивних причин для цього немає?
73. Чи охоче ви брали участь в юності в гуртках художньої самодіяльності, в театральному гуртку?
74. Чи тягне вас іноді дивитися вдалину?
75. Чи дивитесь ви на майбутнє песимістично?
76. Чи може ваш настрій змінитися від найвищої радості до глибокої туги за короткий період часу?
77. Легко піднімається ваш настрій в дружній компанії?
78. Переносити ви злість тривалий час?
79. Чи Сильно ви переживаєте, якщо горе трапилось у іншої людини?
80. Чи була у вас в школі звичка переписувати лист у зошиті, якщо ви поставили на нього пляму?
81. Можна сказати, що ви більше недовірливі і обережні, ніж довірливі?
82. Чи Часто ви бачите страшні сни?
83. Чи виникала у вас думка проти волі кинутися з вікна, під поїзд, що наближається?
84. Стаєте ви радісним у веселому оточенні?
85. Чи Легко ви можете відволіктися від важких питань і не думати про них?
86. Чи важко вам стримати себе, якщо ви розозлитесь?
87. Чи віддаєте ви перевагу мовчати (так), або ви балакучі (немає)?
88. Могли б ви, якщо довелось б брати участь у театральному дійстві, з повним проникненням і перевтіленням увійти в роль і забути про себе?

Ключ

При збігу відповіді на питання з ключем відповіді присвоюється один бал.

Демонстративність/демонстративний тип:

+: 7, 19, 22, 29, 41, 44, 63, 66, 73, 85, 88.

-: 51.

Суму відповідей помножити на 2.

Застрявання/застряючий тип:

+: 2, 15, 24, 34, 37, 56, 68, 78, 81.

-: 12, 46, 59.

Суму відповідей помножити на 2.

Педантичність/педантичний тип:

+: 4, 14, 17, 26, 39, 48, 58, 61, 70, 80, 83.

-: 36.

Суму відповідей помножити на 2.

Збудливість/збудливий тип:

+: 8, 20, 30, 42, 52, 64, 74, 86. Суму відповідей помножити на 3.

Гипертимность/гипертимный тип:

+: 1, 11, 23, 33, 45, 55, 67, 77. Суму відповідей помножити на 3.

Дистимность/дистимический тип:

+: 9, 21, 43, 75, 87. Суму відповідей помножити на 3.

Тривожність/тривожно-боязливий тип:

+: 16, 27, 38, 49, 60, 71, 82.

-: 5.

Суму відповідей помножити на 3.

Екзальтованість/афективно-екзальтований тип:

+: 10, 32, 54, 76. Суму відповідей помножити на 6.

Емотивність/эмотивный тип:

+: 3, 13, 35, 47, 57, 69, 79.

-: 25.

Суму відповідей помножити на 3.

Циклотимность/циклотимный тип:

+: 6, 18, 28, 40, 50, 62, 72, 84. Суму відповідей помножити на 3.

Максимальна сума балів після множення - 24. За деякими джерелами, ознакою акцентуації вважається величина, що перевищує 12 балів. Інші ж на підставі практичного застосування опитувальника вважають, що сума балів в діапазоні від 15 до 19 говорить лише про тенденції до того чи іншого типу акцентуації. І лише в разі перевищення 19 балів риса характеру є акцентуїрованою. Отримані дані можуть бути представлені у вигляді "профілю особистісної акцентуації"

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудовая психология. Москва : Академия МВД СССР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенитенциарная психология. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основы пенитенциарной психологии : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основы психологии і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).

9. Тимченко А. В. Прикладная психология в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
12. Ярошевский М. Г. История психологи. 3-е изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Практичне заняття №6

Тема № 6: Психічні стани та процеси особистості засудженого

Навчальні питання

2. Пізнавальна сфера особистості.
3. Дослідження ролі відчуттів у пізнавальній діяльності людини.
4. Визначення домінуючого типу сприйняття за роботою провідних аналізаторів.
5. Визначення домінуючого типу пам'яті. Методика «Чи хороша у Вас пам'ять?».
6. Робота з опитувальником «Стилі мислення»

Контрольні питання

1. Психічні стани та його особливості
2. Перерахуйте основні психічні процеси особистості?
3. Назвіть основні особливості пізнавальних процесів засудженого?
4. В чому полягає відмінність емоцій від почуттів?
5. Які об'єктивні та суб'єктивні чинники можуть впливати на настрої засудженого?
6. В чому полягають особливості роботи начальника відділення СПС щодо переорієнтації вольових якостей засудженого?

Визначення домінуючого типу сприймання за роботою провідних аналізаторів

Мета: визначити, які з відчуттів найшвидше реагують на подразники в момент їх безпосередньої дії на аналізатори.

Інструкція: відповідайте на запитання „згодні” чи „не згодні”. У таблиці обведіть кружечком ті запитання, на які дали відповідь „згодний (згодна)”.

Тип сприймання	Ключ (відповіді „згодний/згодна”)
Тип А (зоровий аналізатор)	1, 5, 8,10,12,14,19, 21, 23, 27, 31, 32, 39, 40, 42, 45
Тип В (дотик, смак, нюх)	3, 4, 9, 11,16,18, 22, 25, 28, 29, 30, 35, 38, 41, 44, 47
Тип С (слуховий аналізатор)	2, 6, 7, 13,15,17, 20, 24, 26, 33, 34, 36, 37, 43, 46, 48

Текст

1. Люблю спостерігати за хмарами і зірками.
2. Часто наспівую собі під ніс.
3. Не визнаю незручну моду.
4. Обожаю ходити в сауну.
5. В автомобілі для мене важливий колір.
6. Упізнаю по кроках, хто зайшов до кімнати.
7. Мене розважає копіювання діалектів.
8. Багато часу присвячую своїй зовнішності.
9. Люблю масаж.
10. Коли є вільна хвилина, люблю роздивлятися людям.
11. Погано себе почуваю, коли не насолоджуюся ходою.
12. Дивлячись на сукню (костюм) у вітрині магазину, я переконана, що мені в ній буде добре.
13. Коли почую стару мелодію, до мене повертається минуле.
14. Часто читаю під час їжі.
15. Дуже часто говорю по телефону.
16. Я схильний(а) до повноти.
17. Надаю перевагу прослуховуванню розповіді, аніж самотійному читанню.
18. Після поганого дня мій організм у напруженні.
19. Із задоволенням я дуже багато фотографую.
20. Довго пам'ятаю, що мені сказали друзі і знайомі.
21. З легкістю віддаю гроші за квіти, тому що вони прикрашають життя.
22. Увечері люблю приймати гарячу ванну.
23. Намагаюся записувати свої власні справи.
24. Часто розмовляю сам(а) з собою.
25. Після тривалої їзди в машині довго прихожу до тями.
26. Тембр голосу багато про що говорить мені про людину.
27. Дуже часто оцінюю людей за манерою одягатися.
28. Люблю потягатися, виправляти кінцівки, розминатися.
29. Занадто тверде чи м'яке ліжко — це для мене мука.
30. Мені нелегко знайти зручне взуття.
31. Дуже люблю ходити в кіно.
32. Упізнаю обличчя навіть через роки.
33. Люблю ходити під дощем, коли краплини стукають по парасольці.
34. Умію слухати те, що мені говорять.
35. Люблю танцювати, а у вільний час займатися спортом чи гімнастикою.
36. Коли чую цокіт годинника, не можу заснути.
37. У мене якісна стереоапаратура.
38. Коли чую музику, починаю відбивати такт ногою.
39. На відпочинку не люблю оглядати пам'ятники архітектури.
40. Не виношу розгардіяш.
41. Не люблю синтетичних тканин.
42. Вважаю, що атмосфера в кімнаті залежить від освітлення.

43. Часто ходжу на концерти.
 44. Один потиск руки багато чого може сказати про особистість.
 45. Охоче відвіую галереї і виставки.
 46. Серйозна дискусія — це захоплююча справа.
 47. Через дотик можна сказати значно більше, ніж словами.
 48. У шумі не можу зосередитися.

Обробка результатів.

Тепер підрахуйте, в якому розділі у вас найбільше кружечків — це і є ваш домінуючий тип сприймання.

Тип А (зоровий аналізатор): часто використовуються слова і речення, які пов'язані із зором, з образами і уявою. Наприклад — «не бачив цього», «це, звичайно, роз'яснює всю справу», «помітила чудову особливість».

Малюнки, образні описи, світлини говорять типу А більше, ніж слова. Люди, які належать до цього типу, миттєво схоплюють те, що можна побачити: кольори, форми, лінії, гармонію і безлад.

Тип В (дотик, нюх, смак): у даному випадку частіше використовуються слова «не можу цього зрозуміти», «атмосфера тут нестерпна», «її слова глибоко мене вразили», «подарунок для мене був чимось схожий на теплий дощ». Сприйняття і враження людей даного типу стосуються головним чином того, що пов'язане з дотиком, інтуїцією, здогадами. У розмові їх цікавлять внутрішні переживання.

Тип С (слуховий аналізатор): переважно вживаються такі звороти, як «не розумію, що ти мені говориш», «це звістка для мене погана», «не виношу таких голосних мелодій» — це характерні вислови для людей такого типу. Велике значення для людей цього типу сприймання має все екустичне: звуки, слова, музика, шумові ефекти.

Методики дослідження пам'яті

1. "Заучування 10 слів", (методика запропонована А. Р. Лурія). *Мета:* Оцінка стану пам'яті, стомлюваності, активності уваги.

Матеріал: Протокол з дев'ятьма короткими односкладовими і двоскладовою словами, не мають між собою ніякого зв'язку (див. Протокол).

Інструкція:

- 1) "Зараз я прочитаю кілька слів. Слухайте уважно. Коли я закінчу читати, відразу ж повторіть стільки слів, скільки запам'ятайте. Повторювати слова можна в будь-якому порядку";

- 2) "Зараз я знову прочитаю вам ті ж слова, і ви знову повинні повторити їх, - і ті, які вже назвали, і ті, які в перший раз пропустили. Порядок слів неважливий".

Далі досвід триває без інструкцій. Перед наступними трьома - п'ятьма прочитаннями експериментатор просто каже: "Ще раз". Після п'яти-шестиразового повторення слів експериментатор говорить випробуваному: "Через годину ви ці слова назвете мені ще раз".

На кожному етапі дослідження заповнюється протокол (рис. 1). Під кожним відтвореним словом в рядку, яка відповідає номеру спроби,

ставиться хрестик. Якщо випробуваний називає "зайве" слово, воно фіксується у відповідній графі. Через годину випробуваний на прохання дослідника відтворює без попереднього зачитування запам'яталися слова, які фіксуються в протоколі кружечками.

Протокол

Фамілія, ім'я _____ Вік _____

Номер проби	Лес	Хлеб	Окно	Суга	Вода	Копь	Гриб	Брат	Мед	Игла
1										
2										
3										
4										
5										
6										
Через час										

Рис. 1. Протокол дослідження пам'яті

Інтерпретація результатів: за отриманим протоколом складається графік, "крива запам'ятовування" (рис. 2). За формою кривої можна зробити висновки щодо особливостей запам'ятовування. Так, у здорових людей з кожним відтворенням кількість правильно названих слів збільшується, у хворих - відтворення падає, відтворюється меншу кількість, відбувається "застрявання" на зайвих словах. Велика кількість "зайвих" слів свідчить про расторможенности або розладах свідомості. При обстеженні дорослих до третього повторення випробовувані з нормальною пам'яттю відтворюють правильно до дев'яти або десяти слів.

Крива запам'ятовування може вказувати на ослаблення уваги, на виражену стомлюваність. Підвищена стомлюваність реєструється в тому випадку, якщо випробуваний відразу відтворив вісім-дев'ять слів, але з кожним разом все менше і менше (крива на графіку не зростає, а знижується). Крім того, якщо випробуваний відтворює все менше і менше слів, це може свідчити про забудькуватості і неухважності. Зигзагоподібний характер кривої свідчить про нестійкість уваги. Крива, що має форму плато, свідчить про емоційну млявості. Число слів, утриманих і відтворених через годину, свідчить про довготривалої пам'яті.

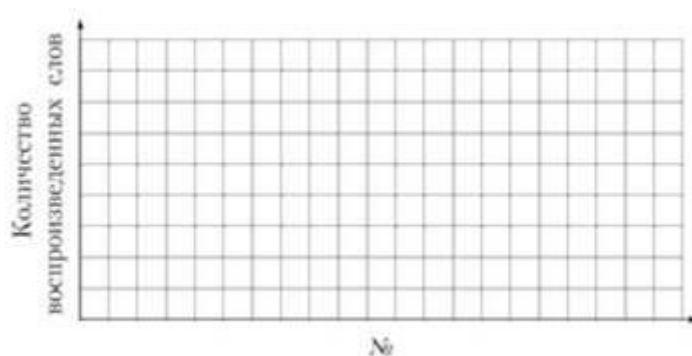

Рис. 2. Форма для побудови кривої запам'ятовування

2. "Пам'ять на образи".

Мета: обстеження образної пам'яті (методика може використовуватися для профорієнтації).

Матеріал: таблиця з образами (рис. 3) (розмір зразка - 1/2 аркуша формату А4).

Інструкція: "Вам буде представлена таблиця з образами (показ таблиці). Ваше завдання полягає в тому, щоб за 20 секунд запам'ятати якомога більше образів. Через 20 секунд я приберу таблицю, і ви повинні будете намалювати або записати (висловити словесно) образи, які запам'ятали.

Оцінка результатів: проводиться за кількістю правильно відтворених образів. Норма - сім правильних відповідей.

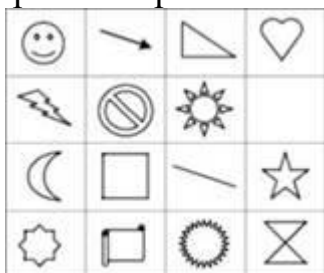

Рис. 3. Приблизний стомлений матеріал до методики

Оцінка результатів дослідження: підраховується кількість правильно відтворених образів. У нормі - це шість і більше правильних відповідей.

Оцінка в балах	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Кількість воспринятених образів	15-16	13-14	10-12	7-9	6	5	4	3	1-2

3. "Пам'ять на числа".

Мета: оцінка короткочасної зорової пам'яті, її обсягу і точності.

Матеріал: таблиця з 3 двозначними числами (рис. 4) (розмір 1/2 аркуша формату А4).

Інструкція: "Вам буде представлена таблиця з числами. Ваше завдання полягає в тому, щоб за 20 секунд запам'ятати якомога більше чисел. Через 20 секунд таблицю приберу і ви повинні будете записати (перерахувати усно із зазначенням місця розташування того чи іншого числа) всі ті числа, які ви запам'ятали".

Оцінка результатів дослідження: за кількістю правильно відтворених чисел проводиться оцінка короткочасної зорової пам'яті. Максимальна кількість інформації, що може зберігатися в короткочасній, інакше - оперативною, пам'яті - 10 одиниць матеріалу. Середній рівень: шість-сім одиниць.

13	91	47	39
65	83	19	51
23	94	71	87

Рис. 4. Примірний стомлений матеріал

Методики дослідження пам'яті Методика "Оперативна пам'ять"

Методика застосовується для вивчення короткочасної пам'яті у випадках, коли короткочасна пам'ять несе основне функціональне навантаження.

Інструкція. “Я буду зачитувати числа – 10 рядів із 5 чисел у кожному. Ваше завдання – запам’ятати ці 5 чисел у тому порядку, в якому вони прочитані, а потім в умі скласти перше число з другим, друге – з третім, третє – з четвертим, четверте – з п’ятим, а отримані чотири суми записати у відповідному рядку бланка. Наприклад, 6, 2, 1, 4, 2 (записується на дошці або на листку). Складаємо 6 і 2 – виходить 8 (записується); 2 і 1 – виходить 3 (записується); 1 і 4 – виходить 5 (записується); 4 і 2 – виходить 6 (записується)”. Якщо у піддослідного є питання, експериментатор повинен відповісти на них і розпочати проведення тесту. Інтервал між читанням рядів – 15 с. Підраховується число вірно знайдених сум (максимальне їх число – 40). Норма дорослої людини – від 30 і вище. Методика зручна для групового тестування. Процедура тестування займає малий проміжок часу – 4-5 хв. Для отримання більш достовірного показника оперативної пам’яті тест можна через деякий час повторити, використовуючи інші ряди чисел.

Осмисленість сприйняття в запам’ятовуванні

Матеріал. Пари слів для запам’ятовування: лялька – грати, курка – яйце, ножиці – різати, кінь – сіно, книга – вчити, метелик – муха, щітка – зуби, барабан – піонер, сніг – зима, півень – кричати, чорнило – зошит, корова – молоко, потяг – їхати, груша – компот, лампа – вечір.

Хід досліду. Студентам зачитують слова. Вони повинні намагатися запам’ятовувати їх попарно. Потім викладач прочитає лише перше слово з кожної пари, а студенти записують друге. При перевірці повільно читають пари слів. Якщо друге слово записано вірно, то ставлять “+”, якщо невірно або взагалі не записано – ставлять “-”.

Висновок. Для успішного запам’ятовування необхідно включити матеріал у систему, що відображає об’єктивні зв’язки.

Методика «Запам’ятовування 10 слів»

Досліджуваному пропонують уважно вислухати та запам’ятати 10 слів і повторити їх. Слова потрібно читати повільно й чітко. Зауваження та репліки під час дослідження не допускаються. Досліджується можливість навчання та відтворення відразу декількох тимчасових зв’язків, що замикаються на звукові подразники другої сигнальної системи (тимчасові зв’язки виражаються у повторенні досліджуваним подразників). Вивчається один із різновидів короточасної пам’яті, так звана *безпосередня пам’ять*; це «схоплювання» матеріалу, що запам’ятовується, безпосередньо після його пред’явлення. При цьому визначається здібність до репродукції матеріалу, а при відстроченому відтворенні – здібність до утримування його в пам’яті (ретенція).

Встановлено, що у здорових об’єм безпосередньої пам’яті складає 5-9 (в середньому 7 слів) з 10 після одноразового прочитання. Здорові повністю заучують все 10 пред’явлених слів після двух-трьохразового повторення. Порушення заучування може указувати на виснажливість уваги в процесі заучування, коливання її або сповільнений темп засвоєння.

Вважається, що у хворих на шизофренію безпосередня пам'ять знаходиться в межах норми (6-7 слів після одноразового прочитання), а показники оперативної пам'яті значно нижчі, ніж у здорових. Це указує на неможливість використання цими хворими потенційно збереженого у них колишнього досвіду в процесі конкретної діяльності у зв'язку з функціональною слабкістю кіркових кліток і розладами мислення. Безпосередня пам'ять відносно пасивно сприймає отримувану із зовні інформацію. Оперативна пам'ять залежить від активної переробки отримуваної інформації, використання її у власній діяльності. Таким чином, оперативна пам'ять пов'язана з певною діяльністю кори головного мозку, а безпосередня пам'ять – з утворенням тимчасових зв'язків при менш діяльному стані кори і менш вираженому індукційному гальмуванні.

Методики дослідження уяви

Уява — це психічний процес, який характеризується створенням в процесі мислення нових образів на основі минулого досвіду, отриманого завдяки відчуттям, сприйманню, пам'яті, уявленню.

Дослідження творчої уяви. Методика «Вигадати розповідь». Методика «На скільки багата ваша уява».

Дослідження творчої уяви

Мета дослідження: оцінити особливості творчої уяви.

Необхідні матеріали: бланки з надрукованими на них трьома будь-якими словами, наприклад: капелюх, дорога, дощ; стандартні аркуші паперу, ручка, секундомір.

Процедура дослідження

Дослідження можна проводити з однією людиною та з групою до 16 осіб, але всі мають бути зручно розсаджені, а умови — забезпечувати самостійність їхньої роботи.

Перед початком дослідження кожен учасник отримує бланк із надрукованими трьома словами. Бланки можуть бути роздані в конвертах або покладені на стіл зворотною стороною, щоб до інструктажу ніхто не читав надруковані на них слова. Під час тестування групи роздаються однакові бланки кожному для можливого наступного аналізу і порівняння. У процесі дослідження всім пропонують упродовж 10 хвилин скласти з трьох слів якнайбільшу кількість речень.

Інструкція для тих, хто проходить тест: «Прочитайте слова, написані на бланку і складіть із них якомога більшу кількість речень, так, щоб у кожне речення входили всі ці слова. Складені речення записуйте на листку паперу. Ви маєте 10 хвилин. Якщо все зрозуміло, тоді починаємо!»

У процесі дослідження експериментатор фіксує час і через 10 хвилин дає команду: «Стоп! Роботу припинити!»

Обробка й аналіз результатів

Показники творчості в даному дослідженні такі:

- величина балів за найдотепніше й оригінальне речення;
- сума балів за всі придумані впродовж 10 хвилин речення.

Ці показники встановлюють за допомогою шкали оцінки творчості.

Якщо придумано дуже подібні речення з повторенням теми, то друге і всі наступні речення цього типу оцінюють половиною початкового бала.

Для підрахунку бали зручніше вписувати в *таблицю* результатів.

Якісна характеристика творчості, обумовлена кількістю балів, отриманих за дотепне й оригінальне речення, відповідає максимальній оцінці якогось зі складених випробуваним речень. Ця оцінка не перевищує 6 і свідчить про розвинуту творчість або оригінальність. Якщо оцінка цього показника становить 5 або 4, то прояв творчості варто вважати середнім. Нарешті, якщо ця оцінка становила лише 2 або 1, то це низький показник творчості або намір випробуваного діяти алогічно і тим спантеличити дослідника.

Другий показник — це сума балів. Цей показник має сенс для аналізу й інтерпретації результатів, тільки якщо порівнюється робота кількох людей, що можливо за умови існування довіри в групі. У кого більша сума балів, у того більша й продуктивність творчої діяльності.

Творча уява передбачає створення образу, ситуації, ознаки, які не мають аналогів. У даному випадку — це створення пропозицій без заданого зразка. Студенти філології і студенти природничих факультетів розрізняються досвідом роботи з лінгвістичним матеріалом, що потрібно враховувати. Крім того, показник творчості свідчить про суб'єктивну новизну результатів, якщо вони нові або оригінальні для того, хто проходить цей тест.

Порівняльне дослідження безпосереднього та опосередкованого запам'ятовування абстрактних понять

Мета дослідження: встановлення ролі системи допоміжних піктографічних знаків у розширенні обсягу понять.

Матеріали та обладнання: набори слів, тестовий бланк для піктограм розміром у стандартний аркуш, поділений на 20 клітинок, протокол дослідження, папір, олівець або ручка для запису і малювання, секундомір.

Процедура дослідження

Дослідження складається із двох тестувань, які проводяться з одним досліджуваним.

Тест №1

Завдання першого тесту: визначення обсягу пам'яті досліджуваного на абстрактні поняття класичним методом утримування членів ряду.

Матеріалом для запам'ятовування служать 20 абстрактних понять рівних обсягів. Експериментатор чітко зачитує під час тестування слова-поняття, роблячи між кожними з них коротку паузу на 10—12 с. Після зачитування всіх 20 слів пауза триває 5 хв, потім досліджуваному пропонується в протоколі в письмовій формі занотувати слова, при можливості, зберігаючи їхню послідовність.

Інструкція досліджуваному: "Я зачитаю Вам 20 слів. Слухайте уважно і запам'ятайте їх. Коли я скажу: "Пишіть!", запишіть у протоколі ті слова, які

Ви запам'ятали, зберігаючи, при можливості, послідовність пред'явлення їх. Якщо все зрозуміло, приготуйтеся слухати та запам'ятовувати".

Слова для запам'ятовування в першому тесті:

1. Санкція 8. Упевненість 15. Законність
2. Фантазія 9. Терпіння 16. Самотність
3. Надбудова 10. Поняття 17. Упізнавання
4. Узагальнення 11. Відречення 18. Здібність
5. Імовірність 12. Мислення 19. Індукція
6. Естетика 13. Простір 20. Творення
7. Інтуїція 14. Створення

Після тестування записується в протокол словесний звіт досліджуваного про спосіб, який він використовував для запам'ятовування, та спостереження експериментатора.

Тест №2

Завдання другого тесту: визначення обсягу пам'яті досліджуваного на абстрактні поняття за умови утримування членів ряду методом піктограм.

Друге тестування проводиться не раніше, ніж через 30 хв. після закінчення першого. Експериментальним матеріалом, як і в першому тесті, є абстрактні поняття, такої ж кількості та обсягу.

У цьому досліді досліджуваному дають тестовий бланк для малювання в його клітинках запропонованих для запам'ятовування понять. У цих же клітинках досліджуваний може потім відтворити пригадані поняття. Зачитувати поняття експериментатор зобов'язаний чітко, роблячи паузу між кожним словом для замальовування не довше 10—12 с. Після зачитування всіх 20 понять пауза триває 5 хв. Потім, за командою "Пишіть!", досліджуваний відтворює запам'ятовані поняття, а потому робить звіт про те, як він пов'язував їх з малюнками.

Бланк для малювання дають досліджуваному перед інструкцією. Це стандартний аркуш паперу, поділений на 20 пронумерованих у лівому верхньому куті клітинок.

Інструкція досліджуваному: "Я буду читати Вам 20 слів. Це абстрактні поняття. Слухайте їх уважно і, щоб краще запам'ятати, намалюйте кожне у відповідній клітинці запропонованого Вам бланку. Якість малюнків значення не має, але писати слова, букви та цифри в клітинках забороняється. Коли буде прочитано і намальовано всі 20 слів, переверніть бланковий аркуш, щоб не бачити своїх малюнків. Після паузи я скажу: "Пишіть!" Тоді Ви перевернете бланк на лицевий бік і в кожній клітинці запишете ті поняття, котрі, згідно з малюнком, запам'ятали. Чи все Вам зрозуміло? Якщо так, то приготуйтеся слухати, малювати і запам'ятовувати!"

Слова для запам'ятовування в другому тесті:

1. Ерудиція
2. Сприймання
3. Базис
4. Абстракція

5. Можливість
6. Етика
7. Констатація
8. Авантюризм
9. Байдужість
10. Роздуми
11. Покликання
12. Відчуття
13. Відображення
14. Руйнування
15. Невігластво
16. Ставлення
17. Ейфорія
18. Схильність
19. Аналогія
20. Судження

Обробка результатів

Показником обсягу пам'яті на абстрактні поняття є кількість правильно відтворених у кожному тесті слів. Оскільки помилково відтворені слова використовуються для аналізу процесу опосередкованого запам'ятовування, то і правильно відтворені слова і показники помилково відтворених заносяться у зведену таблицю:

Слова відтворено	Тест 1	Тест 2
правильно		
неправильно		

Аналіз результатів

Зіставляючи результати обох тестів за кількісними та якісними показниками і словесним звітом, потрібно встановити відмінності в безпосередньому та в опосередкованому запам'ятовуванні. Під час аналізу їх важливо показати доцільність малювання як засобу запам'ятовування.

В обговоренні результатів бажано простежити характер зв'язку запам'ятованого із змістом малюнків, особливо коли відтворення було успішним. Використання малюнків, тобто піктограм, для запам'ятовування абстрактного матеріалу можливе при розвинутому мисленні людини. На цій підставі можна виділити типологію малюнків. Люди з переважаючим у них абстрактним мисленням частіше малюють у клітинках символи, наприклад, хвилясті лінії, набори крапок, математичні знаки тощо. Ті, в кого переважає образне мислення, надають перевагу в зображенні на своїх малюнках конкретним речам: квітам, деревам, антропоморфізованим об'єктам та ін.

Якщо в обох тестах даного дослідження взяла участь група, то можна порівняти малюнки досліджуваних і встановити, коли і які саме малюнки сприяли запам'ятовуванню, а характер котрих з них призводив до помилкових відтворень. Якщо ж досліджувані брали участь ще і в

попередньому дослідженні, виникає підстава для узагальнень і висновків стосовно значення допоміжних засобів, тобто щодо смислових зв'язків і малюнків для утримання і відтворення слів.

Методика 4. Дослідження переважаючого типу запам'ятовування

Мета дослідження: виявлення переважаючого обсягу пам'яті за допомогою різних типів пред'явлення словесного матеріалу.

Матеріали та обладнання: чотири набори слів, які виражають конкретні поняття, один з наборів, виконаний на окремих картках, чотири невеликих аркуші паперу для записів, ручка, секундомір.

Процедура досліду

Переважаючий тип пам'яті встановлюють шляхом пред'явлення слів кількома способами. Дослідження складається з чотирьох серій. У першій серії зачитують слова для запам'ятовування (слухове сприймання). У ній показують слова для зорового сприймання, причому кожне слово має бути чітко написано на окремій картці. У третій серії використовують моторно-слухову форму поєднання слів і в четвертій — комбіновану, яка поєднує в собі слухове, зорове та моторне сприймання матеріалу.

Щоб не було перенавантаження під час визначення типу пам'яті, для кожної серії досить підготувати ряд із 10 слів.

Серія №1

Експериментатор виразно з інтервалом 3 секунди читає слова для запам'ятовування. Перед зачитуванням слів дається інструкція.

Інструкція досліджуваному: "Я буду читати Вам слова. Слухайте їх уважно і запам'ятовуйте. Після паузи, коли я скажу: "Пишіть!", на аркуші паперу запишете ті слова, які ви запам'ятали. Якщо все зрозуміло, приготуйтеся слухати і запам'ятовувати."

Слова для запам'ятовування в першій серії:

машина, яблуко, олівець, весна, лампа, ліс, дощ, квітка, каструля, горобець.

Після паузи на десять секунд подається команда: "Пишіть!"

Серія №2

Другу серію можна проводити через 5 хвилин після закінчення першої.

У цій серії експериментатор послідовно показує слова, написані на окремих картках. Показування кожного слова має відповідати тривалості читання слова в першій серії, інтервал між словами такий самий, тобто 3 секунди.

Інструкція досліджуваному: " Я буду показувати Вам картки з написаними на них словами. Уважно читайте і запам'ятовуйте їх. За сигналом "Пишіть!" на аркуші паперу запишете те, що запам'ятали. Якщо все зрозуміло, готуйтеся читати і запам'ятовувати."

Слова для запам'ятовування в другій серії:

літак, груша, ручка, зима, свічка, поле, горіх, сковорідка, качка, блискавка.

Після прочитування слів і паузи на десять секунд подається команда: "Пишіть!"

Серія №3

Третя серія, аналогічно другій, проводиться після 5-хвилинної перерви.

Експериментатор пропонує слухати слова і "записувати" їх ручкою в повітрі, щоб забезпечити моторну форму сприймання матеріалу. Інтервал між зачитуванням слів 3 секунди, а швидкість читання така сама, як і в першій серії.

Інструкція досліджуваному: "Я буду читати Вам слова. Слухайте їх уважно і "записуйте" в повітрі ручкою. За сигналом "Пишіть!" на аркуші паперу запишіть те, що запам'ятали. Якщо все зрозуміло, приготуйтеся слухати, "писати" слова і запам'ятовувати."

Слова для запам'ятовування в третій серії:

корабель, слива, лінійка, літо, ліхтар, річка, грім, ягода, тарілка, гусак.

Пауза перед сигналом "Пишіть!" у третій серії триває 10 секунд.

Серія №4

Після 10-хвилинної перерви, коли закінчено третю серію, проводять четверту серію. Темп читання експериментатором слів та паузи між словами залишаються такими самими, як і в попередніх серіях. Щоб забезпечити комбінований тип сприймання матеріалу, досліджуваному не тільки зачитують слова, а й пропонують відразу записувати їх на окремому аркуші, а після записування останнього, десятого, слова аркуші перевертають, і за командою "Пишіть!" піддослідний на звороті відтворює запам'ятоване.

Інструкція досліджуваному: "Я буду читати Вам слова, Ви їх записуйте й запам'ятовуйте. Після того, як я прочитаю останнє слово, аркуші переверніть і за сигналом "Пишіть!" запишіть на зворотній стороні те, що запам'ятали. Приготуйтеся слухати, записувати та запам'ятовувати."

Слова для запам'ятовування в четвертій серії:

поїзд, вишня, зошит, осінь, абажур, галявина, злива, гриб, чашка, курка.

Сигнал "Пишіть!" подається, як і в усіх попередніх серіях, через 10 секунд.

Обробка результатів

Показником обсягу пам'яті в цих серіях є кількість правильно відтворених слів. Результати заносяться в таблицю.

Кількість правильно відтворених слів	ТИП ПАМ'ЯТІ			
	Слуховий	Зоровий	Моторно- слуховий	Комбінова- ний

Аналіз результатів

Переважаючий тип пам'яті при різних типах подання словесного матеріалу визначають шляхом порівняння кількості правильно відтворених слів у кожній з чотирьох серій.

Нормальним обсягом безпосередньої пам'яті слід вважати запам'ятовування 5—9 слів. Якщо в якій-небудь серії той, кого досліджували, запам'ятав 10 слів, він використав якусь систему засобів, про яку бажано дізнатися із самозвіту та зі спостережень.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудовая психология. Москва : Академия МВД СССР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенитенциарная психология. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладная психология в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
12. Ярошевский М. Г. История психологии. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Практичне заняття № 7

Тема № 7: Індивідуально - психологічні властивості особистості засудженого.

Навчальні питання

1. Методика дослідження темпераменту за опитувальником ЕРІ Айзенка (Додаток1).
2. Методика дослідження характеру за опитувальником К.Леонгарда (Додаток2)..

Контрольні питання

1. Особливості вивчення темпераменту та характеру засудженого в умовах УВП.
2. Дайте характеристику засудженим холеричного, сангвінічного, флегматичного та меланхолічного темпераменту.
3. Які особливості роботи начальника відділення СПС із засудженими – носіями різних типів темпераменту.
4. Що таке характер особистості?

5. Які риси характеру визначають його види?
6. Як визначається акцентуація характеру засудженого?
7. Які умови в УВП сприяють розвитку позитивних рис характеру засудженого?

Завдання для індивідуальної роботи (реферати на теми) :

1. Врахування темпераменту та характеру засудженого в соціально-виховному процесі.
2. Особливості прояву емоцій та почуттів у засуджених.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академія МВД СРСР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенитенціарна психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенитенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенитенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладная психология в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
11. Чебоненко С. О. Пенитенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
12. Ярошевский М. Г. История психологи. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Додаток 1

Опитувальник ЕРІ Айзенка

Інструкція: «Зараз буде проведена методика на визначення типу вашого темпераменту. Для цього необхідно записувати номер питання – їх буде 101 – і відповідь «+» /так/ чи «-» /ні/».

Матеріал:

1. У вас багато різних хобі?
2. Ви обмірковуєте попередньо те, що збираєтеся зробити?

3. У вас часто бувають спади і підйоми настрою?
4. Ви претендували коли-небудь на похвалу за те, що в дійсності зробила інша людина?
5. Ви говірка людина?
6. Вас турбувало б те, що ви залізли в борги?
7. Вам приходилося почувати себе нещасливою людиною без особливих на те причин?
8. Вам траплялося коли-небудь поскупитися, щоб одержати більше, ніж вам покладалося?
9. Ви ретельно замикаєте двері на ніч?
10. Ви вважаєте себе життєрадісною людиною?
11. Побачивши, як страждає дитина, тварина, ви б сильно розбудувалися?
12. Ви часто переживаєте через те, що зробили або сказали щось, чого не варто було б робити або говорити?
13. Ви завжди виконуєте свої обіцянки, навіть якщо особисто вам це дуже незручно?
14. Ви одержали би задоволення, стрибаючи з парашутом?
15. Чи здатні ви дати волю почуттям і від душі повеселитися в гучній компанії?
16. Ви дратівливі?
17. Ви коли-небудь обвинувачували кого-небудь у тім, у чому насправді були винуваті самі?
18. Вам подобається знайомитися з новими людьми?
19. Ви вірите на користь страхування?
20. Чи легко вас скривдити?
21. Чи усі ваші звички гарні і бажані?
22. Ви намагаєтеся бути в тіні, знаходячись у суспільстві?
23. Стали б ви приймати засоби, що можуть привести вас у незвичайний або небезпечний стан (алкоголь, наркотики)?
24. Ви часто випробуєте такий стан, коли усі набридло?
25. Вам траплялося брати речі, що належать іншій особі будь це навіть такий дріб'язок, як шпилька або гудзик?
26. Вам подобається часто ходити до кого-небудь у гості і бувати в суспільстві?
27. Вам робить приємність кривдити тих, кого ви любите?
28. Вас часто турбує почуття провини?
29. Вам приходилося говорити про те, у чому ви погано розбираєтеся?
30. Ви звичайно віддаєте перевагу книгам зустрічам з людьми?
31. У вас є явні вороги?
32. Ви назвали б себе нервовою людиною?
33. Ви завжди перепрошуєте, коли нагрубите іншому?
34. У вас багато друзів?
35. Вам подобається влаштовувати розіграші і жарти, що іноді можуть дійсно заподіяти людям біль?

36. Ви неспокійна людина?
37. У дитинстві ви завжди безмовно і негайно виконували те, що вам наказували?
38. Ви вважаєте себе безтурботною людиною?
39. Чи багато для вас значать гарні манери й охайність?
40. Чи хвилюєтеся ви з приводу яких-небудь жахливих подій, що могли б трапитися, але не трапитися?
41. Вам траплялося зламати або втратити чужу річ?
42. Ви звичайно першими виявляєте ініціативу при знайомстві?
43. Чи можете ви легко зрозуміти стан людини, якщо він поділяється з вами турботами?
44. У вас часто нерви бувають натягнуті до межі?
45. Чи кинете ви непотрібний папірець на старт, якщо під рукою немає кошика?
46. Ви більше мовчите, знаходячись у суспільстві інших людей?
47. Чи вважаєте ви, що шлюб старомодний і його варто скасувати?
48. Ви іноді відчуваєте жалість до себе?
49. Ви іноді багато хвастаєтеся?
50. Ви легко можете внести пожвавлення в досить нудну компанію?
51. Чи дратують вас обережні водії?
52. Ви турбуєтеся про своє здоров'я?
53. Ви говорили коли-небудь погано про іншу людину?
54. Ви любите переказувати анекдоти і жарти своїм друзям?
55. Для вас більшість харчових продуктів однакові на смак?
56. Чи буває у вас іноді дурний настрій?
57. Ви грубили коли-небудь своїм батькам у дитинстві?
58. Вам подобається спілкуватися з людьми?
59. Ви переживаєте, якщо довідаєтеся, що допустили помилки у своїй роботі?
60. Ви страждаєте від безсоння?
61. Ви завжди миєте руки перед їжею?
62. Ви з тих людей, що не лізуть за словом у кишеню?
63. Ви волієте приходити на зустріч небагато раніш призначеного часу?
64. Ви відчуваєте себе апатичним, утомленим без якої-небудь причини?
65. Вам подобається робота, що вимагає швидких дій?
66. Ви так любите поговорити, що не упускаєте будь-як зручного випадку поговорити з новою людиною?
67. Ваша мати — гарна людина (була гарною людиною)?
68. Чи часто вам здається, що життя жахливо нудне?
69. Ви коли-небудь скористалися помилкою іншої людини у своїх цілях?
70. Ви часто берете на себе більше, ніж дозволяє час?
71. Є чи люди, що намагаються уникати вас?
72. Вас дуже турбує ваша зовнішність?
73. Ви завжди ввічливі, навіть з неприємними людьми?

74. Чи вважаєте ви, що люди затрачають занадто багато часу, щоб забезпечити своє майбутнє, відкладаючи заощадження, страхуючи себе і своє життя?

75. Чи виникало у вас коли-небудь бажання вмерти?

76. Ви спробували б уникнути сплати податку з додаткового заробітку, якби були упевнені, що вас ніколи не зможуть викрити в цьому?

77. Душу компанії — це про вас?

78. Ви намагаєтеся не грубити людям?

79. Ви довго переживаєте після конфуз, що трапився?

80. Ви коли-небудь наполягали на тому, щоб було вашим-вашій-повашому?

81. Ви часто приїжджаєте на вокзал в останню хвилину перед відходом потяга?

82. Ви коли-небудь навмисно говорили що-небудь неприємної або образливе для людини?

83. Вас турбували ваші нерви?

84. Вам неприємно знаходитися серед людей, що жартують над товаришами?

85. Ви легко втрачаєте друзів зі своєї вини?

86. Ви часто випробуєте почуття самотності?

87. Чи завжди ваші слова збігаються зі справою?

88. Чи подобається вам іноді дражнити тварин?

89. Ви легко ображаєтеся на зауваження, що стосуються особисто вас і вашої роботи?

90. Життя без якої-небудь небезпеки показалася б вам занадто нудної?

91. Ви коли-небудь спізнювалися на побачення або роботу?

92. Вам подобається суєта і пожвавлення навколо вас?

93. Ви хочете, щоб люди боялися вас?

94. Чи вірно, що ви іноді повні енергії і все горить у руках, а іноді зовсім мляві?

95. Ви іноді відкладаєте на завтра те, що повинно зробити сьогодні?

96. Чи вважають вас живою і веселою людиною?

97. Чи часто вам говорять неправду?

98. Ви дуже чуттєві до деяких явищ, подій, речам?

99. Ви завжди готові визнавати свої помилки?

100. Вам коли-небудь була жалюгідна тварина, що потрапило в капкан?

101. Чи Важко вам було заповнювати анкету?

Ключі

Отримані результати відповідей зіставляються з «ключем». За відповідь, що відповідає ключеві, привласнюється 1 бал, за невідповідний ключеві — 0 балів. Отримані бали сумуються.

Ключі

1. Шкала психотизму:

відповіді «ні» (-): № 2, 6, 9, 11, 19, 39, 43, 59, 63, 67, 78. 100;

- відповіді «так» (+): № 14, 23, 27, 31, 35, 47, 51, 53.2.
2. Шкала екстраверсії — інтроверсії:
 відповіді «ні» (-): № 22, 30, 46, 84;
 відповіді «так» (+): № 1, 3, 10, 15, 18, 26, 34, 38, 42, 50.
3. Шкала нейротизму:
 відповіді «так» (+): № 3, 7, 12, 16, 20, 24, 28, 32, 36, 40, 44, 48, 56, 60, 64, 68, 72, 75, 79, 86, 89, 94, 98.
4. Шкала щирості:
 відповіді «ні» (-): № 4, 8, 17, 25, 29, 41, 43, 49, 65, 69, 76, 80, 82, 91, 93;
 відповіді «так» (+): № 13, 21, 33, 37, 61, 73, 87, 99.

Інтерпретація результатів:

Методика містить 4 шкали: екстраверсії — інтроверсії, нейротизму, психотизму і специфічну шкалу, призначену для оцінки щирості випробуваного, його відносини до обстеження.

Високі оцінки по шкалі екстраверсії-інтроверсії відповідають екстравертованому типові, низькі — інтровертованому. Середні показники по шкалі екстра-, інтроверсії: 7—15 балів.

Середні показники по шкалі нейротизму: 8—16.

Середні значення по шкалі психотизму: 5—12.

Якщо по шкалі щирості кількість балів перевищує 10, то результати обстеження вважаються недостовірними і випробуваному варто відповідати на питання більш відверто.

Текст опитувальника Леонгарда-Шмішека

Інструкція. Вам запропоновані ствердження відносно Вашого характеру. Якщо Ви згодні із ствердженням, поставте знак "+" (так), якщо ні - знак "-". Над відповідями довго не думайте, правильних і неправильних відповідей немає.

1. У Вас переважно веселий та безтурботний настрій?
2. Ви чутливі до образ?
3. Чи буває так, що у Вас на очі навертаються сльози в кіно, театрі, бесіді і т.д.?
4. Зробивши щось, Ви сумніваєтесь, чи все зроблено правильно, і не заспокоїтесь доти, доки не переконаєтесь ще раз в тому, що все зроблено правильно?
5. В дитинстві Ви були таким же сміливим, як всі Ваші однолітки?
6. Чи часто у Вас різко змінюється настрій: від стану безпричинної радості до огиди до життя, до себе?
7. Звичайно Ви в центрі уваги компанії?
8. Чи буває так, що Ви безпричинно знаходитесь в такому поганому настрої, що з Вами краще не розмовляти?
9. Ви серйозна людина?
10. Здатні Ви захоплюватись, милуватися чим-небудь?
11. Чи завзяті Ви?
12. Ви швидко забуваєте, якщо Вас хтось образив?

13. Чи м'якосердий Ви?
14. Коли Ви кидаєте лист в поштову скриньку, чи перевіряєте Ви й проводите рукою по отвору скриньки, що лист потрапив до неї?
15. Чи прагнете Ви завжди бути в рядах кращих працівників?
16. Чи бувало Вам страшно в дитинстві під час грози або в разі зустрічі з незнайомою собакою (а можливо таке почуття буває й тепер, у зрілому віці)?
17. Чи прагнете Ви в усьому і всюди підтримувати порядок?
18. Чи залежить Ваш настрій від зовнішніх обставин?
19. Чи люблять Вас Ваші знайомі?
20. Чи часто у Вас буває почуття внутрішнього неспокою, почуття можливої біди, неприємностей?
21. У Вас часто дещо пригнічений настрій?
22. Чи бували у Вас хоча б один раз істерика або нервовий зрив?
23. Чи важко Вам довго всидіти на одному місці?
24. Якщо з Вами несправедливо поступили, чи будете енергійно відстоювати свої інтереси?
25. Чи можете Ви зарізати курку або вівцю?
26. Чи дратує Вас, якщо вдома занавіска або скатертину висять нерівне, і Ви відразу намагаєтесь поправити їх?
27. У дитинстві Ви боялись залишатись одні вдома?
28. Часто у Вас бувають коливання настрою без причин?
29. Чи завжди Ви прагнули бути достатньо сильним працівником в своїй професії?
30. Чи швидко Ви починаєте сердитись чи гніватись?
31. Чи можете Ви бути абсолютно безтурботним, веселим?
32. Буває так, що почуття повного щастя буквально ПРОНИЗУЄ Вас?
33. Як Ви думаєте, вийшов би з Вас ведучий гумористичної вистави?
34. Ви звичайно викладаєте свою думку людям досить відверто й прямо без натяку?
35. Вам важко переносити вид крові? Чи не викликає це у Вас неприємних почуттів?
36. Чи любите Ви роботу з високою особистою відповідальністю?
37. Чи схильні Ви захистити людей, до яких виявляють несправедливість?
38. В темний підвал Вам важко й страшно спускатись?
39. Чи віддаєте Ви перевагу такій роботі, коли діяти потрібно швидко, а вимоги до якості виконання невисокі?
40. Чи товариський Ви?
41. В школі Ви охоче декламували вірші?
42. Чи втікали Ви в дитинстві з дому?
43. Чи здається Вам життя важким?
44. Буває так, що після конфлікту, образи Ви були до того вражені, що йти на роботу здавалось просто нестерпним?

45. Можна сказати, що в разі негараздів Ви не губите почуття гумору?
46. Зробили б Ви першим кроки до примирення, якщо Вас хто-небудь образив?
47. Ви дуже любите тварин?
48. Чи повертаєтесь Ви, щоб впевнитись, що залишили домівку чи робоче місце в такому стані, що там нічого не скоїться?
49. Чи переслідує Вас іноді неясна думка, що з Вами й Вашими близькими може скоїтись щось страшне?
50. Вважаєте Ви, що Ваш настрій дуже змінний?
51. Вам Важко доповідати (виступати) на сцені перед великою кількістю людей?
52. Ви можете вдарити того, хто Вас образив?
53. У Вас дуже велика потреба в спілкуванні з іншими людьми?
54. Ви належите до тих, хто при будь-яких розчаруваннях впадає у глибокий відчай?
55. Вам подобається робота, що потребує енергійної організаторської діяльності?
56. Чи наполегливо Ви добиватиметесь своєї мети, якщо на шляху до неї знадобиться долати безліч перешкод?
57. Чи може трагічний фільм зворушити Вас так, що на очах виступають сльози?
58. Часто Вам буває важко заснути через те, що проблеми минулого дня чи майбутнє весь час крутяться в думках?
59. В школі Ви іноді підказували своїм товаришам чи давали списати?
60. Чи потрібна Вам велика напруга волі, щоб пройти одному через кладовище?
61. Чи ретельно Ви слідкуєте за тим, щоб кожна річ у Вашій квартирі була тільки на одному й тому самому місці?
62. Чи буває так, що перед сном Ви в доброму настрої, а наступного дня встаєте в пригніченому на декілька годин стані?
63. Чи легко Ви звикаєте до нових ситуацій?
64. Чи бувають у Вас головні болі?
65. Ви часто смієтесь?
66. Чи можете Ви бути ввічливим навіть з тим, кого Ви ясно не цінуєте, не любите, не поважаєте?
67. Ви рухлива людина?
68. Ви дуже переживаєте через несправедливість?
69. Ви настільки любите природу, що можете називати її другом?
70. Виходячи з дому або лягаючи спати, перевіряєте Ви, чи закрили газ, вимкнули світло, закрили двері?
71. Ви дуже боязливі?
72. Чи змінюється Ваш настрій під впливом алкоголю?
73. У вашій молодості Ви з задоволенням приймали участь у художній самодіяльності?

74. Ви розцінюєте життя дещо песимістично, без передчуття радощів?
75. Чи часто Вас тягне подорожувати?
76. Чи може Ваш настрій змінитись так різко, що Ваш стан радощів раптово стане похмурым та пригніченим?
77. Чи легко Вам вдається підняти настрій друзям?
78. Чи довго Ви переживаєте образу?
79. Чи довгий час Ви переживаєте горе інших людей?
80. Чи часто, будучи школярем, Ви переписували сторінку в зошиті, якщо випадково ставили в ній пляму?
81. Чи ставитесь Ви до людей скоріше з недовірою й обережністю, ніж з добротою?
82. Чи часто Ви бачите жахливі сни?
83. Чи буває так, що Ви остерігаєтесь того, що кинетесь під поїзд або, коли стоїте біля вікна багатоповерхового будинку, раптово випадете?
84. У веселій компанії Ви звичайно веселі?
85. Здатні Ви відволікатись від важких проблем, які потребують рішень?
86. Ви стаєте менш стриманим і відчуваєте себе вільніше коли приймаєте алкоголь?
87. В бесіді Ви скупі на слова?
88. Якщо Вам необхідно було б грати на сцені, Ви змогли б так увійти в роль, щоб забути про те, що це тільки гра?

Ключ до методики Леонгарда-Шмішека

Коли підраховуємо бали за кожною шкалою опитувальника, для стандартизації результатів значення кожної шкали множаться на визначене число. Це вказано в "ключі" до методики. Акцентуйовані особи не є патологічними. Вони характеризуються проявом та виділенням яскравих рис характеру.

1. Гіпертимні x 3 (помножити значення шкали на 3): (+) 1, 11, 23, 33, 45, 55, 67, 77; (-) немає.
2. Застрягаючі x 2:
(+) 2, 15, 24, 34, 37, 56, 68, 78, 81;
(-) 12, 46, 59.
3. Емотивні x 3:
(+) 3, 13, 35, 47, 57, 69, 79; (-) 25.
4. Педантичні x 2:
(+) 4, 14, 17, 26, 39, 48, 58, 61, 70, 63, 80; (-) 36.
5. Тривожні x 3:
(+) 16, 27, 38, 49, 60, 71, 82; (-) 5.
6. Циклотимічні x 3:
(+) 6, 18, 28, 40, 50, 62, 72, 84; (-) немає.
7. Демонстративні x 2:
(+) 7, 19, 22, 29, 41, 63, 66, 73, 85, 88;
(-) 51.
8. Неврівноважені:

(+) 8, 20, 30, 42, 52, 64, 74, 86; (-) немає.

9. Дистимічні х 3: (+) 9, 21, 43, 75, 87; (-) немає.

10. Екзальтовані х 6: (+) 10, 32, 54, 76; (-)

Адаптований варіант методики Леонгарда-Шмішека для дітей

Інструкція. Вам запропоновані ствердження відносно Вашого характеру. Якщо Ви згодні із ствердженням, поставте знак "+" (так), якщо ні - знак "-". Над відповідями довго не думайте, правильних і неправильних відповідей немає.

1. Ти, як правило, спокійний і веселий?
2. Чи легко ти ображаєшся?
3. Тобі траплялося іноді швидко заплакати?
4. Чи багато разів ти повертаєшся до перевірки помилок у своїй роботі?
5. Чи ти на стільки ж розумний, як і твої однокласники?
6. Чи легко ти переходиш від радості до смутку і навпаки?
7. Чи любиш ти бути головним у грі?
8. Чи бувають дні, коли ти без будь-яких причин на всіх сердишся?
9. Чи серйозна ти людина?
10. Чи буває так, що тобі щось страшенно подобається, ти в захопленні?
11. Чи вмієш ти вигадати нову гру?
12. Чи швидко ти забуваєш, якщо когось образив?
13. Чи вважаєш ти себе добрим, співчутливим?
14. Кинувши лист в поштову скриньку, ти перевіряєш чи лист не завис там?
15. Чи намагаєшся ти бути кращим в школі, в гуртку, в спортивній секції?
16. Коли ти був маленьким, ти боявся грози чи собак?
17. Чи вважають тебе товариші занадто акуратним і старанним?
18. Чи залежить твій настрій від шкільних або домашніх справ?
19. Чи захоплені тобою всі твої знайомі?
20. Чи буває у тебе спокійно на душі?
21. Тобі, як правило, трохи сумно?
22. Чи траплялось тобі ридати, коли ти переживав горе?
23. Чи важко тобі довгий час всидіти на одному місці?
24. Чи енергійно ти борешся з несправедливістю по відношенню до себе?
25. Чи може бути оправданим вбивство тварини?
26. Чи дратує тебе, коли штора або скатертина висять нерівно, чи ти відразу намагаєшся це поправити?
27. Чи боявся ти в дитинстві лишатися вдома один?
28. Чи буває так, що тобі сумно або весело без причин?
29. Ти найкращий учень в класі?
30. Чи легко ти можеш розгніватись?
31. Чи можеш ти бути безтурботно веселим?
32. Чи відчуваєш ти себе іноді найщасливішим у світі?
33. Чи вмієш ти розвеселити друзів, бути душею компанії?
34. Чи можеш ти відверто сказати комусь, що ти про нього думаєш?

35. Чи хвилює тебе вигляд крові?
36. Чи охоче ти виконуєш шкільні доручення, пов'язані з великою відповідальністю?
37. Чи заступаєшся ти за тих, з ким повелися несправедливо?
38. Чи неприємно тобі входити в порожню темну кімнату або підвал?
39. Ти надаєш перевагу повільній і точній роботі, аніж швидкій і неконкретній?
40. Чи легко ти знайомишся з людьми?
41. Чи охоче в школі ти декламуєш вірші?
42. Чи ти коли-небудь тікав з дому?
43. Чи здається тобі життя важким?
44. Чи траплялось тобі через непорозуміння з вчителями або з друзями розхвилюватись настільки, що ти не міг піти в школу?
45. Чи можеш ти при невдачі посміятися з себе?
46. Чи йдеш ти на примирення, якщо когось образив?
47. Чи любиш ти тварин?
48. Чи бувало з тобою так, що вийшовши з хати, ти повертаєшся перевірити, чи не сталося чогось?
49. Тобі іноді здається, що з тобою чи твоїми батьками може щось трапитись?
50. Твій настрій змінюється в залежності від погоди?
51. Тобі важко виступити зі сцени перед незнайомою аудиторією?
52. Чи можеш ти, якщо на когось сердишся, почати бійку?
53. Тобі подобається бувати в компанії товаришів?
54. Якщо тобі щось не вдається, ти впадаєш у розпач?
55. Чи можеш ти організувати гру, роботу?
56. Чи наполегливо ти домагаєшся цілі, навіть, якщо зустрічаєш труднощі?
57. Чи тобі доводилось коли-небудь плакати з приводу побаченого фільму чи прочитаної книги?
58. Чи бувало тобі важко заснути через денні турботи?
59. Чи охоче ти даєш списувати і підказуєш товаришам?
60. Чи боїшся ти ввечері пройти біля кладовища?
61. Чи слідкуєш ти за тим, щоб кожна річ лежала на своєму місці?
62. Чи буває з тобою так, що ти ввечері лягаєш спати з хорошим настроєм, а прокидаєшся з поганим?
63. Чи вільно ти себе почуваш в незнайомому колективі (новому класі, таборі)?
64. Чи буває у тебе головний біль?
65. Часто ти смієшся?
66. Якщо ти не поважаєш людину, чи можеш ти себе поводити так, щоб вона цього не помічала?
67. Чи можеш ти зробити багато справ за один день?
68. Чи дуже ти страждаєш від несправедливості?
69. Чи любиш ти природу?

70. Виходячи з хати, лягаючи спати, ти завжди перевіряєш, чи замкнені двері, вимкнені світло і газ?
71. Як ти вважаєш, ти боязкий?
72. Чи міняється твій настрій за святковим столом?
73. Чи охоче ти береш участь у гуртках художньої самодіяльності?
74. Чи тягне тебе іноді в мандри?
75. Чи зається тобі майбутнє песимістичним?
76. Чи може твій настрій змінюватись від величезної радості до глибокого смутку за короткий проміжок часу?
77. Чи легко поліпшується твій настрій в дружній компанії, чи можеш ти розважати гостей?
78. Чи довго ти сердишся, ображаєшся?
79. Чи сильно ти переживаєш горе, яке трапилось у інших людей?
80. Чи можеш ти через помилку, помарку переписати сторінку зошита?
81. Чи ставишся ти до оточуючих з деякою недовірою, підозрою.
82. Чи часто тобі сняться страшні сни?
83. Чи виникало у тебе бажання вискочити з вікна, або кинутись під машину?
84. Чи стаєш ти веселим теж, якщо довкола тебе всі веселі?
85. Якщо у тебе неприємності, чи можеш ти легко відключитись від них на певний час?
86. Чи здійснюєш ти несподівані для себе, імпульсивні вчинки?
87. Як правило ти більш мовчазний, ніж балакучий?
88. Чи міг би ти, беручи участь у виставі, настільки увійти в роль, перевтілитись, щоб забути про себе?

Ключ

1. Г+	23. Г+	45. Г+	67. Г+	гіпертимний
2. За+	24. За+	46. За-	68. За+	застрягаючий
3. Ем+	25. Ем-	47. Ем+	69. Ем+	емотивний
4. П+	26. П+	48. П+	70. П+	педантичний
5. Т-	27. Т+	49. Т+	71. Т+	тривожний
6. Ц+	28. Ц+	50. Ц+	72. Ц+	циклотимний
7. Де+	29. Де+	51. Де-	73. Де+	демонстративний
8. Н+	30. Н+	52. Н+	74. Н+	нестримний
9. Ди+	31. Ди-	53. Ди-	75. Ди+	дистимічний
10. Ек+	32. Ек+	54. Ек+	76. Ек+	екзальтований
11. Г+	33. Г+	55. Г+	77. Г+	
12. За-	34. За+	56. За+	78. За+	Г*3=
13. Ем+	35. Ем+	57. Ем+	79. Ем+	З*2=
14. П+	36. П-	58. П+	80. П+	Е*3=
15. За+	37. За+	59. За-	81. За+	П*2=
16. Т+	38. Т+	60. Т+	82. Т+	Т*3=
17. П+	39. П+	61. П+	83. П+	Ц*3=
18. Ц+	40. Ц+	62. Ц+	84. Ц+	Де*2=

19. Де+ 41. Де+ 63. Де+ 85. Де+ Н*3=
 20. Н+ 42. Н+ 64. Н+ 86. Н+ Ди*3=
 21. Ди+ 43. Ди+ 65. Ди- 87. Ди+ Ек*6=
 22. Де+ 44. Де+ 66. Де+ 88. Де+

Шкала самооцінки ситуативної тривожності Ч.Спілбергера

Мета: Визначення рівня особистісної тривожності

Інструкція:

Прочитайте уважно кожне з наведених нижче речень і закресліть відповідну цифру справа в залежності від того як Ви себе почуваєте в даний момент. Над питаннями не задумуйтесь, оскільки вірних або невірних відповідей нема.

№	Речення	це зовсім не так	буть так	ірно	Цілком вірно
1	Я отримую задоволення	1	2	3	4
2	Я швидко втомлююсь	1	2	3	4
3	Я легко можу заплакати	1	2	3	4
4	Я хотів би стати таким же щасливим як і інші	1	2	3	4
5	Буває, що я програю тому, що недостатньо швидко приймаю рішення	1	2	3	4
6	Я відчуваю себе бадьорим	1	2	3	4
7	Я спокійний, холоднокровний і зібраний	1	2	3	4
8	Очікування труднощів дуже мене тривожить	1	2	3	4
9	Я надто тривожусь із-за дрібниць	1	2	3	4
10	Я повністю щасливий	1	2	3	4
11	Я беру все занадто близько до серця	1	2	3	4
12	Мені не вистачає впевненості в собі	1	2	3	4
13	Я відчуваю себе в	1	2	3	4

безпеці	1	2	3	4
Я прагну уникати критичних ситуацій	1	2	3	4
В мене буває хандра	1	2	3	4
Я буваю задоволений	1	2	3	4
Усілякі дрібниці відволікають і хвилюють мене	1	2	3	4
Я так сильно переживаю свої розчарування, що потім не можу про них забути	1	2	3	4
Я врівноважена людина	1	2	3	4
Мене охоплює сильне хвилювання, коли я думаю про свої справи і турботи				

Аналіз та інтерпретація результатів:

Вивчення стану тривожності, яке виникає у зв'язку зі значущими ситуаціями, проводиться за допомогою шкали самооцінки Ч. Спілбергера.

Ситуативна (або реактивна) тривожність вимірюється набором із 20 суджень (10 із них характеризують наявність емоції напруженості, неспокою, стурбованості, а 10 – відсутність тривожності).

Оцінка стану тривожності проводиться наступним чином із суми питань 3, 4, 6, 7, 9, 12, 13, 14, 17, 18 віднімається сума питань 1, 2, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 19, 20. До отриманої різниці додають цифра 50. Підсумковий показник менший 30 балів вказує на наявність низького рівня стану тривожності, 30-45 балів – середнього, вище 45 балів – високого. Щоб визначити оптимальний рівень ситуативної тривожності в умовах діяльності, необхідно співставити вимірювання попереднього рівня тривожності з успішністю діяльності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академія МВД СРСР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенитенціарна психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенитенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк.,

2004. 487 с.

6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методика и тесты. Самара : Изд. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.

7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.

8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).

9. Тимченко А. В. Прикладная психология в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с

10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.

11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.

12. Ярошевский М. Г. История психологи. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Практичне заняття № 8

Тема № 8. Характеристика здібностей засуджених та їх спрямованість

Навчальні питання

1. Вирішення ситуаційних задач
2. Визначення особистісної спрямованості за методикою Б. Басса.
3. Дослідження організаторських та комунікативних здібностей за методикою «КОЗ»

Контрольні питання

1. Фізіологічна основа формування здібностей.
2. Загальні прості та складні здібності.
3. Особливості проявів здібностей у засуджених.
4. Умови формування позитивних здібностей в УВП.
5. Види спрямованості особистості засудженого.
6. Психологічні аспекти розвитку позитивно спрямованих потреб засуджених.
7. Характер мотивів у засуджених.
8. Які Ви знаєте домінуючі спонукання і як вони впливають на прояви життєвої активності людини?
9. За якими показниками можна оцінити спрямованість?
10. Чому мотиви вважаються динамічними утвореннями?
11. Які потреби переважають під час спілкування засуджених?
12. Які можна виділити види спілкування засуджених?
13. Яка існує різниця між потягами та бажаннями особистості?
14. Як вивчення того, чим цікавиться засуджений може допомогти визначити його світогляд?

Ситуаційні задачі

Задача 1.

У структурі особистості, як правило, виділяють низку взаємопов'язаних психічних утворень, серед яких важливе місце посідає спрямованість особистості. Психологи (Рубінштейн С. П., Платонов К.К., Ковалев О. Г. та ін.), розглядаючи спрямованість особистості, підкреслюють, що за допомогою даної властивості виражається основний зміст психології людини як суспільної істоти.

Завдання:

1. Що розуміють під поняттям "спрямованість особистості" і яка спрямованість переважає у засуджених?
2. Чи є відмінність між поняттями "спрямованість особистості" та "мотивація поведінки особистості"?

Задача 2.

У процесі вивчення особистості засудженого, вихователі намагаються встановити: чому здійснено злочин; яку мету переслідує засуджений в процесі відбуття кримінального покарання; яка у нього життєва перспектива; що цікавить засудженого; які у нього переконання; що йому подобається, а що ні тощо.

Завдання:

1. Чи можна вважати дані питання спробою встановити спрямованість особистості засудженого? Чому?
2. За якими оціночними критеріями можна визначити спрямованість особистості засудженого?

Задача 3.

Даючи характеристику людині часто використовують такі вислови:

- а) "у засудженого яскраво виражена колективістка спрямованість, яка виявляється у суспільній діяльності, у прагненні поєднати дане слово і а практичними справами, у певних моральних принципах тощо";
- б) "засуджений у своїх вчинках керується життєвим досвідом, здоровим глуздом. В поведінці переважають матеріальні мотиви, що обумовлюють задоволення його потреб та інтересів";
- в) "у засудженого слабо виражена суспільна спрямованість. Мають місце егоцентризм та діяльність спрямована на задоволення своїх потреб тощо".

Завдання:

1. Які види спрямованості притаманні даним засудженим?
2. Чи можуть у одній людині поєднуватися між собою різні види спрямованості і від чого це залежить?

Задача 4.

Як Ви вважаєте, що може бути джерелом активності особистості: прагнення до отримання задоволення; потреба виконання обов'язку; фізіологічні потреби; соціальні прагнення до панування або підлеглості?

Завдання:

Які можуть бути наслідки від того, що людина буде наслідувати вище означеним потягам?

Задача 5.

Динаміка розвитку спрямованості особистості засудженого виявляється за допомогою структурних компонентів: потреба - потяг - бажання - прагнення - інтерес - ідеал - переконання - мета діяльності.

Завдання:

Дайте характеристику змісту даних компонентів спрямованості та вкажіть умови їх формування у засуджених.

Задача 6.

Бажання характеризують усвідомлення мети, виникнення потреби досягнути певних результатів внаслідок своєї діяльності, що супроводжується прийняттям рішень та плануванням способів їх виконання.

Завдання:

1. Які бажання необхідно розвивати у засуджених, що будуть спроможні здійснити позитивний вплив на процес їх перевиховання?
2. Які мотиви, стимулюються бажаннями засуджених? Чи можна вплинути на їх формування?

Задача 7.

У процесі виховної роботи із засудженими необхідно враховувати їхні особистісні інтереси.

Завдання:

1. Які функції в структурі спрямованості виконують інтереси?
2. Які інтереси необхідно формувати та розвивати у засуджених?

Задача 8.

Часом засуджені, особливо молодіжного віку, вибирають собі за ідеал риси людей, які утотожнюють сміливість, рішучість, настирливість, ініціативність. Отже, позитивні за формою прояву, ці риси не завжди бувають позитивними за змістом та супутньою їм асоціальною поведінкою.

Завдання:

Яку виховну роботу треба проводити із засудженими, які взяли собі за ідеал позитивні за формою риси особистості але негативні за змістом?

Задача 9.

Людина завжди намагається пояснити собі та оточуючим для чого вона щось робить, ґрунтуються та пояснення на переконаннях, цілях та перспективах, прагненнях особистості.

Завдання:

Яким чином необхідно враховувати висловлювання, міркування засуджених для з'ясування їхніх переконань, нахилів, прагнень?

Задача 10.

Зміст однакових цілей у засуджених може відрізнитися мотивами, які вони при тому переслідують.

Завдання:

1. Яким чином можна визначити ступінь виправлення засудженого вивчаючи цілі, які він переслідує?
2. Які цілі діяльності притаманні засудженим різних вікових категорій?

Завдання для індивідуальної роботи реферати на теми :

1. Роль задатків у формуванні здібностей особистості.
2. Роль інтересів та схильностей у розвитку здібностей у засуджених.
3. Роль квазіпотреб (алкоголь, наркотичні речовини, гомосексуалізм тощо) в системі факторів, що визначають поведінку засуджених.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академія МВД СРСР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенітенціарна психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладная психология в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
12. Ярошевский М. Г. История психологи. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Практичне заняття № 9

Тема № 9. Класифікація та типологія засуджених та їх врахування у соціально-виховній роботі

Навчальні питання

1. Контрольне опитування курсантів.
2. Вирішення ситуаційних задач

Контрольні питання

1. Характеристика загальних принципів класифікації засуджених.
2. Особливості соціально-виховної роботи з різними класифікаційними групами засуджених в УВП.
3. Врахування класифікації засуджених при розподілі їх по дільницях

відбування покарання.

4. Кримінально-правова класифікація засуджених та характеристика різних класифікаційних груп.
5. Соціально-психологічна класифікація засуджених та особливості роботи із різними класифікаційними групами.
6. Вікова класифікація засуджених
7. Підліткового
8. Юнацького
9. Дорослого
10. Геронтологічного віку
11. Принцип прогнозування поведінки засудженого.
12. Психолого-педагогічна характеристика засуджених I класифікаційної групи;
13. Психолого-педагогічна характеристика засуджених II класифікаційної групи;
14. Психолого-педагогічна характеристика засуджених III класифікаційної групи;
15. Психолого-педагогічна характеристика засуджених IV класифікаційної групи;
16. Психолого-педагогічна характеристика засуджених V класифікаційної групи;
17. Психолого-педагогічна характеристика засуджених VI класифікаційної групи.
18. Особливості соціально-виховної роботи з кожною з класифікаційних груп засуджених.

Ситуаційні задачі

Задача № 1

Засуджений Шевченко знаходячись в установі середнього рівня безпеки часом підбурює та схиляє інших засуджених до різних проступків, вчинків та дій, що суперечать режимним вимогам. Веде розмови про привільне злочинське життя, хизується своїм кримінальним минулим (6 судимостей за крадіжки) намагається показати себе "авторитетом" і схиляє засуджених до протидії членам ради колективу та представникам адміністрації. За характером він вольовий, впертий. До засуджених, які йому суперечать застосовує фізичну силу, за що неодноразово був поміщений до ДІЗО. Останнім часом намагається використовувати для подібних "разбірок" засуджених, які деградують як особистості.

Завдання

1. Визначте, до якої класифікаційної групи відповідно Методичних рекомендацій, можна віднести цього засудженого.
2. Окресліть напрямки соціально-психологічної роботи з даним засудженим.

Задача № 2

Часом засуджені, особливо молодіжного віку, вибирають собі за ідеал риси людей, які ототожнюють сміливість, рішучість, настирливість, ініціативність.

Завдання

1. Визначте, чи можуть позитивні за формою прояву ці риси завжди бути позитивними за змістом та супутньою їм поведінкою.
2. Назвіть, як впливають на формування ідеалу у засуджених, взяті ними за взірці позитивні за формою але негативні за змістом риси особистості

Задача № 3.

Виходячи із особової справи, прибулий до відділення СВПС засуджений Іванов значний час перебував на волі серед осіб, які пов'язували своє життя зі злочинною діяльністю. Він звик жити за рахунок інших, ніде не працював, не прагнув вчитися. Вчинив умисний злочин. В місцях позбавлення волі відразу почав тяжіти до негативно спрямованої частини засуджених, на вимоги адміністрації реагує агресивно.

Завдання

1. Визначте, до якого типу, відповідно криміногенної зараженості особистості, можна віднести даного засудженого.
2. Назвіть основні моменти, на які б Ви звернули увагу при проведенні ознайомчої бесіди з даним засудженим

Задача №4.

Ви, є ново призначеним начальником відділення СПС УВП. Вивчаючи положення справ у відділенні Ви встановили, що у відділенні існує негативно-спрямована група засуджених, яку очолює засуджений Захаров.

Під час проведення індивідуальної бесіди з Захаровим Ви помітили, що він веде себе розв'язано, на Ваші зауваження реагує неохоче.

Наприкінці бесіди Захаров пригрозив, що якщо Ви будите "качати права", то він настроїть проти Вас все відділення засуджених.

Завдання:

1. Ваші дії в цій ситуації. Визначте, до якої групи згідно кримінально та психолого-педагогічної класифікації можна віднести засудженого Захарова?
2. Складіть перелік заходів спрямованих на встановлення свого впливу й авторитету у відділенні СПС.

Задача №5

Під час проведення індивідуальної бесіди з засудженим Носовим Ви помітили, що даний засуджений знаходиться в середньому стані наркотичного сп'яніння. Носов здогадався по Вашій реакції, що Ви довідалися про факт вживання ним наркотиків, він вихопив з ватяної куртки гостро заточений шматок арматури і став вимагати у Вас гарантій своєї некараності за свою провину, а потім став вимагати кілька ампул ліків, які містять в собі наркотичні речовини.

Завдання:

Ваші дії в даній ситуації. До якої групи класифікаційної групи можна віднести засудженого Носова. Чому?

Якими проявами характеризується поведінка осіб, які знаходяться у стані наркотичного сп'яніння?

Задача №6.

У вашому відділенні відбуває покарання засуджений Вилкін, який неодноразово був засуджений (остання судимість за крадіжку). За характером імпульсивний, неодноразово затівав сварки і бійки з іншими засудженими. Довкола нього на ґрунті пристрасті до азартних ігор сформувалася група засуджених негативної спрямованості. З представниками адміністрації Вилкін поводить зухвало, намагаючись в очах інших засуджених заробити собі "авторитет", навіть ціною відбування покарання в ДІЗО або ПКТ.

Після накладення на Вилкіна декількох покарань він своєї поведінки не змінив.

Одного разу, коли Вилкіна в черговий раз помістили в ІНІЗО за нецензурні вислови на адресу начальника відділення, група засуджених з 15 чоловік негативної спрямованості в знак протесту оголосили голодування, з цього ж відділення до них приєдналось ще 20 чоловік "співчуваючих".

Завдання:

До якої групи класифікаційної групи можна віднести засудженого Вилкін. Чому? Які помилки в роботі з Вилкіним допустив начальник відділення?

Яким чином варто врегулювати дану напружену ситуацію

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академія МВД СРСР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенитенціарна психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенитенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенитенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладная психологія в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009.

540 с.

11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.

12. Ярошевский М. Г. История психологии. 3-е изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Практичне заняття № 10

Тема № 11. «Характеристика криміногенного спілкування у середовищі засуджених»

Навчальні питання

1. Поняття психологічного контакту.
2. Використання індивідуальних особливостей засудженого під час встановлення з ним психологічного контакту.
3. Основні вимоги до проведення індивідуальної бесіди з засудженим. Тренінг комунікативних навичок.
4. Використання невербальних засобів спілкування під час встановлення психологічного контакту.

Контрольні питання

1. Ознайомча, профілактична, формуюча, психодіагностична, психокорекційна та аналітична бесіди.
2. Поняття психологічного контакту.
3. Розвиток комунікативних здібностей у співробітників та їх значення при встановленні психологічного контакту.
4. Негативні прояви емоційних станів, рис характеру та темпераменту у засуджених при встановленні з ними психологічного контакту.
5. Характеристика та особливості застосування психологічних прийомів встановлення психологічного контакту під час індивідуальної взаємодії із засудженим.
6. Характеристика типових помилок під час індивідуальної взаємодії із засудженим.
7. Види психологічної підготовки співробітників щодо розвитку в них комунікативних здібностей.
8. Психологія індивідуальної взаємодії із засудженим.
9. Психологічні прийоми та особливості їх застосування під час проведення індивідуальних бесід із засудженими.

Завдання для індивідуальної роботи реферати на теми :

1. Види психологічних бар'єрів.
2. Психолого-педагогічні вимоги щодо проведення індивідуальних бесід.
3. Психологічні прийоми вербального контакту з засудженим.
4. Психологічні прийоми коригуючого впливу на особистість засудженого.
5. Прийоми ефективного слухання.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудовая психология. Москва : Академия МВД СССР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенитенциарная психология. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладная психология в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
12. Ярошевский М. Г. История психологии. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Практичне заняття № 11

Тема № 13. «Особливості роботи із засудженими, які потребують посиленої психологічної уваги».

Навчальні питання

1. Методика діагностики міжособистісних стосунків Т.Лірі.
2. Соціометрія Дж. Морено
3. Методика «Груповий пиріг»

Контрольні питання:

1. Поняття мікросередовища, особливості мікросередовища засуджених.
2. Структура мікросередовища засуджених.
3. Особливості спілкування засуджених під час відбування покарання у вигляді позбавлення волі.
4. Поняття стратифікації у середовищі засуджених, види каст та особливості взаємовідносин між ними.
5. Поняття малої неформальної групи в УВП.

6. Психологічні особливості малих неформальних груп засуджених.
 7. Класифікація та структура малих неформальних груп засуджених.
 8. Особливості соціально-виховної роботи з малими неформальними групами засуджених в УВП.
 9. Психологічний механізм виникнення МНГ в умовах УВП.
 10. Поняття МНГ в УВП та їх психологічні ознаки.
 11. Психологічні особливості МНГ в УВП.
 12. Види МНГ в УВП та їх характеристика.
 13. Психологічні підстави об'єднання засуджених в МНГ з позитивною спрямованістю.
 14. Психологічні підстави об'єднання засуджених в МНГ з невизначеною спрямованістю.
 15. Психологічні підстави об'єднання засуджених в МНГ з негативною спрямованістю.
 16. Особливості структури МНГ в УВП.
 17. Психологічні фактори, що впливають на неформальний статус засудженого в МНГ.
 18. Поняття лідерства в МНГ та типові лідери у групах з різною спрямованістю.
 19. Психологічні особливості, що впливають на міжгрупові взаємовідносини у групах.
 20. Особливості соціально-виховної роботи начальника відділення СПС у групах з позитивною спрямованістю.
 21. Особливості соціально-виховної роботи начальника відділення СПС у групах з невизначеною спрямованістю.
 22. Особливості соціально-виховної роботи начальника відділення СПС у групах з негативною спрямованістю.
 23. Основні функції лідера МНГ в УВП та їх особливості
 24. Методи роботи начальника відділення СПС з соціально-негативними лідерами МНГ.
 25. Профілактична робота вихователя по недопущенню створення МНГ з негативною спрямованістю у відділенні СПС.
 26. Формальний та неформальний статус особистості у середовищі засуджених.
 27. Роль та місце вихователя (начальника відділення) у мікро середовищі засуджених.
 28. Особливості психологічної роботи щодо профілактики стратифікації у середовищі засуджених, заходи які застосовуються у боротьбі зі злочинними традиціями.
 29. Поняття та особливості формування позитивної колективної (групової) думки у середовищі засуджених.
 30. Поняття та особливості колективного (групового) настрою у МПВ.
- Завдання для індивідуальної роботи реферати на теми :**
1. Особливості формування малих неформальних груп засуджених в

місцях позбавлення волі.

2. Особливості роботи з малими неформальним групами засуджених в УВП..
3. Психологічні аспекти стратифікації засуджених.
4. Історія утворення субкультури засуджених.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психологія. Москва : Академія МВД СРСР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенітенціарна психологія. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейдун Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодіагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Тимченко А. В. Прикладная психологія в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
12. Ярошевский М. Г. История психологи. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Практичне заняття № 12

Тема № 14. «Психодіагностика основних властивостей та якостей засуджених»

Навчальні питання

1. Практична психодіагностика в діяльності пенітенціарного психолога.
2. Особливості психодіагностичної роботи з новоприбулими засудженими
3. Класифікація проєктивних методик. Методика кольоровибору М.Люшера.
4. Використання проєктивного методу дослідження особистості у

практичній діяльності. Методика «Намалюй свій характер»

Контрольні питання

1. Що таке психодіагностика?
2. Яка інформація складає психологічний портрет особистості?
3. Хто має право проводити психодіагностичне обстеження засуджених?
4. Яка інформація виявляється в результаті здійснення психодіагностики?
5. Які вимоги до здійснення психологічного дослідження Ви знаєте?
6. Які види психологічної діагностики застосовуються при роботі із засудженим?
7. Які є види психологічних тестів?
8. Що означає валідність методики?
9. У чому полягає алгоритм роботи психолога у дільниці КДіР?
10. Які особливості проведення індивідуальних і групових бесід в КДіР?
11. Яка інформація відбивається в психологічній картці профілактичного обліку?
12. Які методики застосовуються психологом при здійсненні діагностики засуджених в КДіР?
13. Яка інформація відбивається в діагностичному висновку обстежуваної особи?

Завдання для індивідуальної роботи реферати на теми :

1. Психодіагностика як галузь психологічної науки та практики.
2. Види психодіагностичних методів.
3. Психодіагностичні методики які використовуються в УВП.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудовая психология. Москва : Академия МВД СССР, 1974. 426 с.
2. Дмитриев Ю. А. Пенитенциарная психология. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
3. Крейду Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В. Основи пенітенціарної психології : навч. посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
6. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара : Из. Д. «Бахрах», 1999. 668 с.
7. Синьова В. М., Медведєва В. С. Робоча книга пенітенціарного психолога. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
8. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).

9. Тимченко А. В. Прикладная психология в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие Харьков : ООО Одиссей , 2004. 448 с
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
11. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
12. Ярошевский М. Г. История психологии. 3-е изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.

Завдання для самостійної роботи

Ряд питань навчальної дисципліни виносяться на самостійне опрацювання. Виконання самостійної роботи оцінюється окремо та є невід'ємною складовою успішного проходження курсу. Для виконання завдань самостійної роботи вам необхідно зробити конспект нижчезазначених питань. Кожне питання має бути ґрунтовно висвітлене в обсязі не менше двох сторінок рукописного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Тема № 1 «Предмет і завдання пенітенціарної психології»

Мета самостійної роботи курсантів:

- розширення та поглиблення знань з вивчаємої теми;
- формування вмій та навичок застосування отриманих знань у процесі вивчення навчальної дисципліни;
- підготовка до семінарського заняття.

Методичні рекомендації, вказівки та завдання на самостійну роботу

- Вивчити навчальний матеріал лекції та опрацювати рекомендовану літературу.
- Доповнити конспект лекції необхідним навчальним матеріалом згідно плану семінарського заняття.

Під час самостійної підготовки з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу рекомендується:

Самостійно розглянути питання:

1. Вивчіть питання, що стосується історії виникнення психологічної науки.
2. Порівняйте матеріалістичний та ідеалістичний підхід у розумінні психіки людини.
3. Визначте ознаки свідомості особистості та надати їй психологічну характеристику.
4. З'ясуйте основні завдання сучасної пенітенціарної служби України.

5. Визначте соціальне, моральне і професійне значення психологічних знань для діяльності співробітників пенітенціарних установ.

Законспектувати у зошиті Основні психологічні школи (біхевіоризм, психоаналіз, гештальтпсихологія, гуманістична психологія) з підручника *Основи пенітенціарної психології* : навч. посібник / Крейдун Н. П., Лактіонов О. М., Сорока А. В., Скоков С. І. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – С.14-18.

Підготувати реферати і виступати з ними на семінарському занятті за такими темами:

1. Історія виникнення і розвитку пенітенціарної психології.
2. Основні етапи розвитку і становлення вітчизняної пенітенціарної психології.
3. Соціальне, моральне і професійне значення психологічних знань для діяльності співробітників пенітенціарних установ.
4. Пенітенціарна психологія як складова юридичної психології.

Тема № 2. «Принципи та методи вивчення особистості та середовища засуджених»

Мета самостійної роботи курсантів:

- розширення та поглиблення знань з вивчаємої теми;
- формування вмій та навичок застосування отриманих знань у процесі вивчення навчальної дисципліни;
- підготовка до семінарського заняття.

Методичні рекомендації, вказівки та завдання на самостійну роботу

- Вивчити навчальний матеріал лекції та опрацювати рекомендовану літературу.
- Доповнити конспект лекції необхідним навчальним матеріалом згідно плану семінарського заняття.

Під час самостійної підготовки з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу рекомендується:

Самостійно розглянути питання:

1. З'ясуйте, основні вимоги до методів наукового дослідження в пенітенціарній психології.
2. Виявіть, яким чином використовуються психологічні результати вивчення особистості засудженого в процесі індивідуальної роботи.
3. Складіть схему психологічних методів пенітенціарної психології.
4. Визначте специфіку використання психологічних методів як у наукових, так і практичних цілях.
5. Розкрийте зміст програми вивчення особистості засудженого.

Підготувати реферати і виступати з ними на семінарському занятті за такими темами:

1. Вимоги до застосування методів пенітенціарної психології.

2. Використання психологічних результатів вивчення особистості в процесі індивідуальної роботи.

3. Значення особової справи засудженого у створенні психолого-педагогічного портрету його особистості.

Тема № 3. «Природничо-наукові основи пенітенціарної психології»

Мета самостійної роботи курсантів:

- розширення та поглиблення знань з вивчаємої теми;
- формування вмінь та навичок застосування отриманих знань у процесі вивчення навчальної дисципліни;
- підготовка до семінарського заняття.

Методичні рекомендації, вказівки та завдання на самостійну роботу

– Вивчити навчальний матеріал лекції та опрацювати рекомендовану літературу.

– Доповнити конспект лекції необхідним навчальним матеріалом згідно плану семінарського заняття.

Під час самостійної підготовки з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу рекомендується:

Самостійно розглянути питання:

1. Визначте, яким чином свідомість впливає на психічне життя людини.
2. Вивчіть питання, що стосується історії виникнення різноманітних теорій про діяльність вищої нервової системи.
3. Дослідіть основні етапи розвитку психіки.
4. Визначте зв'язок центральної нервової системи з психічними проявами особистості.
5. Проаналізуйте роль рефлексів у формуванні поведінки людини.

Законспектувати у зошиті Свідомість особистості та її психологічні характеристики. Етапи розвитку психіки з підручника Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – 3-тє вид., доповн. – К. : Академвидав, 2012. – 528 с. – (Серія «Альма-матер»).

Підготувати реферати і виступати з ними на семінарському занятті за такими темами:

1. Принципи діяльності вищої нервової системи.
2. Вчення І.Сеченова та І.Павлова про закономірності діяльності вищої нервової системи.
3. Поняття і види рефлексів та їх характеристика.
4. Вчення про першу і другу сигнальні системи.

РОЗДІЛ 2. ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЗАСУДЖЕНОГО

Тема № 4. «Особистість засудженого та її характеристика»

Мета самостійної роботи курсантів:

- розширення та поглиблення знань з вивчаємої теми;
- формування вмінь та навичок застосування отриманих знань у процесі вивчення навчальної дисципліни;
- підготовка до семінарського заняття.

Методичні рекомендації, вказівки та завдання на самостійну роботу

- Вивчити навчальний матеріал лекції та опрацювати рекомендовану літературу.
- Доповнити конспект лекції необхідним навчальним матеріалом згідно плану семінарського заняття.

Під час самостійної підготовки з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу рекомендується:

Самостійно розглянути питання:

1. На основі першоджерел, власних спостережень, опитування дослідіть «магічне» число Міллера (7 ± 2): чи воно проявляється лише у психічних процесах уваги та сприйняття, чи є визначальним в управлінні людьми, у «конструкції» всесвіту (7 днів у тижні, 7 кольорів райдуги) тощо?
2. Вивчіть щонайбільше просторових ілюзій сприйняття, спробуйте класифікувати їх і дайте рекомендації щодо можливості їх урахування у сприйманні людини людиною.
3. Опрацюйте відомі методики швидкого запам'ятовування великого обсягу матеріалу. На яких фізіологічних механізмах базуються мнемонічні дії? Оволодійте якоюсь із ефективних методик і поділіться суб'єктивними враженнями.
4. Дослідіть спільне й відмінне у процесах науково-технічного і художнього (літературного, образотворчого, музичного, акторського) творчого мислення.
5. Чи є сильна воля основною якістю «харизматичної особистості»? Проведіть дослідження на основі першоджерел та опитування.

Підготувати реферати і виступати з ними на семінарському занятті за такими темами:

1. Специфіка прояву емоцій та почуттів засуджених.
2. Поняття про емоції та почуття, особливості їх прояву у засуджених.
3. Воля та фізіологічні основи вольових дій засуджених

Тема № 5. «Психологічні особливості засуджених обумовлені їх віком та статтю Індивідуально-психологічні властивості особистості засуджених»

Мета самостійної роботи курсантів:

- розширення та поглиблення знань з вивчаємої теми;
- формування вмінь та навичок застосування отриманих знань у процесі вивчення навчальної дисципліни;
- підготовка до семінарського заняття.

Методичні рекомендації, вказівки та завдання на самостійну роботу

– Вивчити навчальний матеріал лекції та опрацювати рекомендовану літературу.

– Доповнити конспект лекції необхідним навчальним матеріалом згідно плану семінарського заняття.

Під час самостійної підготовки з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу рекомендується:

Самостійно розглянути питання:

1. Складіть загальну характеристику характеру засудженого.
2. Визначте шляхи формування позитивних рис характеру у засуджених під час відбування покарання.

3. Розкрийте основні методи вивчення темпераменту та характеру засудженого.

1. **Законспектувати у зошиті** Характеристика типів акцентуацій характеру особистості з підручника Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. / С. О. Чебоненко, О. С. Третяк. – Чернігів, 2011. – С. 56.

Підготувати реферати і виступати з ними на семінарському занятті за такими темами:

1. Характеристика типів темпераменту та врахування їх у виховній роботі з засудженими.

2. Поняття про характер та шляхи його виховання у засуджених.

3. Загальна характеристика характеру злочинця.

Тема № 6. «Психічні стани та процеси особистості засудженого»

Мета самостійної роботи курсантів:

– розширення та поглиблення знань з вивчаємої теми;
– формування вмій та навичок застосування отриманих знань у процесі вивчення навчальної дисципліни;

– підготовка до семінарського заняття.

Методичні рекомендації, вказівки та завдання на самостійну роботу

– Вивчити навчальний матеріал лекції та опрацювати рекомендовану літературу.

– Доповнити конспект лекції необхідним навчальним матеріалом згідно плану семінарського заняття.

Під час самостійної підготовки з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу рекомендується:

Самостійно розглянути питання:

1. Складіть схему видів спрямованості
2. Визначте роль квазіпотреб (алкоголь, наркотичні речовини, гомосексуалізм тощо) в системі факторів, що визначають поведінку засуджених.

3. Розкрийте характеристику загальних та спеціальних здібностей засуджених.

4. Сформулюйте психологічні аспекти формування позитивної спрямованості особистості засуджених.

Законспектувати у зошиті Здібності в структурі загальних властивостей особистості, що характеризують належність людини до одного з трьох типів людей, визначених І. Павловим як «художній», «розумовий» та «середній» з підручника. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – 3-тє вид., доповн. – К. : Академвидав, 2012. – 528 с. – (Серія «Альма-матер»).

Підготувати реферати і виступати з ними на семінарському занятті за такими темами:

1. Загальні умови формування і розвитку здібностей у засуджених в УВП.

2. Роль задатків у формуванні здібностей.

3. Психологічна сутність роботи начальника відділення СПС по вивченню здібностей засуджених.

4. Спрямованість особистості та її структура. Особливості спрямованості засуджених.

Психологічні аспекти формування позитивної спрямованості особистості засуджених. 5. Здібності в різних сферах діяльності людини.

6. Психологічні умови та шляхи формування здібностей у засуджених.

Тема № 7 «Індивідуально-психологічні властивості особистості засуджених»

Мета самостійної роботи курсантів:

- розширення та поглиблення знань з вивчаємої теми;
- формування вмій та навичок застосування отриманих знань у процесі вивчення навчальної дисципліни;
- підготовка до семінарського заняття.

Методичні рекомендації, вказівки та завдання на самостійну роботу

– Вивчити навчальний матеріал лекції та опрацювати рекомендовану літературу.

– Доповнити конспект лекції необхідним навчальним матеріалом згідно плану семінарського заняття.

Під час самостійної підготовки з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу рекомендується:

Самостійно розглянути питання:

4. Складіть загальну характеристику характеру засудженого.

5. Визначте шляхи формування позитивних рис характеру у засуджених під час відбування покарання.

6. Розкрийте основні методи вивчення темпераменту та характеру засудженого.

2. **Законспектувати у зошиті** Характеристика типів акцентуацій характеру особистості з підручника Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. / С. О. Чебоненко, О. С. Третяк. – Чернігів, 2011. – С. 56.

Підготувати реферати і виступати з ними на семінарському занятті за такими темами:

4. Характеристика типів темпераменту та врахування їх у виховній роботі з засудженими.

5. Поняття про характер та шляхи його виховання у засуджених.

6. Загальна характеристика характеру злочинця.

Тема № 8. «Характеристика здібностей засуджених та їх спрямованість»

Мета самостійної роботи курсантів:

- розширення та поглиблення знань з вивчаємої теми;
- формування вмінь та навичок застосування отриманих знань у процесі вивчення навчальної дисципліни;
- підготовка до семінарського заняття.

Методичні рекомендації, вказівки та завдання на самостійну роботу

– Вивчити навчальний матеріал лекції та опрацювати рекомендовану літературу.

– Доповнити конспект лекції необхідним навчальним матеріалом згідно плану семінарського заняття.

Під час самостійної підготовки з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу рекомендується:

Самостійно розглянути питання:

5. Складіть схему видів спрямованості

6. Визначте роль квазіпотреб (алкоголь, наркотичні речовини, гомосексуалізм тощо) в системі факторів, що визначають поведінку засуджених.

7. Розкрийте характеристику загальних та спеціальних здібностей засуджених.

8. Сформулюйте психологічні аспекти формування позитивної спрямованості особистості засуджених.

Законспектувати у зошиті Здібності в структурі загальних властивостей особистості, що характеризують належність людини до одного з трьох типів людей, визначених І. Павловим як «художній», «розумовий» та «середній» з підручника. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – 3-тє вид., доповн. – К. : Академвидав, 2012. – 528 с. – (Серія «Альма-матер»).

Підготувати реферати і виступати з ними на семінарському занятті за такими темами:

5. Загальні умови формування і розвитку здібностей у засуджених в УВП.
6. Роль задатків у формуванні здібностей.
7. Психологічна сутність роботи начальника відділення СПС по вивченню здібностей засуджених.
8. Спрямованість особистості та її структура. Особливості спрямованості засуджених.

Психологічні аспекти формування позитивної спрямованості особистості засуджених. 5.Здібності в різних сферах діяльності людини.

6. Психологічні умови та шляхи формування здібностей у засуджених.

Тема № 9. «Класифікація та типологія засуджених і її врахування у соціально-виховній роботі»

Мета самостійної роботи курсантів:

- розширення та поглиблення знань з вивчаємої теми;
- формування вмій та навичок застосування отриманих знань у процесі вивчення навчальної дисципліни;
- підготовка до семінарського заняття.

Методичні рекомендації, вказівки та завдання на самостійну роботу

- Вивчити навчальний матеріал лекції та опрацювати рекомендовану літературу.
- Доповнити конспект лекції необхідним навчальним матеріалом згідно плану семінарського заняття.

Під час самостійної підготовки з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу рекомендується:

Самостійно розглянути питання:

Дайте характеристику принципам класифікації засуджених

1. У чому полягає зв'язок між характером скоєного злочину та особистісними рисами злочинця?
2. Що таке криміногенна зараженість особистості?
3. Які критерії застосовуються при здійсненні соціально-психологічної класифікації засуджених?
4. Проаналізуйте характеристики кожного вікового етапу у становлення особистості,
5. З'ясуйте особливості вікових характеристик засуджених.

Законспектувати у зошиті питання, що стосується залежності нормотипу особистості від соціальних умов. Біологічне, психологічне та соціальне в структурі особистості. Зокрема, зверніть увагу на те, що, психологію особистості злочинця та її відхилення від нормотипу можна класифікувати:

- за змістом та формою прояву; за ступенем стійкості;
- за обсягом та широтою зараженості особистості;
- за ступенем вираження;

Визначте різницю, на основі класифікації особистості злочинців за С.В. Познишевим, між *ендогенними злочинцями та екзогенними*;

Проаналізуйте класифікацію за А.Г. Ковальовим в основу якої покладена ступінь кримінальної зараженості особистості: глобальний злочинний тип; парціальний (з частковою зараженістю); перед кримінальний тип.

Підготувати реферати і виступати з ними на семінарському занятті за такими темами:

1. Психолого-педагогічна класифікація засуджених та її врахування у соціально-виховній роботі.

Тема № 11. «Характеристика криміногенного спілкування у середовищі засуджених»

Мета самостійної роботи курсантів:

- розширення та поглиблення знань з вивчаємої теми;
- формування вмій та навичок застосування отриманих знань у процесі вивчення навчальної дисципліни;
- підготовка до семінарського заняття.

Методичні рекомендації, вказівки та завдання на самостійну роботу

– Вивчити навчальний матеріал лекції та опрацювати рекомендовану літературу.

– Доповнити конспект лекції необхідним навчальним матеріалом згідно плану семінарського заняття.

Під час самостійної підготовки з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу рекомендується:

Самостійно розглянути питання:

1. Дайте соціально-психологічне пояснення деформації спілкування засуджених в місцях позбавлення волі.
2. Вкажіть психологічні та соціально-психологічні особливості вербального і невербального спілкування засуджених.
3. Визначте, якими соціально-психологічними закономірностями можна пояснити моду на татуювання.
4. Визначте психологічні прийоми, що можуть застосовуватись під час проведення індивідуальної бесіди із засудженим.

Підготувати реферати і виступати з ними на семінарському занятті за такими темами:

1. Негативні прояви емоційних станів, рис характеру та темпераменту у засуджених при встановленні з ними психологічного контакту.

2. Характеристика та особливості застосування психологічних прийомів встановлення психологічного контакту під час індивідуальної взаємодії із засудженим.

3. Види психологічної підготовки співробітників щодо розвитку в них комунікативних здібностей.

Тема № 12. «Психологія груп та колективу засуджених»

Мета самостійної роботи курсантів:

- розширення та поглиблення знань з вивчаємої теми;
- формування вмій та навичок застосування отриманих знань у процесі вивчення навчальної дисципліни;
- підготовка до семінарського заняття.

Методичні рекомендації, вказівки та завдання на самостійну роботу

– Вивчити навчальний матеріал лекції та опрацювати рекомендовану літературу.

– Доповнити конспект лекції необхідним навчальним матеріалом згідно плану семінарського заняття.

Під час самостійної підготовки з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу рекомендується:

Самостійно розглянути питання:

1. З'ясуйте яке об'єднання людей можна вважати малою соціальною групою. Що собою представляє внутрішня організація групи.

2. Які соціально-психологічні фактори визначають характер взаємовідносин в групі і впливають на проведення соціально – виховної роботи?

3. Охарактеризуйте напрямки роботи начальника відділення СПС з проявами тюремної субкультури.

4. Які види соціально-виховної роботи запроваджуються в роботі з членами малих неформальних груп та їх лідерами?

Законспектувати у зошиті: *Розглядаючи ознаки та порядок існування малої неформальної групи, зверніть увагу на особливості її побудови та схематично відобразіть об'єднання засуджених, яке нагадує за структурою міжособистісних зв'язків «Коло», «Зірку», «Ланцюг». Визначте, яким чином можна вплинути на усунення тієї або іншої групи із негативною спрямованістю залежно від особливостей її побудови з підручника* Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. / С. О. Чебоненко, О. С. Третяк. – Чернігів, 2011. – 219 с.

Підготувати реферати і виступати з ними на семінарському занятті за такими темами:

1. Психологічний мікроклімат в малих групах засуджених.

2. Малі неформальні групи засуджених з позитивною, негативною та невизначеною спрямованістю.

3. Основні функції лідера МНГ в УВП та їх особливості

4. Структура мікро середовища засуджених.

1.

Тема № 13. «Особливості роботи із засудженими, які потребують посиленої психологічної уваги»

Мета самостійної роботи курсантів:

- розширення та поглиблення знань з вивчаємої теми;
- формування вмій та навичок застосування отриманих знань у процесі вивчення навчальної дисципліни;
- підготовка до семінарського заняття.

Методичні рекомендації, вказівки та завдання на самостійну роботу

- Вивчити навчальний матеріал лекції та опрацювати рекомендовану літературу.
- Доповнити конспект лекції необхідним навчальним матеріалом згідно плану семінарського заняття.

Під час самостійної підготовки з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу рекомендується:

Самостійно розглянути питання:

1. Визначте порядок реалізації психологом установи та начальником відділення СПС заходів щодо профілактики та попередженню самогубств або членушкоджень серед спецконтингенту.
2. Розкрийте особливості роботи з особами, які схильні до гри під інтерес, до нападу на персонал установи, до втечі та інші групи виходячи із специфіки спецконтингенту в різних видах установ виконання покарань.
3. З'ясуйте зміни в структурі особистості хворої на алкоголізм та наркоманію.
4. Яким чином здійснюється візуальна діагностика засуджених, які вживають наркотики.

Підготувати реферати і виступати з ними на семінарському занятті за такими темами:

1. Особливості роботи з особами, які схильні до гри під інтерес, до нападу на персонал установи, до втечі та інші групи виходячи із специфіки спецконтингенту в різних видах установ виконання покарань.
2. Зміни в структурі особистості хворої на алкоголізм та наркоманію.
3. Характеристика осіб схильних до суїциду. Особливості роботи із засудженими схильними до суїциду.
4. ***Особливості осіб, які хворіють на алкоголізм та методика роботи із цими засудженими.***
5. ***Особливості осіб, які хворіють на наркоманію та методика роботи із цими засудженими.***

Тема № 14 «Конфлікти та групові ексцеси у середовищі засуджених»

Мета самостійної роботи курсантів:

- розширення та поглиблення знань з вивчаємої теми;
- формування вмій та навичок застосування отриманих знань у процесі вивчення навчальної дисципліни;
- підготовка до семінарського заняття.

Методичні рекомендації, вказівки та завдання на самостійну роботу

– Вивчити навчальний матеріал лекції та опрацювати рекомендовану літературу.

– Доповнити конспект лекції необхідним навчальним матеріалом згідно плану семінарського заняття.

Під час самостійної підготовки з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу рекомендується:

Самостійно розглянути питання:

- Вкажіть, за якими ознаками можна виявити виникнення конфлікту у виправній установі.

- Опишіть профілактичні заходи які можуть використовувати співробітники для запобігання конфліктних ситуацій в середовищі засуджених.

- Охарактеризуйте особливості роботи начальника відділення СПС з засудженими, схильними до конфліктної взаємодії.

Законспектувати у зошиті. *Опрацюйте питання, яке стосується конфліктної взаємодії в середовищі засуджених. При його опрацюванні, зверніть увагу на причини конфліктів, умови за яких можливе їх виникнення, а також на заходи профілактики, спрямовані на попередження конфліктних ситуацій з підручника Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. / С. О. Чебоненко, О. С. Третяк. – Чернігів, 2011. – 219 с.*

Підготувати реферати і виступати з ними на семінарському занятті за такими темами:

1. Типові конфлікти в середовищі засуджених та їх класифікація.
2. Психологічні аспекти профілактики та вирішення конфліктних ситуацій в місцях позбавлення волі.

Тема № 15. «Психологічна характеристика адаптації засуджених до життя в нових умовах»

Мета самостійної роботи курсантів:

- розширення та поглиблення знань з вивчаємої теми;
- формування вмінь та навичок застосування отриманих знань у процесі вивчення навчальної дисципліни;
- підготовка до семінарського заняття.

Методичні рекомендації, вказівки та завдання на самостійну роботу

– Вивчити навчальний матеріал лекції та опрацювати рекомендовану літературу.

– Доповнити конспект лекції необхідним навчальним матеріалом згідно плану семінарського заняття.

Під час самостійної підготовки з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу рекомендується:

Самостійно розглянути питання:

1. З'ясуйте психологічні особливості виховної роботи в УВП в залежності від вікових, статевих, національних і професійних особливостей засуджених.
2. Проаналізуйте явку з повинною засудженого як один з методів виправлення та ресоціалізації засудженого.
3. Розкрийте динаміку адаптації засуджених на різних етапах відбування покарання.
4. Визначте особливості адаптації засуджених до довічного позбавлення волі.

Законспектувати у зошиті Психічні стани засуджених у період адаптації на різних строках відбування покарань з підручника Глоточкин А. Д. Исправительно-трудова психология / А. Д. Глоточкин., В. Ф. Пирожков; под. ред. проф. К. К. Платонова. – М. : Академия МВД СССР, 1974. – 426с.

Підготувати реферати і виступати з ними на семінарському занятті за такими темами:

1. Явка з повинною засудженого як один з методів виправлення та ресоціалізації засудженого.
2. Динаміка адаптації засуджених на різних етапах відбування покарання.
3. Особливості адаптації засуджених до довічного позбавлення волі.

Тема № 16. «Психологічні основи режиму відбування покарання та праці засуджених»

Мета самостійної роботи курсантів:

- розширення та поглиблення знань з вивчаємої теми;
- формування вмій та навичок застосування отриманих знань у процесі вивчення навчальної дисципліни;
- підготовка до семінарського заняття.

Методичні рекомендації, вказівки та завдання на самостійну роботу

- Вивчити навчальний матеріал лекції та опрацювати рекомендовану літературу.
- Доповнити конспект лекції необхідним навчальним матеріалом згідно плану семінарського заняття.

Під час самостійної підготовки з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу рекомендується:

Самостійно розглянути питання:

1. Визначте з психологічної точки зору позитивні та негативні сторони застосування режиму в УВП.
2. Опрацюйте питання, що стосується виникнення негативних психічних станів у засуджених в результаті посилення контролю та вимог з боку адміністрації УВП;

3. *Визначте, яким чином праця впливає на формування соціально-корисних вмінь і навичок у засуджених;*

4. *Опрацювати питання, що стосується виникнення негативних психічних станів у засуджених в результаті посилення контролю та вимог з боку адміністрації УВП;*

5. *Опрацюйте питання, що стосується динамічного стереотипу поведінки та ролі режиму в його формуванні;*

6. *Що собою представляють професіограми і як їх треба враховувати при залученні засудженого до праці;*

Законспектувати у зошиті *Скласти професіограму пенітенціарного співробітника.*

Підготувати реферати і виступати з ними на семінарському занятті за такими темами:

1. Предмет та головні завдання психології праці.

2. Психологічні особливості впливу режиму на поведінку неповнолітніх засуджених.

3. Особливості психологічного впливу режиму утримання на психіку засуджених.

4. Динамічний стереотип поведінки та умови його формування у засуджених в УВП.

5. Психологічні особливості праці засуджених;

6. *Функції режиму та їх реалізація в установах з різним рівнем безпеки*

7. *Праця засуджених та її зв'язок з потребами особистості.*

Тема № 17. «Психодіагностика основних властивостей та якостей засуджених»

Мета самостійної роботи курсантів:

- розширення та поглиблення знань з вивчаємої теми;
- формування вмінь та навичок застосування отриманих знань у процесі вивчення навчальної дисципліни;
- підготовка до семінарського заняття.

Методичні рекомендації, вказівки та завдання на самостійну роботу

– Вивчити навчальний матеріал лекції та опрацювати рекомендовану літературу.

– Доповнити конспект лекції необхідним навчальним матеріалом згідно плану семінарського заняття.

Під час самостійної підготовки з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу рекомендується:

Самостійно розглянути питання:

1. Вивчіть питання що стосується понять «діагностика», «психологічне обстеження»;

2. Проаналізуйте основні завдання пенітенціарного психолога у психодіагностичній роботі;

3. Назвіть основні види психологічних методик, які використовуються пенітенціарним психологом для вивчення особистості новоприбулого засудженого;

4. Складіть приблизний алгоритм роботи пенітенціарного психолога у дільниці КДіР;

5. З'ясуйте особливості проведення індивідуальних і групових бесід в КДіР?

6. Визначте, яка інформація відбивається в психодіагностичному висновку обстежуваної особистості.

Законспектувати у зошиті Проаналізуйте основні компоненти психологічного портрету особистості за схемою „Вікна Джохарі”;

Підготувати реферати і виступати з ними на семінарському занятті за такими темами:

1. Види психодіагностичних методів.

Психодіагностичні методики які використовуються в УВП.

Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання виконуються самостійно, окремо кожним курсантом, під керівництвом викладача. У тих випадках, коли завдання мають комплексний характер, до їх виконання можуть залучатися кілька курсантів. Однак кожен з них складає звіт про роботу над ІНДЗ окремо.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (далі ІНДЗ) – є видом позаурочної індивідуальної роботи навчального, навчально-дослідницького характеру і використовується у процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу.

Метою ІНДЗ – є самостійне вивчення курсантом частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань і розвиток навичок самостійної роботи.

Зміст ІНДЗ – це завершена теоретична або практична робота в межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь, навичок, одержаних в процесі лекційних, семінарських та практичних занять, що охоплює декілька тем або зміст курсу в цілому.

Структура (орієнтовна) ІНДЗ:

- вступ (зазначається тема, мета та завдання роботи й основні її положення);
- теоретичне обґрунтування (виклад базових теоретичних положень, законів, принципів, алгоритмів тощо, на основі яких виконується завдання);
- методи (при виконанні практичних, розрахункових, моделюючих робіт);
- основні результати роботи та їх обговорення (подаються статистичні або якісні результати роботи, схеми, моделі, описи, систематизована реферативна інформація та її аналіз тощо);
- висновки;
- список використаної літератури.

Проведення навчального дослідження можна поділити на етапи:

Перший етап – вибір теми навчального дослідження. Вибір теми навчально-дослідного завдання є одним з відповідальних етапів. Тема, яку обирає для дослідження курсант, повинна бути пов'язана з основними напрямками його подальшої професійної діяльності та науковими дослідженнями, які проводяться в коледжі.

На другому етапі курсант, згідно з обраною темою, самостійно обирає відповідні літературні джерела (книги, брошури, статті), офіційні документи, відомчі матеріали з теми та опрацьовує їх.

Третій етап – уточнення проблеми (теми) і складання змісту навчально-дослідної роботи. При складанні змісту роботи перш за все необхідно зробити обґрунтування теми, визначити її актуальність, новизну, поставити мету, розробити завдання.

Мета дослідження – це те, що в найзагальнішому вигляді потрібно досягти в кінцевому результаті дослідження. Формулювання мети зазвичай починається словами: «розробити модель (критерії, вимоги, основи, тощо)», «обґрунтувати...», «виявити...», «розкрити особливості ...», «виявити можливості використання ..» тощо.

Четвертий етап – формулювання припущення, висунутого для пояснення будь-яких явищ, процесів, причин, які зумовили даний наслідок.

Гіпотеза є компасом, який визначає напрям дослідження.

Вдало сформульована гіпотеза передбачає невизначеність результату дослідження на доведення реальності існування передбачуваного припущення.

П'ятий етап. Сформульована мета й гіпотеза дослідження логічно визначають завдання, які потрібно вирішувати в процесі роботи. Найчастіше всього вони звучать так: 1) вивчити; 2) виявити; 3) розробити тощо.

Шостим етапом є визначення методології дослідження. У навчально-дослідній роботі застосовуються переважно такі методи, як: метод спостереження в його різноманітних формах, аналіз і узагальнення власного практичного досвіду і досвіду інших працівників, експеримент, аналіз результатів роботи установ та органів, різноманітні спеціальні дослідницькі методи, а також методи методичної статистики, моделювання тощо.

Сьомий етап – робота з систематизації накопиченого матеріалу відповідно до плану роботи, проведення аналізу літератури, практичного досвіду, узагальнення тощо.

Восьмий етап. На цьому етапі зібрані при експериментальному дослідженні матеріали обробляють статистично. На основі отриманих матеріалів про окремі явища, що вивчаються, визначають дані, які характеризують досліджуваній комплекс в цілому.

Дев'ятий етап – оформлення результатів дослідження. Всі матеріали дослідження систематизують і готують до узагальнення, формулюють висновки до навчально-дослідної роботи.

Курсантам слід дотримуватись певного **порядку при викладі матеріалу в ході написання ІНДЗ.**

Вивчивши необхідну літературу курсант складає **робочий план**, який повинен визначити послідовність у викладі основних питань теми. План роботи, як правило, **узгоджується з викладачем**, що викладає дисципліну «Пенітенціарна психологія». У плані визначається структура ІНДЗ, що включає: вступ, основну частину, висновок, літературу

У вступі визначається актуальність теми, розкривається важливість і необхідність її дослідження, формулюються основні завдання роботи.

У основній частині ІНДЗ викладено стислий огляд і критична оцінка наукових видань, їх порівняльне зіставлення та аргументація висунутих положень, які автор вважає найважливішими. Основна частина складається з двох або трьох розділів. Кожний розділ розпочинається з нової сторінки. В кінці кожного розділу формують висновки із стислим викладенням наведених у розділі наукових і практичних результатів.

В заключній частині підводяться підсумки роботи, формулюються висновки із пропозиціями щодо подальшого використання набутих знань під час наукової чи практичної роботи.

В кінці роботи додається **список використаних джерел і літератури**, що допомогла зорієнтуватися у виборі теми та обрати шлях наукового пошуку. Список використаної літератури, складений в алфавітному порядку, слід помістити в кінці ІНДЗ. Приклад бібліографічного опису видань: Змановская Е. В. Девиантология: учеб. пособие [для студ. высш. учеб. заведений]. / Змановская Е. В. – М. : Академия, 2004. – 288 с.

ІНДЗ подається у вигляді скріпленого (зшитого) зошита (реферату).

ІНДЗ повинно вміщувати:

- титульний лист;
- план;
- вступ;
- основну частину;
- висновки;
- список використаних джерел та літератури.

Титульний лист ІНДЗ містить:

- найменування вищого навчального закладу;
- найменування циклу, на якому викладається дисципліна, з якої пишуть ІНДЗ;
- назву дисципліни, з якої пишуть ІНДЗ;
- назву ІНДЗ;
- прізвище, ім'я та по батькові курсанта, № групи, курс;
- посада, військове звання, прізвище, ім'я та по батькові керівника;
- місто і рік.

ІНДЗ подається викладачеві, який читає лекційний курс з даної дисципліни не пізніше ніж за тиждень до проведення підсумкового контролю по завершенню вивчення курсу.

Критерії оцінювання

ІНДЗ оцінюється за наступними критеріями: відповідна форма, грамотність, охайність, науковість, достатня кількість використаних джерел (10 джерел).

За наявності всіх компонентів ІНДЗ отримує 5 балів; обмежена кількість використаної літератури (менше 5 джерел) –3 бали; за неохайне оформлення, недостатньо повне відображення обраної теми, суттєві помилки –1 бал.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання з курсу «Пенітенціарна психологія»

Розділ 1 «Теоретичні та методологічні основи пенітенціарної психології»

3. Історія виникнення і розвитку пенітенціарної психології.
4. Основні етапи розвитку і становлення вітчизняної пенітенціарної психології.
5. Принципи діяльності вищої нервової системи. Вчення І.Сеченова та І.Павлова про закономірності діяльності вищої нервової системи.
6. Поняття і види рефлексів та їх характеристика. Вчення про першу і другу сигнальні системи.
7. Вимоги до застосування методів пенітенціарної психології.
8. Використання психологічних результатів вивчення особистості в процесі індивідуальної роботи з засудженими.
9. Значення особової справи засудженого у створенні психолого-педагогічного портрету його особистості.
10. Явка з повинною засудженого, як один з методів виправлення та ресоціалізації засудженого.
11. Соціальне, моральне і професійне значення психологічних знань для діяльності співробітників пенітенціарних установ.

Розділ 2. «Індивідуально - психологічні властивості особистості засудженого»

1. Поняття про емоції та почуття, особливості їх прояву у засуджених.
2. Воля та фізіологічні основи вольових дій засуджених
3. Характеристика типів темпераменту та врахування їх у виховній роботі з засудженими.
4. Поняття про характер та шляхи його виховання у засуджених.
5. Акцентуації характеру та їх характеристики.
6. Загальні умови формування і розвитку здібностей у засуджених в УВП. Роль задатків у формуванні здібностей.
7. Психологічна сутність роботи начальника відділення СПС по вивченню здібностей засуджених.
8. Спрямованість особистості та її структура. Особливості спрямованості засуджених.

Розділ 3. «Психологія мікросередовища засуджених»

1. Психолого-педагогічна класифікація засуджених і її врахування у соціально-виховній роботі.

2. Особливості роботи з засудженими особами, які належать до групи «ризик»
3. Зміни в структурі особистості хворої на алкоголізм та наркоманію.
4. Психологічний мікроклімат в малих групах засуджених.
5. Малі неформальні групи та їх спрямованість.
6. Основні функції лідера МНГ в УВП та їх особливості
7. Структура мікросередовища засуджених. Стратифікація.
8. Типові конфлікти в середовищі засуджених та їх класифікація.
9. Психологічні аспекти профілактики та вирішення конфліктних ситуацій в місцях позбавлення волі.
10. Характеристика осіб схильних до суїциду. Особливості роботи із засудженими схильними до суїциду.
11. Особливості осіб, які хворіють на алкоголізм та методика роботи з данною категорією.
12. Особливості осіб, які хворіють на наркоманію та методика роботи з ними. Негативні прояви емоційних станів, рис характеру та темпераменту у засуджених при встановленні з ними психологічного контакту.
13. Характеристика та особливості застосування психологічних прийомів встановлення психологічного контакту під час індивідуальної взаємодії із засудженим.
14. Динаміка адаптації засуджених на різних етапах відбування покарання.
15. Особливості адаптації засуджених до довічного позбавлення волі.
16. Психологічні особливості впливу режиму на поведінку неповнолітніх засуджених.
17. Особливості психологічного впливу режиму утримання на психіку засуджених.
18. Динамічний стереотип поведінки та умови його формування у засуджених в УВП.
19. Психологічні особливості праці та зайнятості засуджених.
20. Види психодіагностичних методик. Психодіагностичний інструментарій який використовується УВП.
21. Консультативно-методична робота з працівниками соціально-психологічної служби пенітенціарної установи.
22. Призначення та обладнання кімнати психоемоційного розвантаження психологічної служби УВП.
23. Види психологічної підготовки співробітників щодо розвитку в них комунікативних здібностей.
24. Поняття професійної деформації та основні напрямки її профілактики.
25. Характеристики стилів та методів керівництва колективом співробітників УВП.
26. Професійна мова та її особливості.

27. Роль особистості вихователя в організації соціально-виховної роботи з засудженими.

28. Професійна модель поведінки співробітника УВП.

Додаток А

Зразок титульного аркуша
МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ
Кафедра психології

Індивідуальне навчально - дослідне завдання
з «Пенітенціарної психології»
 (назва дисципліни)

на тему: _____

Курсанта ____ курсу ____ групи
 напрямку підготовки _____
 спеціальності _____

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник

_____ (посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Чернігів – 20 __
Порядок оцінювання

Оцінювання ваших досягнень відбувається за системою відображеною в Таблиці 1

Таблиця 1

Аудиторна робота, поточне тестування та самостійна робота																		Підсумко - вий контроль	Підсумк ова кількіст ь балів		
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9	Т 10	Т 11	Т 12	Т 13	Т 14	Т 15	Т 16	Т 17				Залік/ екзамен	
3	3	3	3	4	3	4	3	4	3	3	4	3	4	5	3	5					
60 балів																		40 балів	100 балів		

Поточний контроль знань курсантів здійснюється під час проведення семінарських та практичних занять з метою одержання інформації про якість засвоєння пройденого матеріалу. Формами перевірки знань, вмінь та навичок курсантів є: усне та письмове опитування, виконання тестових завдань, самотійна письмова робота.

Робота на лекції передбачає сприйняття та засвоєння теоретичного курсу, а також фіксацію основних його положень (конспектування). Нарахування балів за роботу на лекціях відбувається шляхом перевірки конспектів лекцій. При тому оцінюється: повнота, охайність і грамотність ведення конспекту лекцій; відтворення лекційних матеріалів під час виконання модульного контролю (тесту). Наявність усіх компонентів роботи на лекціях може бути оцінено за весь курс до 20 балів. За недостатньо повне відображення лекційного матеріалу у конспекті, систематичні пропуски лекційних занять, курсанту за даний вид навчальної роботи, бали нараховуються лише в частині законспектованих лекцій.

Відповідь на семінарському занятті оцінюється за наступними критеріями:

- **3 бали** – курсант у повному обсязі опрацював програмний матеріал, основну і додаткову літературу, має глибокі й міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями у вирішенні завдань, робить аргументовані висновки, може вільно висловлювати власні судження і переконувати інших, здатний презентувати власне розуміння питання.

- **2 бали** – курсант володіє навчальним матеріалом, формулює нескладні висновки, може узагальнювати набуті знання і частково застосовувати їх у вирішенні завдань, аргументація на достатньому рівні.

- **1 бал** – у викладеному матеріалі є істотні прогалини, є певні неточності як у відтворенні матеріалу, так і у висновках, аргументація низька, використання набутих знань у вирішенні завдань на низькому рівні.

- **0 бал** – курсант за допомогою викладача намагається відтворити матеріал, але відповідь неточна, неповна, головний зміст матеріалу не розкрито, аргументація та власне розуміння питання майже відсутні; курсант із помітними труднощами використовує певні знання у вирішенні завдань.

- **Доповнення на семінарському занятті** передбачає стислий виступ (повідомлення) у розвиток положень, висловлених доповідачем. Доповнення не повинно повторювати аргументацію та фактичний матеріал доповідача. Цінність доповнення пролягає у вмінні привернути увагу до тих аспектів обговорюваного питання, що не знайшли свого висвітлення у виступі доповідача. При оцінюванні доповнень курсантів їх кількість не має значення.

- Оцінюється доповнення за такими критеріями: значне (суттєве, змістовне) – до 1 балу (якщо воно повністю розкриває навчальне питання, яке не було висвітлено у попередній відповіді); незначне (поверхове) – до 0,5 балів.

Відповідь на практичному занятті оцінюється за наступними критеріями:

2 бали – курсант у повному обсязі опрацював програмний матеріал, основну і додаткову літературу, має глибокі й міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями у вирішенні завдань, робить аргументовані висновки, може вільно висловлювати власні судження і переконувати інших, здатний презентувати власне розуміння питання.

1 бал – курсант володіє навчальним матеріалом, формулює нескладні висновки, може узагальнювати набуті знання і частково застосовувати їх у вирішенні завдань, аргументація на достатньому рівні.

0,5 балів – курсант загалом самостійно відтворює програмний матеріал, може дати стисло характеристику питання, але у викладеному матеріалі є істотні прогалини, є певні неточності як у відтворенні матеріалу, так і у висновках, аргументація низька, використання набутих знань у вирішенні завдань на низькому рівні.

0 балів – курсант за допомогою викладача намагається відтворити матеріал, але відповідь неточна, неповна, головний зміст матеріалу не розкрито, аргументація та власне розуміння питання майже відсутні; курсант із помітними труднощами використовує певні знання у вирішенні завдань.

Доповнення на практичному занятті передбачає стислий виступ (повідомлення) у розвиток положень, висловлених доповідачем. Доповнення не повинно повторювати аргументацію та фактичний матеріал доповідача. Цінність доповнення пролягає у вмінні привернути увагу до тих аспектів обговорюваного питання, що не знайшли свого висвітлення у виступі доповідача. При оцінюванні доповнень курсантів їх кількість не має значення.

Оцінюється доповнення за такими критеріями: значне (суттєве, змістовне) прирівнюється до відповіді – до 0,5 балів; незначне (поверхове) – до 0,1 бали.

Виконання завдань на самостійну роботу оцінюється за наступними критеріями:

- повнота, охайність і грамотність ведення конспекту;
- наявність матеріалу для висвітлення питань винесених на самостійну роботу.

Наявність всіх компонентів конспекту може бути оцінено до 1 балів; неохайне оформлення конспекту, недостатнє відображення матеріалу заняття і самостійної роботи – бал не нараховується.

Реферат оцінюється за наступними критеріями: відповідна форма, грамотність, охайність, науковість, достатня кількість використаної літератури (5 джерел). За наявності всіх компонентів реферат отримує 1 бали; обмежена кількість використаної літератури (менше 5 джерел) – 0,5 балів; за неохайне оформлення, недостатньо повне відображення обраної теми, суттєві помилки – 0,1 бал.

Засоби діагностики якості навчання (перелік питань для підготовки до заліку/екзамену)

Підсумковий контроль якості засвоєння знань курсантами з навчальної дисципліни проводиться за підсумками вивчення дисципліни та дає змогу визначити рівень теоретичних знань з курсу. Курсант (студент) має право підтвердити, або підвищити свій рейтинговий показник, набраний в ході роботи на лекціях, семінарських та практичних заняттях.

Формою підсумкового контролю є екзамен. Оцінка виставляється за результатами поточного контролю. Максимальна кількість балів за вивчення дисципліни – 100 балів.

У випадку, якщо курсант впродовж семестру набрав від 35 до 60 балів, він повинен скласти екзамен з метою підвищення свого рейтингу, але не більше ніж на 40 балів.

Питання екзаменаційних білетів складаються на основі програми курсу і адекватно відображають зміст усього навчального матеріалу курсу «Пенітенціарна психологія». Якщо курсант за підсумками модульного контролю та складання екзамену не набрав балів достатніх для виставлення позитивної оцінки (60 балів і більше), він має право перескласти екзамен, при цьому не враховуються результати складання екзамену – підвищення балів здійснюється від рейтингової оцінки за результатами аудиторної роботи та модульного контролю.

Курсанти, які впродовж семестру набрали менше 35 балів до складання екзамену не допускаються і залишаються на повторний курс.

Схема переведення балів у підсумкову оцінку наведена в Таблиці 2.

Таблиця 2

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
75-81	C	
64-74	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Питання до іспиту:

1. Загальне поняття про пенітенціарну психологію як науку. Предмет та завдання пенітенціарної психології.
2. Характеристика принципів та методів пенітенціарної психології.

3. Зв'язок пенітенціарної психології з іншими науками. Сучасне розуміння психіки людини.
4. Будова нервової системи людини.
5. Характеристика функцій нервової системи людини. Асиметрія головного мозку.
6. Поняття сигнальної системи людини. Перша та друга сигнальні системи та їх характеристика.
7. Основні закономірності вищої нервової діяльності людини та їх врахування в соціально-виховній роботі із засудженими.
8. Центральна нервова система, її будова та функції – головний та спинний мозок.
9. Принципи діяльності периферійної та вегетативної нервової системи. Роль рецепторів у житті людини.
10. Принцип роботи рефлекторної дуги та особливості формування динамічного стереотипу злочинця.
11. Поняття про темперамент та характеристика його типів. Особливості врахування темпераменту засудженого під час проведення індивідуальної роботи.
12. Класифікація характеру за змістом, повнотою та силою. Методи вивчення характеру
13. Негативні риси характеру. Психологічні методи, що дозволяють впливати на зміну негативних рис характеру засудженого.
14. Характеристика пам'яті, особливості її розвитку у засуджених.
15. Особливості когнітивних процесів у засуджених.
16. Уява та її особливості у засуджених.
17. Мислення та особливості його розвитку у засуджених.
18. Характеристика видів та рівнів здібностей. Психологічні умови формування та розвитку здібностей у засуджених.
19. Спрямованість особистості та її структура. Особливості спрямованості засуджених.
20. Поняття почуттів та емоцій. Особливості їх прояву у засуджених.
21. Вольова дія та її структура. Особливості прояву вольових якостей засуджених.
22. Мотиви та їх види. Особливості мотивів поведінки засуджених.
23. Психодіагностика в діяльності пенітенціарного психолога.
24. Види методик психологічної діагностики.
25. Особливості психодіагностичної роботи з новоприбулими засудженими.
26. Збір інформації та визначення індивідуальних психологічних особливостей особистості засудженого.
27. Особливості взаємодії із засудженим з використанням методів опитування: інтерв'ювання, бесіди, анкетування.
28. Кримінально-правова класифікація засуджених та їх характеристика.

- 29.Класифікація засуджених за соціально–психологічною характеристикою та її врахування у виховній роботі.
- 30.Психологічні особливості засуджених, обумовлені їх віком та статтю.
- 31.Психологічні особливості засуджених підліткового віку та їх врахування у виховній роботі з даною категорією.
- 32.Психологічна характеристика засуджених юнацького та молодіжного віку та особливості організації виховної роботи з ними.
- 33.Психологічні особливості засуджених зрілого віку.
- 34.Психологічні особливості засуджених, які страждають на алкоголізм. Зміст роботи з даною категорією засуджених.
- 35.Психологічні особливості засуджених, які страждають на наркоманію. Зміст роботи з даною категорією засуджених.
- 36.Характеристика осіб схильних до суїциду. Особливості роботи із засудженими схильними до суїциду.
- 37.Головні психолого-педагогічні вимоги щодо проведення індивідуальної бесіди з засудженим.
- 38.Особливості застосування вербальних та психомімічних прийомів встановлення психологічного контакту в процесі проведення індивідуальної бесіди. Техніки проведення індивідуальних бесід.
- 39.Поняття групи “ризик”. Особливості психологічної роботи із засудженими, які відносяться до групи “ризик”.
- 40.Сутність метода соціометрії та особливості його застосування в роботі із засудженими.
- 41.Кримінальні традиції як фактор впливу на формування протиправної поведінки засудженого. Заходи боротьби з кримінальними традиціями в умовах УВП.
- 42.Морально-психологічна атмосфера в колективі співробітників установ виконання покарань. Фактори, що впливають на професійну деформацію співробітників УВП.
43. Шляхи профілактики та подолання професійної деформації пенітенціарного персоналу.
- 44.Робота начальника відділення СПС щодо профілактики конфліктів в середовищі засуджених.
- 45.Види психологічної роботи, що запобігають формуванню малих неформальних груп з негативною спрямованістю в установах виконання покарань.
- 46.Види та зміст психологічної підготовки засуджених до життя на волі.
- 47.Стрес і фрустрація як типи прояву психічно напруженої ситуації.
- 48.Головні завдання , зміст та функції діяльності психологічної служби УВП.
- 49.Поняття режиму в установах виконання покарань та його психологічна сутність. Характеристика груп засуджених за їх відношенням до режиму утримання.

50. Характеристика виховної та каральної функції режиму в установах виконання покарань.
51. Поняття конфлікту та конфліктної ситуації. Стадії розвитку конфліктної ситуації.
52. Професійні принципи діяльності пенітенціарного психолога. Права та обов'язки психолога УВП.
53. Поняття та особливості групової думки, настрою в середовищі засуджених. Стратифікація середовища засуджених.
54. Поняття психологічного бар'єру та причини виникнення бар'єрів під час встановлення психологічного контакту із засудженим. Види психологічних бар'єрів та їх характеристика.
55. Поняття лідерства в неформальних групах. Робота начальника відділення СПС із негативно спрямованими лідерами.
56. Психологічна сутність методу узагальнення незалежних характеристик засудженого та особливості його застосування в умовах УВП.
57. Психологічні особливості праці засуджених. Характеристика мотивів відмовлення засуджених від праці.
58. Поняття екстремальної ситуації. Психологічна підготовка щодо дій пенітенціарного персоналу в психічно напружених та екстремальних ситуаціях.
59. Поняття малої неформальної групи, її ознаки та особливості. Класифікація та структура малих неформальних груп засуджених в УВП.
60. Типи конфліктів у середовищі засуджених та психологічні аспекти їх профілактики та розв'язання.

Політика академічної доброчесності

Прослуховуючи цей курс, Ви погодились виконувати положення принципів академічної доброчесності:

- складати всі проміжні та фінальні завдання самостійно без допомоги сторонніх осіб;
- надавати для оцінювання лише результати власної роботи;
- не вдаватися до кроків, що можуть нечесно покращити ваші результати чи погіршити/покращити результати інших курсантів (студентів, слухачів);
- не публікувати відповіді на питання, що використовуються в рамках курсу для оцінювання знань курсантів (студентів, слухачів).

Рекомендована література:

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. СПб.: Питер, 2001. 288 с.
2. Анастаси А. Психологическое тестирование. Москва, 1982. 320 с.
3. Баранов Ю. В. Стадии ресоциализации осужденных в свете новых социолого-антропологических воззрений и социальной философии. СПб. : Издательство Р.Асланова „Юридический центр Пресс“, 2006. 275 с.

4. Башкатов И. П. Социально-психологические методы изучения личности осужденных в ИТК. Москва, 1986. 256 с.
5. Березин Ф. Б. Психическая и психофизическая адаптация человека. Л. : Наука, 1988. 271 с.
6. Блум Ф. Мозг: разум и поведение. Москва: Мир, 1988. 248 с.
7. Бодалев А. А. Психология личности. М.: изд-во Моск. ун-та, 1988. С.24-37, 163-177.
8. Бойко В. В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других. Москва : Информ. издат. дом Филин, 1996. С. 132-147.
9. Васильев В. Л. Юридическая психология. СПб.: Питер, 2000. 624 с.
10. Вопросы психологии способностей. Под ред В. А. Крутецкого. Москва : Просвещение, 1973. 216 с.
11. Глоточкин А. Д. Исправительно-трудовая психология. Москва: Академия МВД СССР, 1974. 426 с.
12. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. Москва : Lanterna: Вита, 1995. 150 с.
13. Еникеев М. И. Юридическая психология : учебник для вузов. Москва, 2001. 414 с.
14. Загальна психологія : Підручник для студентів вищ. навч. закладів / за заг. ред. С. Д. Максименка. Київ: Форум, 2000. 319 с.
15. Збірник нормативних документів і методичних рекомендацій з питань кадрового забезпечення органів, установ і навчальних закладів кримінально-виконавчої системи / [упоряд. М. Кревсун, А. Литвинов]. Київ, 2004. 348 с.
16. Зелинский А. Ф. Криминальная психология : научно-практическое издание. Київ : Юринком Интер, 1999. 240 с.
17. Исправительно-трудовая психология : Учебник Под ред. К.К. Платонова, А.Д. Глоточкина, К.В. Игошева. Рязань, 1985. 524с.
18. Краткий психологический словарь. Сост. Л. А. Карпенко; под общ. ред. А. В. Петровского, М.Я. Ярошевского. Москва : Политиздат, 1985. 431 с.
19. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. Москва : Политиздат, 1972. 320 с.
20. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологи. Москва : Наука, 1984. 448 с.
21. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид., випр. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.
22. Максименко С. Д. Общая психология. Київ : Реал-бук, 2000. 528 с.
23. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посібник. Київ : МАУП, 2000. 256 с.
24. Медведев В. С. Шляхи попередження та подолання професійної деформації працівників УВП. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики. Бюлетень КІВС*. Київ, 1996. № 1. С. 42-47
25. Медведєв В. С. Кримінальна психологія : Підручник для вузів. Одеса,

2004. 367 с
- 26.Медведєв В. С. Шляхи попередження та подолання професійної деформації працівників УВП. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики. Щорічний бюлетень Київського інституту внутрішніх справ*. Київ, 1996. №1. 231 с.
 - 27.Мерлин В. С. Структура личности: характер, способности, самосознание : учеб. пособие к спецкурсу. Пермь, 1990. 213 с.
 - 28.Морозов О. М. Психологія особистості : оперативна аудіовізуальна діагностика: навчальний посібник. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2008. 328 с.
 - 29.Морозов О.М.. Агресивні засуджені : монографія. Київ : МП Леся, 2000. 204 с.
 - 30.Налчаджян А. А. Социально-психологическая адаптация личности (Формы, механизмы и стратегии). Ереван : Издательство АН Армянской ССР, 1988. 263 с.
 - 31.Наркомании у подростков. К. : Здоровье, 1989. 212 с.
 - 32.Немов Р. С. Психология. Москва : Просвещение, 1995. 454 с.
 - 33.Общая психология: учеб. для студентов пед. ин-тов. Под ред. А.В. Петровского. Москва: Просвещение, 1986. 464 с.
 - 34.Общая психология: учебник. Под ред. В.В. Богословского, А.Г. Ковалева, А.Г. Степанова. Москва, 1981. 320 с.
 - 35.Общая, социальная и юридическая психология : учебник для вузов. Под ред. М. И. Еникеев. СПб.: Питер, 2003. 752 с.
 - 36.Основи пенітенціарної психології : навч. Посібник. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 140 с.
 - 37.Основи психології: Підручник. Под ред. Киричука О.В., Роменця В.А. 4-те вид., стереотип. Київ: Либідь, 1999. 632 с.
 - 38.Пенитенциарная психология: учебник. Под ред. Ю. А. Дмитриев, Б. Б. Казак. Ростов н/Д : Фенікс, 2007. 688 с.
 - 39.Про внесення змін до наказу ДДУПВП від 17.03.2000 року №33: Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 05.06.2007 року № 144.
 - 40.Про затвердження Положення про Державну пенітенціарну службу України: Указ Президента України від 06.04.2011 року №394/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=394%2F2011> .– Назва з екрана.
 - 41.Про затвердження Положення про наставництво в органах та установах виконання покарань, слідчих ізоляторах і навчальних закладах ДКВС України : Наказ ДДУПВП від 01.10.2010. – № 368.
 - 42.Про затвердження Положення про організацію виховної та соціально-психологічної роботи з персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України : Наказ ДПтС України від 07.07.2011. – № 221.
 - 43.Про затвердження Положення про порядок реалізації у виправних та виховних колоніях програм диференційованого виховного впливу на

- засуджених до позбавлення волі: Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарання від 17.06.2004 р № 116.
44. Про затвердження положень, що регламентують діяльність соціально-виховної та психологічної служби установи виконання покарань: Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 17.03.2000 р. № 33
45. Про затвердження Порядку організації роботи з молодими фахівцями, закріплення їх на службі (роботі) в органах, установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України : Наказ ДДУПВП від 11.11.2010 – № 421.
46. Робоча книга пенітенціарного психолога / під заг. ред.. В. М. Синьова, В. С. Медведєва. Київ : МП ЛЕСЯ, 2000. 224 с.
47. Сандомирский М. Е. Психологическая адаптация в условиях пенитенциарного стресса и личностно-типологические особенности осужденных. Уфа : Здравоохранение Башкирстана, 2001. 88 с.
48. Степанов О. М. Основы психологии і педагогіки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 528 с. (Серія «Альма-матер»).
49. Сулицький В.В. Психологія суїцидальної поведінки. /Вадим Володимирович Сулицький. – К.: “МП Леся”, 2001. – 316 с.
50. Тимченко А. В. Прикладная психология в практике правоохранительной деятельности : в схемах и таблицах : учебное пособие. Х. : ООО Одиссей , 2004. 448 с.
51. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2009. 540 с.
52. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник. Чернігів, 2011. 219 с.
53. Чуфаровский Ю. В. Юридическая психология: учебник. Москва, 1998. 447 с
54. Якимчук Т.В. Негативні психічні стани особистості в установах виконання покарань та їх психокорекція: Автореф. к. психол. н. Хмельницьк, 2003. 25 с
55. Ярошевский М. Г. История психологии. 3-є изд., дораб. Москва: Мысль, 1985. 575с.